

G. MARTIN - Dr. V. ŠEDIVÝ - A. ŠRAMOVÁ

ROČ. XIV.

UČEBNICA REČI FRANCÚZSKEJ

III. DIEL

Výbor z francúzskej literatúry
pre vyššie triedy slovenských stredných škôl podľa
nových učebných osnov z roku 1933

Sostavil
Dr. VLAD. ŠEDIVÝ

*Schválené výnosom ministerstva školstva a národnej osvety zo dňa 20. júla 1937,
č. j. 75.592/37-II/1 pre VII. a VIII. triedu stredných škôl s vyučovacím jazykom
československým vo znení slovenskom*

Cena viaz. Kč 27.—

V PRAHE 1937

NÁKLADOM PROFESORSKÉHO NAKLADATEELSTVA A KNÍHKUPECTVA
V PRAHE, SPOLOČNOSTI S R. O. — TLAČOU „POLITIKY“ V PRAHE

Periodikum
o dejinách
školstva a
pedagogiky
a školskom
múzejníctve

MÚZEUM ŠKOLSTVA
a PEDAGOGIKY

HISTORICKO-PEDAGOGICKÉ FÓRUM 1-2/2025

Historicko-pedagogické fórum, číslo 1-2, ročník XIV., rok 2025

Vychádza raz ročne ako dvojčíslo.

Názov a adresa vydavateľa: CVTI SR - Múzeum školstva a pedagogiky, Charkovská 1, 841 07 Bratislava (Lamačská cesta 8A, 840 05 Bratislava; IČO 00151882)

ISSN 1338-693X

Časopis zapísaný do zoznamu elektronických periodických publikácií Ministerstva kultúry SR pod číslom EV 46/22/EPP.

Obsah

Dejiny školstva a pedagogiky

Francúzština – jazyk spriatelenej krajiny (1918-1945) (Ľubica Kázmerová)	4
Učebnice dejepisu Františka Hrušovského v období vojnovnej Slovenskej republiky (1939 - 1945) (Ivana Dendys)	13
Revúcke gymnázium vo vedeckom diele Jána Galla (Vladimír Michalička)	32

Školské múzejníctvo

Vysokoškolské diplomy v zbierkovom fonde Múzea školstva a pedagogiky (Miroslava Slezáková)	37
---	----

Kronika

Pripomíname si výročia významných historikov školstva a pedagogiky (Vladimír Michalička)	54
---	----

Recenzie

Gahér, F. a kol.: Medaily Univerzity Komenského v Bratislave 1924 – 2024 (Vladimír Michalička)	57
Durec, J.: Dejiny Zemského učiteľského spolku na Slovensku (1919 – 1942) (Vladimír Michalička).....	58

Anotácie	59
-----------------------	----

Pokyny pre autorov	60
--------------------------	----

DEJINY ŠKOLSTVA A PEDAGOGIKY

FRANCÚZŠTINA – JAZYK SPRIATELENEJ KRAJINY (1918-1945)

Ľubica Kázmerová

Abstrakt: Vyučovanie francúzskeho jazyka na stredných školách počas prvej Československej republiky je jedným z prejavov kvality vzťahov medzi Československom a Francúzskom. Priaznivá atmosféra kultúrnych, politických a hospodárskych vzťahov medzi oboma štátmi sa prejavovala aj v rozsahu výučby francúzskeho jazyka a literatúry na stredných školách. Taktiež v občianskej náuke, dejepise a zemepise. Francúzština mala dominantné zastúpenie na gymnáziách, ktoré počtom patrili medzi najrozšírenejšie vzdelávacie stredoškolské zariadenia na Slovensku. Postoje k výučbe francúzštiny na stredných školách sa menili po vzniku Slovenského štátu a počas 2. svetovej vojny.

Kľúčové slová : kultúrna politika, školstvo, vzdelávanie, francúzsky jazyk, stredné školy

Abstract: The teaching of French in secondary schools during the First Czechoslovak Republic is one of several manifestations of the quality of relations between Czechoslovakia and France. The favourable atmosphere of cultural, political, and economic relations between the two countries was also reflected in the extent of French language and literature teaching in secondary schools. This was also the case in civic studies, history, geography, and other interdisciplinary subjects. French was dominant in grammar schools, which were among the most widespread secondary educational institutions in Slovakia. Attitudes towards the teaching of French in secondary schools changed after the establishment of the Slovak State and during World War II.

Key words: cultural policy, education, French language, secondary schools

„Medzivojnové obdobie predstavuje privilegovaný čas v politických a kultúrnych vzťahoch medzi Francúzskom a Československom,“ konštatovala renomovaná slovenská historička Bohumila Ferenčuhová, ktorá sa detailne zaoberá francúzsko-československou historickou problematikou.¹ Obdobie existencie prvej Československej republiky (ČSR) bolo obdobím čulých kontaktov medzi oboma krajinami.

Zahraničná politika československých (čs.) vlád sa od vzniku Československa a v celom medzivojnovom období opierala v koncepte medzinárodnej bezpečnosti o úzke spojenectvo so západnými mocnosťami. Francúzska republika nadobudla postupne po ukončení prvej svetovej vojny významné mocenské postavenie v celosvetovom kontexte. Z medzinárodnopolitického hľadiska sa usilovala upevniť si pozície lídra aj s novoutvorenými európskymi štátmi, ktoré sa etablovali na základe mierových dohôd po zániku Rakúsko-uhorskej monarchie. Francúzsko tak svojou aktívnou politikou vyvažovalo nemecký a taliansky vplyv v strednej Európe. Československá republika bola jedným z novovzniknutým štátov, ktoré sa orientovali na spojenectvo s Francúzskom. S ním kooperovala aktivity v niekoľkých oblastiach, hlavne v kultúre a v hospodárstve. Postupne však prvé miesto zaujala obrana štátu. Táto kooperácia vyústila do podpísania československo-francúzskej vojenskej zmluvy.² Za ňou nasledovala už uvedená širokospektrálna oblasť kultúry a súčasťou zahraničnej politiky Československa sa stala kultúrna politika. Rozvíjanie kultúrnych väzieb medzi štátmi bolo považované v období

¹ Ferenčuhová, Bohumila: *Francúzsko a slovenská otázka 1789-1989*. Bratislava: Veda, 2008, s. 439.

² Bližšie pozri *Otázka uzavretia francúzsko-československej vojenskej zmluvy v prvých rokoch existencie Československej republiky (1919-1923)*, s. 9 – 39. In Petruš, Pavol: *Vzťahy medzi Československom a Francúzskom 1918-1948*. Trnava: Typi Universitatis Tynaviensis, 2017, s. 11 – 37.

po ukončení prvej svetovej vojny a v nasledujúcom desaťročí za účinný prostriedok napomáhajúci povojnovej stabilizácii v Európe. Práve v tomto období vzrástlo kultúrne zbližovanie Francúzska a Československa. Pre Československo bolo dôležité konštituovať československú kultúru, resp. rekonštituovať národné kultúrne dedičstvá z čias monarchie.

Francúzsko prejavovalo vo svojej diplomacii primárny záujem o kultúrnu oblasť spolupráce. Už prvý francúzsky chargé d'affaires v Československu Lois Frédéric Clément-Simon,³ ktorý v Prahe pôsobil v rokoch 1918 – 1920, sa vyjadroval k možnostiach kultúry a ku možnostiam rozvoja kultúrnych vzťahov. Upozorňoval nadriadené orgány vo Francúzsku na kladný postoj „česko-slovenského národa,“ ktorý podľa neho si váži francúzsku duševnú a umeleckú kultúru a tiež ako novovzniknutý štát potrebuje prístup ku kultúre v zahraničí a tiež medzinárodné kultúrne uznanie.⁴ Na rozdiel od Slovenska, niekdajšieho Horného Uhorska s ojedinelými kultúrnymi kontaktmi z Francúzskom z obdobia monarchie, česká kultúrna – hlavne umelecká obec – mala už pred vypuknutím vojny priame kontakty a bezprostredné stretnutia s francúzskou kultúrou napr. prostredníctvom výtvarných umelcov. Zo slovenskej strany zmena nastala po skončení 1. svetovej vojny v súvislosti s parížskou mierovou konferenciou. V delegácii zastupujúcej budúce Československo bol aj slovenský literárny kritik, historik, jazykovedec, publicista a prekladateľ Jozef Škultéty.

Na budovaní kultúrnych vzťahov mladého Československa sa podieľalo aj štrukturálne sa formujúce pražské Ministerstvo školstva a národnej osvety (MŠaNO), ktoré činorodú prácu za roky 1918 - 1937 zhrňujúco predstavilo v publikácii *Školské a kultúrne styky s cizinou*.⁵ Súčasťou štruktúry ministerstva školstva sa už v roku 1920 stalo Oddelenie pre školské a kultúrne styky s cudzinou, ktoré od svojho vzniku až do roku 1929 viedol Ferdinand Špíšek. Priame kultúrne kontakty medzi oboma krajinami mali v tom to období zabezpečovať Slovanský ústav s čs. sekciou v Paríži, Francúzsky inštitút v Prahe, katedra slavistiky a kurzy čs. literatúry na Sorbonne, katedra a lektorát francúzskej literatúry na Karlovej univerzite, lektoráty v Prahe, Brne, Bratislave, francúzska stredná škola v Prahe a tiež vzájomné vládne štipendiá.⁶

Nový obsah vzdelávania v Československu vytváraný v republikánsko-demokratickom duchu umožňoval ministerstvu školstva zaujať stanovisko k otázke výučby cudzích jazykov. Táto otázka však ani zďaleka nepatrila k hlavným problémom vzdelávania v povojnových rokoch. Dva rozdielne školské systémy, rakúsky a uhorský, zdedené z monarchie, boli podrobené unifikácii. Aj napriek tomu v prvých rokoch existencie Československa spôsobovali problémy. Z nich na Slovensku bolo potrebné riešiť zásadné problémy každodenného chodu školstva ako napr. nevyhovujúci stav školských budov, nedostatok učiteľov, profesorov a ich na vzdelávanie žiakov nepostačujúca jazyková výbava slovenčinou. Mnohí z učiteľov, ktorí zotrvali po zániku monarchie v službách školstva na Slovensku, neovládali spisovný slovenský jazyk. Pedagogické vzdelanie väčšinou dosiahli v uhorských učiteľských ústavoch s vyučovacím jazykom maďarským. Aj napriek uvedenému stavu v prvých rokoch po skončení vojny a počas trvania povojnovej hospodárskej krízy bola väčšina škôl vrátane stredných⁷ pripravená v školskom roku 1919/1920 na výučbu v nových štátnych podmienkach. Problémy

³ Lois Frédéric Clément-Simon (1873-1934)

⁴ Hnilica, Jiří : *Fenomén Dijon. Století českých maturit ve Francii*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolínium 2017, s. 19.

⁵ Beringer, Antonín a kol.: *Školské a kulturní styky s cizinou* . Praha: Štátní nakladatelství, 1937, 214 s.

⁶ Ferencúhová, Bohumila – Rogul'ová, Jaroslava a kol.: *Občianska spoločnosť a politická kultúra. Kapitoly z dejín Slovenska 1918-1938*. Bratislava: Historický ústav SAV, 2021, s. 178.

⁷ Po vzniku ČSR boli na Slovensku tieto typy stredných škôl: osemročné gymnáziá a osemročné reálky, štvorročné učiteľské ústavy, ústavy pre učiteľky detských opatrovní a vyššie dievčenské školy.

vzdelávania, školstva a osvety mal v kompetencii na území Slovenska bratislavský Referát MŠaNO, ktorý prioritne riešil otázky spojené so zabezpečením vyučovacieho procesu.⁸

Napriek uvedeným problémom so základným zabezpečením vyučovacieho procesu na Slovensku sa súčasťou školského vzdelávania a výchovy na stredných školách stalo vyučovanie cudzích – svetových jazykov. Štúdium svetových jazykov, ktorými boli v 20-tych a 30-tych rokoch minulého storočia francúzština, nemčina a angličtina odborná pedagogická a akademická obec v Československu považovala za hlavný prostriedok poznávania svetovej kultúry.

Základné princípy výučby francúzskeho jazyka na stredných školách

Učitelia dostávali z ministerstva školstva všeobecné odporúčania na výučbu cudzích jazykov, tie však vychádzali z ideálneho, ale neexistujúceho stavu na školách. Na stredných školách učiteľmi cudzích jazykov mali byť pedagógovia, ktorých materinským jazykom bol ten ktorý cudzí jazyk, teda v prípade francúzštiny mal byť vyučujúcim Francúz. Didakticky sa vyučovanie cudzích jazykov na stredných školách malo uskutočňovať v malých skupinách, ktoré tvorilo 15 až 20 študentov.⁹ Takéto malé počty študujúcich v jednej skupine v čase, keď v jednej školskej triede sa mohlo vzdelávať 50 až 56 osôb boli prinajmenšom prekvapujúce.

Ovládanie cudzieho jazyka zdokonaľovala konverzácia. Náplň hodín konverzácie na stredných školách bola voliteľná, resp. výberová, podľa typu a zamerania strednej školy napr. pre gymnázium, reálne gymnázium, obchodné akadémiu a pod.

Skúška dospelosti, ako verejnosť aj vtedy nazývala maturitu, sa skladala z vyučovacieho jazyka, za ktorý sa v tomto období považoval jazyk československý. Ďalšími predmetmi boli latinčina pre písomnú časť skúšky, matematika s písomnou a ústnou skúškou. Jedným z maturitných predmetov z cudzích jazykov na gymnáziách sa stal francúzsky jazyk. Vyučoval sa na nižšom stupni gymnázií v treťom a štvrtom ročníku. Rozsah učiva francúzštiny na tomto stupni prispôbovali predpokladu, že by študent chcel ukončiť štúdium a nepokračoval už na vyššom stupni. Žiaci po ukončení štúdia mali ovládať základy bežnej konverzácie pre každodenný život a to v takom rozsahu, aby dokázali samostatne čítať nenáročné francúzske texty. K obsahu pojmov ľahšie nenáročných texty sa bližšie vyjadrovali až v súvislosti s odporúčanou literatúrou, ktorá mala obsahovať problematiku každodennosti. Preferovanie bežnej konverzácie nepotláčalo dôležitosť výučby gramatiky francúzskeho jazyka. Konverzáciou sa mal podporiť jazykový cit študentov.

Vyučovanie francúzskeho jazyka malo aj ďalší cieľ, a to posilňovať väzby s ostatnými predmetmi vrátane literatúry vyučovacieho jazyka. Štujúci sa na hodinách zoznamovali s francúzskou literatúrou prostredníctvom čítania učiteľom vybraných diel. Upevňovali sa tiež medzipredmetové vzťahy napr. s dejepisom a to priblížením literárne spracovaných historických udalostí a so zemepisom. Obsah odporúčanej francúzskej literatúry nadväzoval na predpísanú vyučovaciu látku zemepisu v treťom ročníku gymnaziálnej učebnice a taktiež v zemepise pre učiteľské ústavy.¹⁰

Školské štúdium jazyka študentov malo ideálne prerásť do mimoškolského záujmu o francúzsku literatúru rôznych žánrov. Na hodinách francúzštiny mala odznieť vo vyučovacom jazyku (československom, v školskej praxi českom alebo slovenskom) len skutočne nevyhnutná časť učiteľovho či profesorovho výkladu preberanej látky. Zo súčasného pohľadu

⁸ Bližšie pozri v Kázmerová, Ľubica a kol.: *Premeny v školstve a vzdelávaní na Slovensku (1918 – 1945)*. Bratislava: Historický ústav SAV, 2012, 142 s.

⁹ Národný archív Českej republiky (ďalej NA ČR) Praha, fond (ďalej f) Ministerstvo školstva a národnej osvety (ďalej MŠaNO), kartón (kr.). 4012.

¹⁰ Bližšie pozri v Nikolau, Stanislav: *Učebnica zemepisu pre III. triedu stredných škôl*. Podľa šiesteho opraveného vydania českého poslovenčil Jozef Bojsa, Praha, 1933, s. 8 - 33. Bačkovský – Trnovský: *Zemepis pre učiteľské ústavy*, II. diel pre druhý ročník, Praha - Prešov, Československá grafická Unie úč. spol., 1938, s. 144 -156. (Publikácia neuvádza úplné meno autora, resp. autorov)

môžeme tento spôsob vedenia hodiny považovať za istú formu bilingválneho vzdelávania. Učitelia francúzštiny mali pre svojich zverencov pripraviť texty primerané veku, ktoré ich zaujali a pri počúvaní im dokázali porozumieť.¹¹

Samozrejmosťou vyučovania francúzštiny bolo používanie názorných pomôcok. Používanie obrazového materiálu hlavne kresieb a fotografií, či spestrenie hodiny nácvikom francúzskych piesní bolo doporučeným spôsobom ako didakticky spestriť výučbu jazyka. Nemala chýbať ani dramatizácia jednoduchých textov žiackym kolektívom, recitácia básní, čo posilňovalo ich konverzačné schopnosti.¹² K vecnému obsahu učiva na nižšom stupni stredných škôl pribudli na vyššom stupni reálie z prvej svetovej vojny, čím sa zdôrazňovali tradície československo-francúzskych vzťahov. Pozornosť študentov učitelia obracali taktiež na hospodársku spoluprácu oboch štátov, ale hlavne na kultúrne kontakty v súvislosti s ich povojnovou súčasnosťou.

Všetky ročníky stredných škôl spoznávali, opäť primeraným spôsobom pre danú vekovú kategóriu, okrem už uvedenej francúzskej literatúry dôležité udalosti z francúzskej histórie. Práve tie tvorili základ výučby v rámci už uvedených medzipredmetových vzťahov aj s občianskou náukou, ktorá sa stala v Československu jedným z predmetov zaradených do vzdelávania na stredných školách. Ministerstvo školstva v zdôvodnení zaradenia vyučovania občianskej náuky do štruktúry predmetov stredných škôl vychádzalo z analýzy vyučovacích predmetov francúzskeho vzdelávacieho systému. Z neho prevzali pre československé povojnové školstvo vzor občianskej náuky ako samostatného predmetu s vlastnou učebnicou.¹³ Krátko po vzniku Československa bola občianska náuka súčasťou vyučovania dejepisu, geografie a jej texty boli zaradené tiež do učebníc uvedených predmetov.

Z obdobia existencie prvej ČSR sa zachovali príklady spolkového života žiakov – francúzštinárov, napr. z trenčianskeho gymnázia, dnešného Gymnázia Ľudovíta Štúra. Rok po príchode na toto gymnázium založil v školskom roku 1923/1925 riaditeľ školy František Malota spolok milovníkov francúzskeho jazyka s názvom *Aliance française*, v ktorom bol aj on častým interpretom textov z francúzskej literatúry. Spolkových stretnutí sa zúčastňovali tiež pozvaní hostia z Francúzska, ktorí prednášali ukážky z diel francúzskych autorov.¹⁴ V histórii tohto gymnázia založenie spolku označujú ako začiatok novej etapy vývoja tejto vzdelávacej inštitúcie.¹⁵

Ďalším osobitým a na dobrovoľnosti založeným vzdelávaním vo francúzskom jazyku bolo stretávanie sa v jazykových krúžkoch po vyučení, v ktorých sa venovali zdokonaľovaniu konverzačných schopností. Výročná správa bratislavského Masarykovho štátneho reálneho gymnázia, (súčasným pokračovateľom je gymnázium na Grösslingovej ulici) uvádza pôsobenie krúžkov konverzácie pre začiatčníkov a pokročilých. Viedli ich poslucháči vysokých škôl, ktorí stredoškolské vzdelanie získali vo Francúzsku V. Lajda, J. Mračna a František Pazúr.¹⁶ Posledný z menovaných maturoval v roku 1932 na stredoškolskej sekcii

¹¹ NA ČR Praha, f - MŠaNO, kr. 4012.

¹² *Programme des lectures et réceptions françaises*, 1927 Imprimerie Štorokán a spol., 68. Husova třída, Žižkov.

¹³ *Občanská nauka a mravouka*. Nakladatelství Čs. pedagogického ústavu Komenského, Praha 1922, s. 10 – 11.

¹⁴ Uvádžajú pána R. Alleóna z Paríža, ktorý recitoval ukážky z francúzskej poézie. Viac údajov o recitátorovi sa mi nepodarilo získať, vrátane jeho krstného mena.

¹⁵ https://www.gymnaziumtrecin.sk/skola/historia-skoly.html?page_id=1236 (zo dňa 3. augusta 2025) Po nástupe Františka Molotu zvýšenú pozornosť venovali otázkam pedagogickým a didaktickým. Nového riaditeľa charakterizovala snaha vybudovať z ústavu významný činiteľ v kultúrnom živote mesta. V čase jeho príchodu študovalo v ústave 489 žiakov, z toho 57 dievčat. Maturitným skúškam sa podrobilo 13 žiakov. Učebné osnovy pre reálne gymnázia vydané MŠaNO 17. júna 1927 uvádzajú tieto predmety: náboženstvo, jazyk vyučujúci, jazyk latinský, jazyk francúzsky, jazyk nemecký, dejepis, zemepis, matematika, prírodopis, chémia, fyzika, deskriptívna geometria, filozofická propedeutika, kreslenie, krasopis a telocvik. Z nepovinných predmetov jazyk nemecký, jazyk ruský, kreslenie, praktické cvičenia a tesnopolis.

¹⁶ *Výročná správa Masarykovho štátneho reálneho gymnázia v Bratislave*, vydalo R. G. slov. Grösslingova, šk.r. 1934/35, s. 26. Napriek snahe sa autorke nepodarilo dohľadať krstné mená všetkých študentov.

francúzskeho lýcea v Dijóne, ktoré bolo jedným z centier vzdelávania sa čs. študentov vo Francúzsku.¹⁷ V medzivojnovom období vo Francúzsku pôsobili čs. sekcie na troch lýceách. Na už uvedenom v Dijóne, (1920), v Saint Germain an Laye (1923) a v Nimes (1924). Na vysokých školách sa vzdelávali desiatky čs. študentov. Podľa oficiálnej francúzskej štatistickej ročenky z r. 1928 v Paríži malo študovať 78 študentov z Československa. Domov si prinášali školské vedomosti spolu s poznaním spoločensko-politických pomerov inej krajiny a života v mestách európskeho významu. Mnohí z nich sa uplatnili v diplomatických službách v štátnej správe a na miestach pedagógov. Už spomenutý F. Pazúr, spisovateľ, právnik Ivan Horváth, spisovateľ Dominik Tatarka, básnik Emil Boleslav Lukáč, jazykovedci Ľudovít Novák, Ján Stanislav, Henrich Bartek, literárny vedec Rudo Uhlár, historici Daniel Rapant, Ján Oberuč a tiež politicky činný komunista Július Ďuriš, Ľudák Ferdinand Ďurčanský, teda zastupovali aj široké spektrum politických názorov doby, v ktorej žili.¹⁸ Z umelcov, ktorí patria k doposiaľ neprekonanej špičke slovenského výtvarného života, vo Francúzsku študovali maliar Cyprián Majerník, Ján Želipský, Imrich Weiner-Kráľ, Koloman Sokol, Ester Šimerová-Martinčeková a ďalší.¹⁹

Francúzština a nové osnovy

Pozornosť, ktorú venovalo prvorepublikové ministerstvo školstva výučbe cudzích jazykov, bola systematická, čoho dokladom sú aj učebné osnovy pre stredné školy z roku 1933, platné pre celé územie štátu.²⁰ Tie už vychádzali z niekoľkoročnej praxe aj vo vyučovaní cudzích jazykov. Stanovovali vedomostné ciele, podľa ktorých mal mať študent výslovnosť, ktorú označovali ako výslovnosť blížiacu sa výslovnosti vzdelaných francúzskych spoločenských tried. Túto výslovnosť mala zaručiť klasická výučba odposluchom – načúvaním výslovnosti učiteľa na hodinách. Čítanie jednoduchých textov dopĺňali tiež klasicky obrázkovým materiálom a hrami, ktoré tvorili podklad pre rozhovory a písomné cvičenia. Texty obsahovali témy o škole, rodine, mieste bydliska, o domácich zvieratách, ale aj o rozdelení času počas dňa na rôzne aktivity, denného režimu rodiny, o počasí a pod. Výber témy bol na učiteľovi a urobiť ju pútavou pre žiakov mohol tiež podľa svojho výberu porekadlami, hádankami, učením sa piesní, recitáciou básní a pod. Memorovanie a prednášanie textov bolo považované za podporu pamäte a za vhodný spôsob „utuzovania“ jazykovej výučby.²¹ Na školských hodinách mali pestovať schopnosť žiakov používať hovorový jazyk v ústnej aj písomnej forme. Slovná zásoba žiakov mala akceptovať sociálne prostredia, z ktorých žiaci pochádzali a tiež ich mimoškolské záujmy, ako napr. športovú činnosť, umeleckú a pod. Zásadný dôraz sa kládol na ovládanie základov francúzskeho tvaroslovía.

¹⁷ František Pazúr v roku 1937 ukončil štúdium francúzskeho a nemeckého jazyka na Univerzite J.A. Komenského v Bratislave. Niekoľko rokov bol stredoškolským profesorom. Po skončení druhej svetovej vojny pôsobil na povereníctve školstva. V rokoch 1959 - 1970 bol stálym zástupcom Československa v UNESCO, v r. 1966 - 1970 vyslanec radcom vo Viedni a v r. 1971 - 1977 pôsobil na Úrade vlády. In Dejmek, Jindřich: *Diplomacie Československa, Díl II. Biografický slovník čs. diplomatů (1918 – 1922)*. Praha: Academia, 2013, s. 528.

¹⁸ Bližšie pozri Brtko, Martin: *Vplyvy francúzskeho kultúrneho prostredia na dozrievanie predstaviteľov slovenskej inteligencie v medzivojnovom období*. In Ferenčuhová, Bohumila – Rogul'ová, Jaroslava a kol.: *Občianska spoločnosť a politická kultúra*, c. d., s. 184 – 185.

¹⁹ Jedným len čiastočne nespracovaným miestom dejín školstva sú aj osudy študentov, ktorí sa vzdelávali mimo Slovenska, resp. Československa napr. vo Francúzsku.

²⁰ Podľa učebných osnov strednej školy z r. 1933 pre všetky typy gymnázia bol na nižšom stupni strednej školy (I.-IV. trieda) spoločný učebný plán. Na vyššom stupni (V.-VII.) bol učebný plán diferencovaný podľa typu gymnázia. Gymnázium bolo výberovou školou, ktorá kládla na študujúcich vysoké požiadavky. Obsah osnov bol všeobecne zameraný na teoretickú prípravu absolventov gymnázia na vysokú školu a tiež na praktickú potrebu pre život.

²¹ Podrobnejšie pozri Kázmerová, Ľubica: *Výučba cudzích jazykov: francúzština na slovenských stredných školách (1918 - 1945)* [Teaching of Foreign Languages : French in Slovak Secondary Schools (1918 - 1945)]. In *História: revue o dejinách spoločnosti*, 2020, roč. 19, č. 3, s. 44 – 47.

Úroveň znalosti jazyka preverovali hlavne písomné práce. Osnovy predpisovali za pol roka štyri písomné školské práce a cvičenia. Tie mali napokon spoločne, vyučujúci a jeho zverenci, opravovať na hodinách jazyka. Odporúčené bolo, aby obsah písomných prác tvorili žiaci zo známych textov, ktoré poznali z školských hodín. Cieľom písomnej práce, hlavne slohovej, bola samostatná tvorivá činnosť študentov.²²

Postupom do vyšších ročníkov strednej školy sa zvyšovala náročnosť čítaných textov. Pribudli články z vybraného francúzskeho časopisu. Hodnotila sa tiež obratnosť ústneho a písomného vyjadrovania. V témach pribudli národopisné a miestopisné reálie Francúzska a tiež korešpondencia medzi priateľmi. Výber článkov z časopisov mal byť zameraný na vtedajšie štátne zriadenie a na poznávanie dejín Francúzska aj prostredníctvom prác francúzskych historikov, filozofov a politikov. V odporúčenej literatúre bol historik a francúzsky prezident Adophe Thiers (1747 - 1877), historik François Mignet (1796 - 1884), politik François Guizot (1787 - 1874), filozof Hyppolite Taine (1828 - 1893), historik Ernest Lavisse (1842 - 1922) a iní.

Osnovy, tak ako predchádzajúce usmernenia zdôrazňovali upevňovanie medzipredmetových vzťahov jazyka, hlavne literatúry s dejepisom.²³ Tomu napomáhal výber povinnej (odporúčenej) literatúry, ktorý bol orientovaný na dôležité momenty historického vývoja a študentom približoval politický, náboženský, sociálny a hospodársky život vo Francúzsku. Odporúčani boli autori 18. a 19. storočia, napr. François –René Chateaubriand (1768 - 1848), Anne Louise de Staël (1766 - 1817), Alphopnse Lamartine (1790 - 1869), Victor Hugo (1802 - 1885), Alfred de Vigny (1797 - 1863), Alfred de Musset (1810 - 1857), George Sand (1804 - 1876), Stendhal (1783 - 1842)²⁴, Honoré de Balzac (1799 - 1850), Gustave Flaubert (1821 - 1880), Guy de Maupassant (1850 - 1893), Émile Zola (1840 - 1902), Charles Baudelaire (1821 - 1867), Paul Verlaine (1844 - 1896). Z ich diel jedno čítali spoločne na hodinách francúzštiny a iné boli odporúčeným, povinným čítaním za domácu úlohu.

Práca s literatúrou bola zameraná aj na osobnosti z obdobia vlády Ľudovíta XIV. (1638 -1715), napr. aj na priekopnícku inštitúciu Salóna madame de Rambouillet, ktorá okrem iného dbala o čistotu gramatiky francúzskeho jazyka.²⁵ Študujúci sa zoznamovali s dielami a činnosťou René Descarta (1596 - 1650), Moliéra (? - 1673),²⁶ Jeana de La Fontaina (1621 - 1695), Charlesa de Secondat – baróna Montesquiea (1689 - 1755), Françoisia Maria Voltaira (1694 - 1770), Jeana – Jacquesa Rousseaua (1712 - 1778). Výber úryvkov z ich diel predstavoval kultúrny a sociálny vývin Francúzska a zdôrazňoval jeho vplyv na obrodenecké hnutie v Čechách a na Slovensku. Úryvky demonštrovali duchovné prepojenie medzi českým, slovenským a francúzskym národom v 19. a 20. storočí.²⁷ Vyučovanie francúzskeho jazyka, literatúry a tiež reálií spriatelenej krajiny malo v osnovách z roku 1933 vznešený cieľ, aby si osvojili v prameni bližšie neuvedené pozitívne ideály ľudstva, tak ako boli stvárnené francúzskymi autormi.²⁸

Paradoxne, v čase uvedenia osnov do školského života v Československu v jeho bezprostrednom susedstve v Nemecku silnel vplyv Národnosocialistickej nemeckej robotníckej strany (Nationalistische Deutsche Arbeiterpartei) a Adolfa Hitlera, ktorý sa ujal moci v januári 1933. Rozpínanosť Nemecka a udalosti nasledujúce po podpísaní Mníchovskej dohody (september 1938) silne oslabili mocenské pozície Francúzska, hlavne v strednej Európe. Medzivojnové vzťahy Francúzska a Československa, ktoré boli počas existencie

²² NA ČR Praha, f - MŠaNO, kr. 4012.

²³ Bidlo, Jaroslav – Dobiaš, Jozef – Šusta, Jozef: *Všeobecné dejiny pre vyššie triedy stredných škôl III. diel*, Praha: Historický klub, 1934, 225 s.

²⁴ Stendal, vlastným menom Marie-Henri Beyle.

²⁵ Zakladateľkou salónu bola Catherine de Rambouillet (1588 - 1665).

²⁶ Moliér, vlastným menom Jean Baptiste Poquelin.

²⁷ Pešek, Jozef: *Z domova a cudziny*, Praha: Nákladom Profesorského nakladateľstva a kníhkupectva, 1926, 133 s.

²⁸ NA ČR Praha, f - MŠaNO, kr. 4012.

Československa vojensky silne opozičné voči Nemecku sa po vyhlásení samostatnosti Slovenského štátu (14. marca 1939) stali Slovensku minulosťou.²⁹

Namiesto záveru

Počas autonómie Slovenskej krajiny od októbra 1938 spravovalo školstvo a osvetu autonómne slovenské MŠaNO na čele s Matúšom Černákom.³⁰ Zmeny v duchu ideológie Hlinkovej slovenskej ľudovej strany - Strany slovenskej národnej jednoty (HSĽS) nastali v učiteľských zboroch na celom Slovensku ako dôsledok núteného odchodu českých pedagógov zo všetkých stupňov školského systému, predčasného penzionovania pedagógov nevyhovujúcich režimu a tiež ich stíhaním brachiálnou mocou. Už autonómne ministerstvo školstva pod Černákovým vedením zriadilo komisie s úlohou dohliadať na prispôsobovanie sa vyučovacieho procesu ideológii ľudovej strany. Okrem uvedených personálnych zásahov do vyučovacieho procesu dochádzalo k ďalším zmenám a to v obsahu učebnej látky hlavne cudzích jazykov, dejepisu a geografie. Pre vzdelávanie sa stali nevhodnými publikácie a časti školských učebníc, ktoré nezodpovedali režimom požadovanému národnému a kresťanskému duchu slovenskej školy. Odstránené boli časti súvisiace s existenciou Československa. V učebniciach, ktoré režim nedokázal nahradiť, boli miesta pripomínajúce predchádzajúcu štátnosť zatreté napr. čiernou farbou. Revíziou prešli aj školské knižnice, budované za Československa. Orgány ľudovej strany podrobili kontrole aj mimoškolské aktivity študentov a pedagógov. Tie sa mali odohrávať prevažne pod gesciou ľudovej strany.

Postavenie slovenského štátu k nacistickému Nemecku bolo postavením satelita, čo potvrdzovalo účasť nemeckých beraterov vo vládnych inštitúciách aj na ministerstve školstva. Nastolená spoločensko-politická situácia vyniesla na prvé miesto vo vyučovaní cudzích jazykov nemecký jazyk, ktorý sa mal po ukončení školskej reformy strednej školy stať povinným maturitným predmetom. Dominancia nemeckého jazyka sa však zásadne neprejavila na hodinových dotáciách pri porovnaní s dotáciami na francúzštinu. Hodinová dotácia nemeckého jazyka bola v prvom a druhom ročníku stredných škôl štyri hodiny týždenne a v nasledujúcich ročníkoch o jednu hodinu menej. Francúzština sa naďalej vyučovala ako druhý, voliteľný živý jazyk.³¹ V zozname ministerstvom odporúčených učebníc bola publikácia *Francúzština pre piatu triedu slovenských gymnázií* od Štefana Pichňa.³² Hodinová dotácia francúzštiny bola šesť hodín v piatom ročníku gymnázia, štyri hodiny v šiestom ročníku, päť hodín v siedmom ročníku a troch hodín v ôsmom ročníku štúdia.³³ Francúzsky jazyk mal medzi maturitnými predmetmi miesto voliteľného predmetu.

V protiklade k režimom oktrojovanému prvenstvu nemeckého jazyka na slovenských školách vyznievajú údaje, ktoré zverejnilo ministerstvo školstva slovenského štátu v publikácii *Päť rokov slovenského školstva z r. 1944*.³⁴ Na stredných školách a učiteľských ústavoch v šk. r. 1942/43 s aprobáciou slovenčina – francúzština pôsobilo 63 vyučujúcich a s aprobáciou slovenčina – nemčina 56 vyučujúcich, čo hovorí o pretrvávajúcom záujme študentskej verejnosti o francúzsky jazyk a literatúru.

²⁹ Slovenský štát, ktorý vznikol 14. marca 1939, sa po prijatí ústavy 21. júla 1939 stal republikou. Postoj slovenského štátu k Francúzsku pozri bližšie Petruš, Pavol: Vzťahy medzi Československom a Francúzskom 1918 - 1948, c. d., s. 90 – 129.

³⁰ Bližšie pozri *Päť rokov slovenského školstva 1939 – 1943*, Bratislava: Štátne nakladateľstvo, 1944, 590 s.

³¹ Voliteľným druhým živým jazykom bola gréčtina.

³² Učebnica od Štefana Pichňa *Francúzština pre piatu triedu slovenských gymnázií* vyšla aj v povojnových rokoch 1946, 1948.

³³ *Päť rokov slovenského školstva 1939 – 1943*, c. d., s. 201.

³⁴ Konštantín Čulen predložil ministrovi Sivákovi víziu o vyučovaní cudzích jazykov. Uprednostňoval angličtinu, pretože ňou hovorila tretina slovenského národa. Mal na mysli vystať sa Amerike na americký kontinent. In Sivák, Jozef: *Z mojich pamätí*. Martin: MS, 2003, s. 322.

Vývoj spoločensko-politických pomerov po skončení druhej svetovej a po roku 1948 sa niesol vo svetle zásadných zmien.³⁵ Kontakty s povojnovým Francúzskom boli diametrálne odlišné od kontaktov po skončení prvej svetovej vojny. Ako hovorí citát v úvodnej časti príspevku „*privilegovaný čas v politických a kultúrnych vzťahoch medzi Francúzskom a Československom*“ sa po skončení druhej svetovej vojne neobnovil. Československo sa postupne stalo súčasťou východného bloku európskych štátov s dominanciou Sovietskeho zväzu. Zmeny nastali aj v školskej politike čs. štátu, čo sa prejavilo vo vyučovacom procese na všetkých stupňoch vzdelávania. Výučba francúzštiny zostala jedným z vyučovaných cudzích jazykov na stredných školách a tiež voliteľným maturitným predmetom.

Archívne pramene

Národný archív Českej republiky Praha, fond - Ministerstvo školstva a národnej osvety, kartón 4012.

Literatúra:

Beringer, Antonín a kol.: *Školské a kulturní styky s cizinou*. Praha: Štátní nakladatelství, 1937, 214 s.

Bidlo, Jaroslav – Dobiaš, Jozef – Šusta, Jozef: *Všeobecné dejiny pre vyššie triedy stredných škôl III. diel*. Praha: Historický klub, 1934, 225 s.

Dejmek, Jindřich: *Diplomacie Československa, Díl II. Biografický slovník čs. diplomatů (1918 – 1922)*. Praha: Academia, 2013, 792 s.

Ferenčuhová, Bohumila – Roguľová, Jaroslava a kol.: *Občianska spoločnosť a politická kultúra. Kapitoly z dejín Slovenska 1918-1938*. Bratislava: Historický ústav SAV, 2012, 214 s.

Ferenčuhová, Bohumila: *Francúzsko a slovenská otázka 1789-1989*. Bratislava: vyd. Veda, 2008, 490 s.

Brtko, Martin: *Vplyvy francúzskeho kultúrneho prostredia na dozrievanie predstaviteľov slovenskej inteligencie v medzivojnovom období*, s. 175 – 196. In Ferencuhová, Bohumila – Roguľová Jaroslava a kol.: *Občianska spoločnosť a politická kultúra. Kapitoly z dejín Slovenska 1918-1938*. Bratislava: Historický ústav SAV, 2021, 214 s.

Hnilica, Jiří : *Fenoméni Dijon. Století českých maturit ve Francii*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolínium, 2017, 510 s.

Kázmerová, Ľubica a kol.: *Premeny v školstve a vzdelávaní na Slovensku (1918 - 1945)*. Bratislava: Historický ústav SAV, 2012, 142 s.

Kázmerová, Ľubica: *Výučba cudzích jazykov : francúzština na slovenských stredných školách (1918 - 1945)*. In *História: revue o dejinách spoločnosti*, 2020, roč. 19, č. 3, s. 44 – 47.

Občianska nauka a mravouka. Praha: Nakladatelství Čs. pedagogického ústavu Komenského, 1922.

Londák, Miroslav – Londáková, Elena: *Slovensko v obnovenom Československu a nástup komunizmu (1945 - 1960)*. Bratislava: VEDA vydavateľstvo, 2024, 464 s.

Pešek, Jozef: *Z domova a cudziny*. Praha: Nákladem Profesorského nakladatelstva a kníhkupectva, 1926, 133 s.

Petruf, Pavol: *Vzťahy medzi Československom a Francúzskom 1918-1948*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2017, 238 s.

Pichňa, Štefan: *Francúzština pre piatu triedu slovenských gymnázií*. Bratislava: Štátné nakladateľstvo, 1946, 208 s.

Päť rokov slovenského školstva 1939 – 1943. Bratislava: Štátné nakladateľstvo, 1944, 590 s.

Sivák, Jozef : *Z mojich pamätí*. Martin: MS, 2003, 349 s.

³⁵ Pozri bližšie Londák, Miroslav – Londáková, Elena: *Slovensko v obnovenom Československu a nástup komunizmu (1945-1960)*. Bratislava: VEDA vydavateľstvo, 2024, 464 s.

Školské a kulturní styky s cizinou. Praha: Státní nakladatelství, 1937, 214 s.

Výročná správa Masarykovho štátneho reálneho gymnázia v Bratislave, vydalo R. G. slov. Grösslingova šk. r. 1934/35.

PhDr. Ľubica Kázmerová, CSc.
Historický ústav SAV Bratislava
lubica.kazmerova@savba.sk

UČEBNICE DEJEPISU FRANTIŠKA HRUŠOVSKÉHO V OBDOBÍ VOJNOVEJ SLOVENSKEJ REPUBLIKY (1939 - 1945)¹

Ivana Dendys

Abstrakt: Štúdia analyzuje, ako boli v období vojnovnej Slovenskej republiky (1939 – 1945) prostredníctvom dejepisných učebníc formované predstavy o slovenskej národnej identite. Cieľom bolo identifikovať ideologické a didaktické stratégie štátu pri presadzovaní vlastenectva, kresťanských hodnôt a nacionalizmu v školskom prostredí. Učebnice „Dunaj“ pre 6. až 8. ročník, ktoré napísal František Hrušovský, boli podrobené kvalitatívnej obsahovej analýze a hodnoteniu ich didaktickej vybavenosti podľa metodiky Jana Průchy. Výsledky ukázali ich silnú ideologickú determinovanosť, dôraz na heroizáciu národných dejín a emocionálnu apeláciu na lojalitu voči národu a štátu. Napriek nízkej miere didaktickej vybavenosti (podľa dnešných štandardov) mohli mať učebnice podiel na formovaní slovenského nacionalizmu založeného na štátnej ideológii vojnovnej Slovenskej republiky.

Kľúčové slová: dejepis, učebnice dejepisu, národná identita, František Hrušovský (1903 – 1956), Slovenská republika (1939 - 1945), obsahová analýza, didaktická vybavenosť učebníc

Abstract: This study investigates how conceptions of Slovak national identity were shaped through history textbooks during the wartime Slovak Republic (1939–1945). It seeks to identify the ideological and didactic strategies employed by the state to promote patriotism, Christian values, and nationalism within the school environment. The *Dunaj* textbooks, intended for grades 6 to 8 and authored by František Hrušovský, were subjected to qualitative content analysis and evaluated for their didactic quality based on Jan Průcha's methodology. The findings reveal a pronounced ideological orientation, an emphasis on the heroic portrayal of national history, and an emotional appeal to loyalty to the nation and the state. Despite their limited didactic quality (by contemporary standards), the textbooks likely contributed to shaping a Slovak nationalism grounded in the state ideology of the wartime Slovak Republic.

Key words: history, history textbooks, national identity, František Hrušovský (1903 – 1956), Slovak republic (1939 - 1945), content analysis, didactic quality of textbooks

Mnichovská dohoda z 30. septembra 1938, ktorú podpísali zástupcovia Veľkej Británie, Francúzska, Talianska a Nemecka, poznamenala vývoj v Československej republike (ČSR) v najbližšom období. Do popredia sa opäť o niečo intenzívnejšie dostala tzv. slovenská otázka, ktorá síce v spoločnosti rezonovala celé 30. roky 20. storočia, no k jej komplexnému riešeniu nedošlo. V októbri 1938 tak popri predchádzajúcich návrhoch možných riešení postavenia Slovenska v ČSR – od administratívnych zmien cez decentralizáciu samosprávy až po zmenu štátu na federáciu – odznela aj úplne nová alternatíva v podobe štátu, ktorú predstavili politici z Hlinkovej slovenskej ľudovej strany (HLS) v *Manifeste slovenského národa*² na stretnutí

¹ Štúdia vznikla v rámci grantu APPV Učebné pomôcky vo výchovno-vzdelávacom procese (16. – 20. storočie); Štúdia je prepracovanou a doplnenou verziou časti autorkinej dizertačnej práce: DENDYS, Ivana: *Predmet dejepis na slovenských školách 1918 – 1989*. Dizertačná práca. Bratislava: Univerzita Komenského, Pedagogická fakulta, 2020, 198 s.

² Plné znenie *Manifestu* bolo uverejnené hneď nasledujúci deň, 7. októbra 1939, na titulnej strane denníka *Slovák*. Pod ním sa vynímal veľký titulok: „*Prevzali sme vládu nad Slovenskom*.“ Manifest slovenského národa. In: *Slovák*, roč. 20, 1938, č. 228, s. 1. Dostupné na internete: <<http://digitalna.kniznica.info/zoom/93859/view?search=Slov%C3%A1k&page=3&p=separate&tool=search>>

v Žiline 6. októbra 1938. Jeho kľúčovou myšlienkou bolo právo národa na sebaurčenie (vychádzajúce z Pittsburskej dohody z roku 1918) a pre predstaviteľov strany bolo mimoriadne dôležité, aby bol tento dokument akceptovaný nielen doma, ale aj v zahraničí, najmä susednými štátmi a európskymi veľmocami.³

V Žiline napokon došlo nielen k akceptovaniu *Manifestu*, ale aj k dohode slovenských politických strán a následne 22. novembra 1938 aj k prijatiu Ústavného zákona č. 299/1938 Sb. o autonómii Slovenskej krajiny⁴ v rámci ČSR. Komplikovanú medzinárodnú situáciu tak predstavitelia slovenského autonomistického hnutia využili pre naplnenie separatistických snáh a de facto tak došlo k rozbitiu etablovaného štátu. Hoci základné vládne právomoci zostávali aj naďalej v celoštátnej kompetencii, slovenská autonómia ovplyvňovala hlavne oblasť kultúry, školstva a používanie národného jazyka.⁵ Udalosti v zahraničí, a najmä tlak nacistického Nemecka, však urýchlili vyhlásenie Slovenského štátu, ku ktorému došlo 14. marca 1939. Slováci teda získali vlastný štát, ktorý bol ale závislý od Nemecka a jeho vôle. Ústava nového štátu bola vyhlásená Ústavným zákonom č. 185/1939 Sl. z. zo dňa 21. júla 1939 o ústave Slovenskej republiky, ktorá bola podľa neho zriadená slovenským národom „*pod ochranou Boha Všemohúceho*“.⁶ Prvým prezidentom novovzniknutej republiky sa stal Jozef Tiso, ktorého postavenie rímskokatolíckeho kňaza ovplyvnilo ďalší vývoj štátu.

Štátoprávne usporiadanie Slovenska, no najmä režim nového autoritatívneho štátu, sa vo výraznej miere dotklo aj oblasti školstva. Takmer okamžite sa začalo Ministerstvo školstva a národnej osvety (MŠaNO) – vedené najskôr Matúšom Černákom⁷ a následne Jozefom

Je zaujímavé, že *Žilinskej dohode* deklarujúcej autonómiu Slovenska bol venovaný len jeden stručný odsek, no *Manifestu* podstatná časť titulnej strany. Táto skutočnosť naznačuje, že hoci *Žilinská dohoda* bola právne záväzným dokumentom, ktorý predstavoval konštitučný základ autonómneho Slovenska a reálny medzník v jeho ústavnoprávnom vývoji, *Manifest* bol predovšetkým politickým vyhlásením predstaviteľov HSĽS určeným na mobilizáciu verejnosti, ktorý mal skôr ideologický charakter.

³ Bystrický, Valerián: *Vznik Slovenského štátu*. In: Hradská, Katarína a kol.: *Slovenská republika 1939 – 1945. Slovensko v 20. storočí*. Bratislava: VEDA, 2015, s. 17 – 33.

⁴ Návrh ústavného zákona bol vypracovaný vedením HSĽS už v júli 1938 a následne 18. augusta 1938 predložený Národnému zhromaždeniu. Po žilinských rokovaniach bola preambula zákona doplnená o text, ktorý jednoznačne nadväzoval na žilinský *Manifest* proklamujúci „*mierové riešenie sporných problémov v duchu mnichovskej dohody*“. Gronský, Ján: *Komentované dokumenty k ústavným dejinám Československa I 1914 – 1945*. Praha: Karolinum, 2005, s. 283. V kontexte krízy, keď Československo čelilo rozkladu, možno uvedenú formuláciu v *Manifeste* vnímať ako pragmatické využitie komplikovanej medzinárodnej situácie na presadenie politických cieľov HSĽS, ale tiež ako oportunistický krok.

⁵ Měchýř, Jan: *Slovensko v Československu: Slovensko-české vztahy 1918 – 1991. Dokumenty, názory, komentáře*. Praha: Práce, 1991, s. 47.

⁶ Ústavný zákon č. 185/1939 Sl. z. zo dňa 21. júla 1939 o ústave Slovenskej republiky. In: *Slovenský zákonník*, 1939, čiastka 41, s. 375-384.

⁷ Matúš Černák (1903 – 1955) bol rozhodnutím vlády zo dňa 7. októbra 1938 menovaný spolu s J. Tisom, F. Ďurčanským, P. Teplanským a J. Lichnerom ministrom. Od nasledujúceho dňa do 20. januára 1939 zastával na základe dohody s ostatnými menovanými funkciu prvého ministra školstva a národnej osvety autonómnej slovenskej vlády. Neskôr pôsobil ako vyslanec Slovenskej republiky v Nemecku, akreditovaný aj vo Fínsku a v Dánsku. Po roku 1948 žil v emigrácii. Pod jeho vedením došlo k pretvoreniu bratislavského referátu MŠaNO na autonómne (neskôr, za J. Siváka, sa transformovalo na slovenské). Za jeho vedenia nastali výrazné zmeny predovšetkým v oblasti personálneho obsadenia, keď sa začal systematický proces odsunu českých pedagógov pôsobiacich na všetkých stupňoch vzdelávania zo Slovenska späť do Čiech. Českí učitelia totiž presadzovali myšlienku československého národa a vyučovali prevažne v českom jazyku, čo bolo v rozpore s princípmi výchovy a vzdelávania Slovenského štátu. Kázmerová, Ľubica: *Riadiace orgány školstva na Slovensku a vzdelávací systém v rokoch 1918 – 1945*. In: Kázmerová, Ľubica a kol.: *Premeny v školstve a vzdelávaní na Slovensku (1918 - 1945)*. Bratislava: Prodruma, 2012, s. 11-34; Klimová, Anna a kol.: *Kto bol kto v histórii Slovenskej Bystrice*. Banská Bystrica: Štátna vedecká knižnica v Banskej Bystrici, 2002, s. 37; Spoločná česko-slovenská digitálna parlamentná knižnica: Digitálna knižnica: NS RČS 1935-1938: Poslanecká snemovňa: Stenoprotokoly: 151. schůze: Čtvrtek 17. listopadu 1938. *Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky* [online]. 1938 [cit. 2025-08-19]. Dostupné na internete: <<https://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/151schuz/s151001.htm>>

Sivákom⁸ – zaoberať reformou, ktorá sa okrem reorganizácie školskej sústavy mala prejavovať prostredníctvom vzdelávacích obsahov aj v ideologickom smerovaní výchovy a vzdelávania školskej mládeže. Najmä podpora slovenskej národnej príslušnosti sa stala jedným z kľúčových hesiel, ktoré zneli v Sneme Slovenskej republiky: „*Nech žije tá slovenská duša!*“, *Nech žije ten slovenský národ!* *Toto musíme vstěpovať aj do svojich srdc, do srdc každého Slováka. Od dnes v každej našej učebnici, v každej škole (...)*“.⁹ V rovnakých intenciách sa v kontexte reformy národného školstva vyjadril aj prvý slovenský vysokoškolský profesor pedagogiky Juraj Čečetka: „*Vzdelávanie našej mládeže budeme musieť sústrediť predovšetkým okolo ideí národnej, vychovávať národu, a to tak pre jeho život kultúrny, ako aj spoločenský, hospodársky.*“¹⁰ Samotný minister školstva a národnej osvety v tejto súvislosti konštatoval: „*Naša výchova musí byť nacionálna, lebo novou výchovou na slovenských školách musí sa pestovať láska k tradíciám národa, láska k našej národnej kultúre a k reči slovenskej. Slovenská tradícia je kresťanská. Preto treba sa prísne pridržovať spojenia slovenského nacionalizmu s kresťanským svetonáhl'adom. Bez kresťanského svetonáhľadu náš nacionalizmus ostal by prázdny.*“¹¹ Takéto preexponované zdôrazňovanie slovenskej národnej identity založenej na kresťanskom princípe vzniklo ako reakcia na predchádzajúce obdobie, kedy bolo Slovensko súčasťou ČSR. V medzivojnovom období síce neboli viera a náboženstvo ako také potláčané, no štátna ideológia bola výrazne sekularizovaná a orientovaná na občiansky princíp jednotného československého národa, ktorý v skutočnosti nikdy neexistoval. Silné presadzovanie tejto idey však postupne viedlo k narastaniu separatistických síl, ktoré sa snažili potlačiť protežovaný ideový konštrukt a podporiť nacionálnu stránku existencie slovenského štátu.

Ideologická orientácia Slovenskej republiky vychádzajúca z nacionalistických a kresťanských východísk sa v oblasti školstva prejavovala systematickým presadzovaním jednostranne koncipovanej národnej a kresťanskej výchovy. Kľúčovými prejavmi tohto ideového rámca bolo zavedenie povinného vyučovania náboženstva na všetkých stupňoch vzdelávania, intenzívny boj proti šíreniu bezkonfesijnosti, oslavná interpretácia historickej úlohy HSĽS a podpora ideí smerujúcich k upevneniu existujúceho autoritatívneho režimu.

⁸ Jozef Sivák (1886 – 1959) zastával od 20. januára 1939 do 14. marca 1939 post ministra školstva a národnej osvety autonómnej slovenskej vlády a následne do septembra 1944 post ministra školstva a národnej osvety Slovenskej republiky. V rámci HSĽS patril k tzv. umiernenému krídlu a snažil sa realizovať idey katolíckeho výchovno-vzdelávacieho systému, ktorý propagoval už počas prvej ČSR. Počas jeho funkčného obdobia pokračoval proces odsunu českých učiteľov zo slovenských škôl. V službách slovenského MŠaNO mohli po 14. marci zotrvať iba tí českí učitelia a profesori, za ktorých ministerstvo nedokázalo nájsť v uvedenom období náhradu zo slovenských zdrojov. Reforma slovenského školstva pod jeho vedením začala strednými školami, pokračovala učiteľskými ústavmi a napokon prenikla aj na ľudové školy a ďalšie typy škôl. Niesla sa nielen v znamení ideologických a organizačných zmien, ale sledovala tiež hospodárske záujmy krajiny. J. Sivák sa angažoval tiež ako publicista – prispieval napr. do *Národných novín*, *Živeny* či náboženského časopisu *Svätá Rodina*. Pedagogické príspevky publikoval v periodiku *Nová škola* a *Slovenský učiteľ*. Bol autorom, spoluautorom a zostavovateľom šlabikárov, čítaniek a učebníc pre ľudové školy. Vydal tiež úvahy o vede, inteligencii, školstve a tri zväzky prejavov o školstve, ktoré predniesol v kultúrnom výbore snemu. KÁZMEROVÁ, Ľubica: *Príbeh učiteľa. Jozef Sivák v školských službách 1918 – 1944*. Bratislava: Veda, 2019, s. 55 – 61; MAŤOVČÍK, Augustín a kol.: *Slovenský biografický slovník*. V. zväzok R – Š. Martin: Matica slovenská, 1992, s. 269.

⁹ Spoločná česko-slovenská digitálna parlamentná knižnica: Digitálna knižnica: S SR 1939-1945: Stenoprotokoly: 5. schůze: Pátek 23. června 1939. *Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky* [online]. 1939 [cit. 2025-05-05]. Dostupné na internete: <<https://www.psp.cz/eknih/1939ssr/stenprot/005schuz/s005003.htm>>

¹⁰ Jusko, Andrej: Poznámky k reforme slov. školstva. In: *Slovenská škola: Pedagogicko-didaktický časopis slovenského učiteľstva*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, roč. 3, 1939, č. 4, s. 103 – 108.

¹¹ Z prejavu Jozefa Siváka: Náš cieľ a program. Expozé prednesený 16. júna 1939 pri nastolení otázky chystaného vládneho nariadenia o organizácii a správe strednej školy. Sivák, Jozef. *Nové slovenské školstvo: reči Jozefa Siváka, ministra školstva a národnej osvety, povedané v Kultúrnom výbore Snemu Slovenskej republiky*. Bratislava: Ministerstvo školstva a národnej osvety, 1940, s. 7 – 28.

Reforma, ktorú priniesol Zákon č. 308/1940 Sl. z o ľudových školách¹² z 26. novembra 1940, zredukovala dovtedajšie štyri typy škôl (štátne, obecné, cirkevné a súkromné) na dva typy – obecné a cirkevné. Zároveň určoval, že od vyučovania povinných predmetov (medzi ktoré patrilo podľa uvedeného zákona na prvom mieste náboženstvo, ktoré sa vyučovalo dve hodiny týždenne vo všetkých triedach) „*nemožno [žiakov] oslobodiť*“.¹³ Podľa „školského zákona“ bola ľudová škola inštitúciou, ktorá „*vychováva školopovinnú mládež za mravných a verných občanov Slovenskej republiky na podklade kresťansko-národnom; poskytuje jej v duchu národnej kultúry základné všeobecné vzdelanie, aby mohla správne plniť svoje náboženské a sociálne úlohy*“.¹⁴ V praxi to znamenalo, že základné (ľudové) školstvo sa stalo takmer výlučne cirkevným.

Kresťanská viera a silný nacionalizmus sa stali piliermi, na ktorých malo pevne stáť slovenské školstvo a ktoré mali byť vstěpované žiakom. Učítelia boli preto povinní viesť výchovno-vzdelávací proces v súlade s nimi. Tí, ktorí sa s touto ideou nestotožňovali, museli podstúpiť „prevýchovu“,¹⁵ v zmysle ktorej mali zo seba utvoriť „*ušľachtilý vzor občana nového formátu*“.¹⁶ V týchto kontextoch minister Sivák obsah idey národno-kresťanského školstva rozšíril, pričom konštatoval, že „*ide teraz o výmenu osôb, o výmenu práce, ale aj o výmenu ducha, čiže o novú náplň školy (...)*“.¹⁷ Pritom vyjadril želanie, aby sa „*mohutným nástrojom a plodným šíriteľom slovenskej národnej osvety*“ stal *Krajinský katolícky učiteľský spolok*.¹⁸

Nové ideologické smerovanie si vyžadovalo nielen vhodných učiteľov, ale tiež učebné prostriedky, učebnice nevynímajúc. V tomto období mali byť totiž vôbec po prvýkrát v dejinách Slovenska dejiny vykladané zo slovenského nacionálneho hľadiska. Slovenská interpretácia odmietala československý príbeh, ktorý bol charakteristický pre medzivojnové obdobie. Učebné osnovy vydané v medzivojnovom dvadsaťročí vyslovene vyžadovali, aby sa niektoré témy vysvetľovali žiakom s určitými odchýlkami, iné celkom inak.¹⁹ Problémom však bolo, že nové učebnice ešte neexistovali. Preto MŠaNO vydalo pokyn, že učítelia môžu zatiaľ používať predtým schválené učebnice, ale vyučovanie musia prispôbiť novému postaveniu Slovenska. Tento pokyn sa týkal najmä vyučovania slovenského jazyka, zemepisu, dejepisu a občianskej náuky.²⁰ Bezodkladne mali byť vylúčené učebnice, ktoré mali „*ideové a pedagogické nedostatky, boli obsahovo plytké, nábožensky indiferentné a boli poznačené kresťanským negativizmom*“.²¹

¹² K motívom, ktoré viedli predstaviteľov HSLS k prijatiu zákona, a zmenám, ktoré mal priniesť, pozri *Päť rokov slovenského školstva: 1939 – 1943*. Bratislava: Štátne nakladateľstvo, 1944, s. 19 – 35.

¹³ *Slovenský zákonník*, roč. 1940, s. 481 – 489. Dostupné na internete:

<https://www.upn.gov.sk/data/pdf/Slovensky-zakonnik-1940.pdf>

¹⁴ Letz, Róbert: *Slovenské dejiny V 1938 – 1945*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2012, s. 207.

¹⁵ Zaujímavosťou je, že „prevýchova“ sa netýkala iba učiteľov a školskej mládeže. Od decembra 1939 do apríla 1940 prebiehala akcia s názvom „Kurz slovenských dejín“. Išlo o prednášky zo slovenských dejín a iných vzdelávacích a kultúrno-výchovných odborov, ktorých sa zúčastnilo celkovo 759 418 poslucháčov rôzneho veku. Ich cieľom bolo „*zbaviť národnú pospolitost' pocitu menejcennosti a vyniesť klady slovenského národného života na božie svetlo*“.¹⁶ Sivák, Jozef: *Národná osveta a ľudovýchova: Expozé ministra školstva a národnej osvety Jozefa Siváka prednesené v Kultúrnom výbore Snemu Slovenskej republiky 27. mája 1943*. Bratislava: Štátne nakladateľstvo, 1943, s. 21 – 22.

¹⁶ *Päť rokov slovenského školstva: 1939 – 1943*. Bratislava: Štátne nakladateľstvo, 1944, s. 37.

¹⁷ Duchovná náplň novej slovenskej školy musí vychovávať slovenskej mentalite a charakteru. Reč ministra J. Siváka na ružomerskom učiteľskom kongrese. In: *Slovák*, roč. 21, 1939, č. 189, s. 3.

¹⁸ Tamže.

¹⁹ Héc, Š.: Potreby nových osnov. In: *Slovenská škola: Pedagogicko-didaktický časopis slovenského učiteľstva*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, roč. 3, 1939, č. 4, s. 108 – 113.

²⁰ Výnos Ministerstva školstva a národnej osvety zo dňa 31. júla 1939, č. 78.489/39-I/1, s. 442-473.

²¹ Zvesti MŠaNO, 1941, roč. 4, s. 384. Citované podľa: Pálová, Oľga: Klérofašistická ideológia vo vyučovaní dejepisu na ľudových školách za tzv. Slovenského štátu. In: *Západné Slovensko, zv. 3. Vlastivedný zborník múzeí Západoslovenského kraja*. Bratislava: Obzor, 1976, s. 168 – 208.

Učebnice dejepisu pre ľudové školy boli pripravené relatívne rýchlo – hneď v nasledujúcom školskom roku 1939/1940. A hoci sa dejepis vyučoval v ľudových i meštianskych školách, za krátke obdobie trvania štátu stihli vyjsť len tri učebnice, ktoré sa používali na oboch typoch škôl.²² Boli vydané pod názvami *Dunaj. Dejepis pre šiesty/siedmy/ôsmy postupný ročník slovenských ľudových škôl*.²³ Vznikli prepracovaním monografie *Slovenské dejiny*²⁴ od Františka Hrušovského²⁵ a napísal ich sám autor.

Učebnice a pedagogická činnosť učiteľa sa podrobovali hlavne ideologickému vplyvu HŠĽS. Členstvo v nej bolo pre učiteľov povinné. Školské i mimoškolské aktivity sa tak stali nástrojom šírenia ľudáckej ideológie, v zmysle ktorej mali podporovať a rozvíjať edukačné ciele. V historických spisbách sa používa slovo „glajšaltovanie“²⁶.

Cieľom dejepisného vyučovania bolo „*budiť a pestovať záujem o minulosť slovenského národa, dokazovať, že slovenský národ má bohatú minulosť, má právo na budúcnosť, lebo tvorí jednotný a uvedomelý národný celok; má svoje dejiny, právo na slobodný život a na samostatný štát*“.²⁷ Z toho vyplývali i kľúčové úlohy dejepisného vzdelávania – prebúdzaním v žiakoch lásku k predkom a k rodnej zemi, oddanosti k národu a vlastnému štátu, mravne a občiansky ich vychovávať v zmysle národnej jednoty, viesť ich k národnému povedomiu, ozrejmiť im politický a kultúrny vývin ľudstva a postavenie slovenského národa a štátu v ňom, viesť žiakov k silnej disciplíne a posilňovať vieru a životnú silu národa, učiť ich čtiť a milovať svojich národných buditeľov, vodcov a veľkých mužov spriaznených štátov.²⁸ Okrem toho mal dejepis podporovať a rozvíjať porozumenie pre umelecké a historické pamiatky a ich ochranu a pre ich význam pre cudzinecký a cestovný ruch a tiež „*viesť [žiakov] k vedomiu jednoty celého ľudstva na základe kresťanskej lásky a vzájomného uznania národných potrieb, budiť zmysel pre*

²² Pre meštianske školy však boli vydané aspoň čítanky, ktoré mali výučbu doplniť, napr. Dafčík, Ján – Klačanský, Róbert – Rumpel, Mikuláš: *Na stráž! Čítanka a učebnica pre I. triedu meštianskych škôl*. Bratislava: Štátne nakladateľstvo, 1940, 181 s.; Dafčík, Ján – Klačanský, Róbert – Rumpel, Mikuláš: *Na stráž! Čítanka a učebnica pre II. triedu meštianskych škôl*. Bratislava: Štátne nakladateľstvo, 1941, 184 s.; Dafčík, Ján – Klačanský, Róbert – Rumpel, Mikuláš: *Na stráž! Čítanka a učebnica pre III. triedu meštianskych škôl*. Bratislava: Štátne nakladateľstvo, 1942, 278 s.

²³ Hrušovský, František: *Dunaj. Dejepis pre šiesty postupný ročník slovenských ľudových škôl*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 1939, 100 s.; Hrušovský, František: *Dunaj. Učebnica dejepisu pre siedmy postupný ročník slovenských ľudových škôl*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1942, 90 s.; Hrušovský, František: *Dunaj. Dejepis pre ôsmy postupný ročník slovenských ľudových škôl*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 1940, 90 s.

²⁴ Hrušovský, František: *Slovenské dejiny*. Turčiansky sv. Martin: Matica slovenská, 1939, 448 s.

²⁵ František Hrušovský (1903 – 1956) bol slovenský historik a politik. Pôsobil ako učiteľ a riaditeľ gymnázia v Kláštore pod Znievom, neskôr bol tajomníkom historického odboru a vedeckého odboru Matice Slovenskej. Od r. 1938 bol poslancom autonómneho Slovenského snemu a v období vojnovnej Slovenskej republiky poslancom Slovenského snemu. Od roku 1944 pôsobil ako profesor na Filozofickej fakulte UK. Inklinoval ku katolícko-nacionalistickej ideológii vojnovnej Slovenskej republiky, čo sa prejavilo v jeho publicistickej a vedeckej činnosti, za čo bol neskôr kritizovaný. Uvedená ideologická orientácia jeho publikačnej činnosti naznačuje, že sám sa pokúšal o konštruovanie slovenskej národnej identity založenej na kresťansko-národných princípoch. Sympatizoval tiež s polonofilsky orientovanou ideológiou Karola Sidora a propagoval myšlienku federácie podunajských katolíckych štátov. V roku 1945 emigroval a od r. 1947 žil a pôsobil v USA. Bol autorom množstva knižných titulov, odborných štúdií, novinových článkov a rôznorodých príspevkov v periodickej tlači. Maťovčík, Augustín a kol.: *Slovenský biografický slovník*. II. zväzok E – J. Martin: Matica slovenská, 1987, s. 418 – 419; Hrušovský František. *Encyclopaedia Beliana* [online]. 2010 [cit. 2025-08-21]. Dostupné na internete: <<https://beliana.sav.sk/heslo/hrusovsky-frantisek>>; Štilla, Miloš: *František Hrušovský (1903 – 2003)*. Banská Bystrica: Trian, 2002, s. 60 – 61.

²⁶ *Glajšaltovanie* (z nem. *Gleichschaltung*) je akt, proces alebo politika dosiahnutia rigidnej a úplnej koordinácie a uniformity (v politike, kultúre, komunikácii, ...) násilným potlačením alebo odstránením nezávislosti a slobody myslenia, konania alebo prejavu; nútená redukcia na spoločnú úroveň; nútená štandardizácia alebo asimilácia. *Gleichschaltung*. Merriam-Webster dictionary [online]. © 2025 [cit. 2025-08-21]. Dostupné na internete: <<https://www.merriam-webster.com/dictionary/Gleichschaltung>>

²⁷ *Päť rokov slovenského školstva: 1939 – 1943*. Bratislava: Štátne nakladateľstvo, 1944, s. 54.

²⁸ Jusko, Andrej: *Učebné osnovy pre ľudové školy*. Prešov: V. Baník, 1940, s. 46.

vzrastajúci blahobyť spoločnou svornou prácou hmotnou i duchovnou“.²⁹ Dejepisné vzdelávanie teda malo v žiakoch vzbudzovať a podporovať záujem o minulosť krajiny, v ktorej žili, vytvárať k nej pozitívny vzťah a posilňovať slovenské národné povedomie. Na základe uvedeného možno konštatovať, že dejepisu boli pripisované významné výchovné úlohy a bol považovaný za predmet, ktorý má výraznú formatívnu funkciu, zdanlivo až prevyšujúcu funkciu informatívnu.³⁰

Obsahová analýza učebníc dejepisu pre 6., 7. a 8. ročník od F. Hrušovského (na základe vybraných kategórií)

Na základe vyššie uvedených cieľov a úloh dejepisného vzdelávania, ktoré boli sformulované v súlade s národno-kresťanskou ideológiou vojnovéj Slovenskej republiky, je vhodné položiť si otázku, ako sa v učebniciach dejepisu Františka Hrušovského prejavuje snaha rozvíjať a podporovať slovenskú národnú identitu³¹ v duchu tejto ideológie.

Môže sa prejavovať rôznymi spôsobmi, napr. zdôrazňovaním bohatej minulosti slovenského národa, jeho kultúrnej výnimočnosti či práva na budúcnosť. Tieto prvky by mohli prispievať k formovaniu vedomia žiakov ako príslušníkov národa, rozvíjať a posilňovať ich historické vedomie a identifikáciu so štátom.

Cieľom tejto analýzy bolo preto sledovať, či a ako učebnice podporovali formovanie národnej identity, rozvoj národného povedomia žiakov a predstavu kontinuity medzi minulosťou a vtedajším štátnym zriadením. Už len z rýchlej analýzy učebníc je totiž zrejmé, že dôraz bol kladený na prvky výkladu, ktoré dejiny heroizujú, idealizujú národ a emocionálne apelujú na žiakov v kontexte identifikácie so slovenským národom.

Analýza bola realizovaná prostredníctvom primárnej kvalitatívnej obsahovej analýzy, pričom východiskovou kategóriou bola národná identita a národné povedomie. Texty učebníc boli skúmané s dôrazom na jazykové formulácie, výber historických udalostí a osobností a spôsob ich interpretácie, ako aj hodnotové rámce a otázky, ktoré mohli prispievať k pozitívnemu formovaniu národnej identity žiakov v zmysle oficiálnej štátnej ideológie.

Národná identita a historické povedomie v učebniciach dejepisu pre 6. ročník

Na základe vykonanej obsahovej analýzy možno konštatovať, že učebnica *Dunaj. Dejepis pre šiesty postupný ročník slovenských ľudových škôl* mala snahu v celkom výraznej miere podporovať formovanie národnej identity, posilňovanie historického vedomia žiakov ako príslušníkov slovenského národa a utváranie kontinuity medzi minulosťou a súčasným štátom.

²⁹ Tamže.

³⁰ Signifikantným prvkom a odporúčaním pre všetky typy škôl bolo, že história sa mala vyučovať v súlade s dejinami kresťanstva, ktoré boli považované za eminentnú výchovnú pomôcku. Pri vyučovaní vojenských dejín sa nemalo zachádzať do prílišných detailov, ich opis sa mal obmedziť len na takú mieru, aby žiaci pochopili politický, hospodársky a sociálny kontext a dosah. Dôležité bolo nezahľcovať žiakov podrobnosťami, učiteľ sa mal pri vyučovaní sústrediť na základné myšlienky a politické, náboženské, kultúrne, sociálne a hospodárske smery a hnutia, aby žiaci získali prehľad o jednotlivých dejinných celkoch. Pri preberaní významných historických udalostí mali učitelia používať komparatívnu metódu, pričom mali porovnávať minulosť so súčasnosťou. Dôraz sa tiež kládol na názorné vyučovanie, vysvetľovanie nového učiva malo byť podporené vizuálnymi pomôckami – mapami, obrazmi, fotografiami, schematickými náčrtmi, grafmi, ukážkami historických predmetov, ale tiež návštevami významných miest, pamätníkov, múzeí a pod. Príležitostne sa mali využívať i spomienky na významné historické udalosti. Učitelia mali venovať pozornosť aj historickým filmom, diapozitívom, rozhlasovému vysielaniu a nemali zabúdať ani na čítanie beletrie a historických prameňov, ale len takých, ktoré boli vyhovujúce „z hľadiska prístupnosti a ideovej tendencie“. Tamže, s. 46 – 47.

³¹ Definovať národnú identitu je pomerne náročné. V širšom zmysle je spájaná so spoločným územím, jazykom, kultúrou a zvykmi, históriou, osobnosťami, mentalitou a inštitúciami. Môžeme ju však chápať aj ako spoločnú solidaritu, vytvárajúcu sa medzi členmi skupiny, ktorí napriek tomu, že patria do rôznych spoločenských tried, stavajú lojalnosť voči skupine nad akúkoľvek inú lojalnosť. Pavlíková, Barbora: *Európska integrácia – národná identita kultúra*. Ústav manažmentu kultúry a turizmu kulturológie FF UKF v Nitre [online]. © 2025 [cit. 2025- 05- 15]. Dostupné na internete: <<https://kmkt.sk/kontexty/europska-integracia-narodna-identita-kultura/>>

Učebnica sa snažila konštruovať obraz Slovákov ako národa s bohatou a hodnotnou kultúrnou a rôznorodou pracovnou tradíciou, a to aj napriek špecifickému charakteru dejepisu v šiestom ročníku, v ktorom sa mali žiaci oboznamovať s dejinami starovekých národov prostredníctvom bájí, povestí a epizodického rozprávania. Výklad mal byť venovaný najmä domácim dejinám so zreteľom na svetové dejiny od najstarších čias do obdobia vlády Matúša Čáka Trenčianskeho. Aj napriek tomu, že vzdelávací obsah sa týkal skôr iných národov, učebnica vytvárala priestor na prepájanie poznatkov zo slovenských regionálnych dejín prostredníctvom otázok, napr. „*Čo viete o slovenských drotároch z Považia, o olejkároch a šefraníkoch z Turca, o pláteníkoch z Oravy, o čipkároch zo Zvolena*“? či „*Prečo chodia na roboty obyvatelia severného Slovenska*“?³² Tým bol zároveň posilňovaný obraz Slovákov ako pracovitých ľudí.

Dochádzalo tiež k explicitnému prepájaniu historickej kontinuity s vtedajším slovenským štátom. Príkladom je otázka: „*Kedy bude zdravý a silný Slovenský štát*“?³³, ktorá nielenže implikuje kontinuitu medzi minulosťou a súčasnosťou, ale zároveň aj hodnotovo rámcuje ideál silného národného spoločenstva. Podobné rámcovanie možno pozorovať tiež pri otázkach: „*Na čo máme vojsko*“?, „*Prečo potrebuje naša vlasť dobrých vojakov*“?³⁴, ktoré dokumentujú, že do učebníc boli vnášané vojnové motívy explicitne spájajúce patriotizmus, obranyschopnosť a zodpovednosť voči vlasti.

Pomerne silným motívom je často sa vyskytujúca romantizujúca konštrukcia Slovanov ako priamych predkov Slovákov, pričom dochádza nielen k idealizácii ich povahy: „*Boli skromní a pokojamilovní, susedom nezávideli a nikoho nenápadali. Ale keď sa museli brániť, vedeli byť aj oni bojovní a odvážni. Po cudzom netúžili, ale svoje si nedali*“.³⁵, ale aj k snahe o prenesenie týchto charakteristík na súčasných Slovákov napr. prostredníctvom otázky: „*Aká bola povaha starých Slovanov a čo sa z nej zachovalo u Slovákov*“?³⁶

Ďalším prvkom posilňujúcim nacionalizmus je použitie kultúrnych symbolov a spoločných znakov slovanskej identity, napr. cez otázky: „*Poznáte krásnu pieseň, Všetci sme Slovania*“?³⁷, ktorá mohla slúžiť ako emocionálne ukotvenie spoločnej identity presahujúcej národný rámec a zapájať tak slovenskú skúsenosť do širšieho slovanského naratívu.

Významnou charakteristikou učebnice je aj pomerne výrazné emocionálne apelovanie na vlastenectvo a požiadavka na osobnú identifikáciu žiakov so slovenským národom: „*Vedeli by ste svoju slovenskú vlasť takto milovať*“?³⁸ Takýto typ sugestívnych otázok má navádzať žiakov na „správnu“ odpoveď. Teda to, čo sa javí ako otvorená otázka, je v skutočnosti zámerne usmerňovanie k očakávanému postoju alebo hodnoteniu.

Obsahová analýza preukázala, že učebnica *Dunaj. Dejepis pre šiesty postupný ročník slovenských ľudových škôl* sa snažila systematicky podporovať formovanie národnej identity prostredníctvom výberu tém, jazykových formulácií, otázok i prezentovaných hodnotových rámcov. Jej obsah nie je len neutrálne deskriptívny, ale aj normatívne formatívny, pričom kladie dôraz na heroizáciu, kontinuitu a kultúrnu výnimočnosť slovenského národa.

³² Hrušovský, František: *Dunaj. Dejepis pre šiesty postupný ročník slovenských ľudových škôl*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 1939, s. 20.

³³ Tamže, s. 41.

³⁴ Tamže, s. 36.

³⁵ Tamže, s. 54; V tejto myšlienke zároveň možno identifikovať prepojenie s textom Sama Chalupku *Mor ho!* - „*Zvyk náš je nie napádať cudzie vlasti zbojom: Slovän na svojom seje, i žne len na svojom: cudzie nežiada...*“

³⁶ Tamže, s. 55.

³⁷ Tamže, s. 56.

³⁸ Tamže, s. 36.

Národná identita a historické povedomie v učebniciach dejepisu pre 7. ročník

Analýza učebnice *Dunaj. Dejepis pre siedmy postupný ročník slovenských ľudových škôl* odhalila výrazne normatívny a vlastenecky orientovaný diskurz, ktorý v rámci historického naratívu budoval obraz kontinuity slovenského národa od najstarších čias až po vojnovú Slovenskú republiku. Tento diskurz sa snažil podporiť presvedčenie o legitimitě slovenského štátu, o jeho historickej tradícii a o morálnej povinnosti jednotlivca voči národu. V 7. ročníku už bol charakter dejepisného výkladu štandardnejší – mali byť preberané domáce dejiny so zreteľom na svetové dejiny od zániku panstva Matúša Čáka Trenčianskeho až po národné obrodenie.

V úvodnej kapitole možno identifikovať snahu zdôvodňovať formovanie štátnosti v kontexte obrany pred „výbojnými susedmi“ a podporovať reakciu „slovenských panovníkov“. „*Múdri slovenskí panovníci, ktorí toto nebezpečenstvo pozorovali, spojovali malé slovenské kmene a zakladali väčší slovenský štát. Takýmto spoločným štátom všetkých slovenských kmeňov (...) bola Veľká Morava, ktorú okolo r. 830 založil Mojmír, rozšíril Rastislav a upevnil kráľ Svätopluk.*“³⁹ Významný nástroj, ktorý sa objavuje aj v tejto učebnici a ktorého cieľom bolo zrejme nasmerovať žiakov k „správne“ záveru sú sugestívne otázky poukazujúce na stáročnú kontinuitu, napr. „*Môžeme prezidenta Slovenskej republiky pokladať za nástupcu veľkomoravských panovníkov?*“ či „*Sú naši slovenskí vojaci dedičmi vojska kráľa Svätopluka?*“⁴⁰ Takýmto spôsobom sa mala postupne vytvárať zdanlivá priama línia medzi historickým a súčasným slovenským štátom, čo mohlo podporiť národnú kontinuitu, hrdosť i prislušnosť.

Dôraz bol tiež kladený na kultúrnu a jazykovú kontinuitu, pričom kultúrne dedičstvo bolo predstavené ako výsostne slovenské a hodné úcty: „*Po svojich slovenských predkoch zdedili sme svoju materinskú reč, zvyky a obyčaje slovenského ľudu, ľudové kroje, povesti a piesne. Všetko to musíme si vážiť a milovať, lebo len takto dokážeme, že sme vdácnými potomkami svojich slovenských predkov.*“⁴¹ Táto romantizujúca predstava národa ako spoločenstva založeného na spoločnej minulosti, jazyku a kultúre zrkadlí koncepciu nemeckého filozofa Johanna Gottfrieda Herdera, na ktorú v procese formovania moderného slovenského národa nadviazal aj Ľudovít Štúr.

V podobných intenciách pokračuje aj ďalšia časť učebnice, kde je slovenský národ opisovaný ako utláčaný, no vytrvalý a pracovitý: „*Slovenský národ, i keď nemal vlastného štátu, žil a pracoval na tejto zemi, aby sa tu udržal a dožil znova slobody.*“⁴² Ide o formuláciu, ktorá má zasiahnuť afektívnu zložku osobnosti žiaka a podporiť empatiu. Výsledkom by mala byť morálna apelácia na čitateľa, aby v budúcnosti aj on konal pre dobro národa, pretože „*len ten je dobrým synom slovenského národa, kto vie a chce pracovať pre blaho Slovenskej republiky.*“⁴³ Túto myšlienku ešte umocňuje napr. otázka: „*Ako budete pracovať vy, aby vaša slovenská vlasť mala z vašej práce osoh?*“⁴⁴

Z uvedeného vyplýva, že učebnica *Dunaj. Dejepis pre siedmy postupný ročník slovenských ľudových škôl* mala zámer vytvárať a podporovať kontinuitu medzi minulosťou slovenského národa a vtedajšou Slovenskou republikou. Využívala pritom jazykové prostriedky, hodnotové apely a historické paralely, ktorých cieľom bolo viesť žiakov k identifikácii sa so slovenským národom (často práve cez otázky za témou alebo dopĺňujúce

³⁹ Hrušovský, František: *Dunaj. Učebnica dejepisu pre siedmy postupný ročník slovenských ľudových škôl*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1942, s. 10.

⁴⁰ Tamže, s. 11.

⁴¹ Tamže, s. 13.

⁴² Tamže, s. 15.

⁴³ Tamže, s. 16.

⁴⁴ Tamže, s. 17.

texty). Národné povedomie a s tým súvisiace historické vedomie sú v nej jednoznačne selektívne a hlboko späté s občianskou a lojalistickou výchovou.

Národná identita a historické povedomie v učebniciach dejepisu pre 8. ročník

Učebnica *Dunaj. Dejepis pre ôsmy postupný ročník slovenských ľudových škôl* ponúka relatívne silne emocionálne podfarbený a normatívne ladený pohľad na formovanie národnej identity. Tento naratív prekračuje rámec faktografického výkladu dejín a predstavuje národnú identitu ako morálnu povinnosť a kľúčový prvok osobnej identity žiakov. Ôsmy ročník, ktorý bol najvyšším ročníkom ľudovej školy, nadviazal na štandardný spôsob výkladu domácich dejín od národného obrodzenia až do prítomnosti, pričom dôraz mal byť kladený aj na najvýznamnejšie udalosti svetových dejín.

Hneď v úvode učebnice sa žiak stretáva so zaujímavou metaforou vlasti ako matky, zrejme s cieľom emocionálneho prepojenia s národom: „*Keby niekto urazil našu matku, bolelo by nás to a bránili by sme ju, lebo je to naša povinnosť. A keby niekto urážal a ohrožoval našu spoločnú matku, našu slovenskú vlasť, všetkými silami postavili by sme sa proti nemu, aby sme ju bránili proti každému.*“⁴⁵ Táto formulácia potvrdzuje jednu z najsilnejších väzieb, ktoré žiak má – rodinu. A možno konštatovať, že v tvrdení: „*My sme tu doma a chceme tu byť doma naveky,*“⁴⁶ zneužíva apel na ňu, čím sa nacionalizmus v učebnici považuje za prirodzený a normálny stav.

Ďalšou výraznou stratégiou využitou v texte učebnice je predstava, že jazyk a etnicita určujú historickú príslušnosť k územiu a že prítomnosť Slovákov na tomto území je nespochybniteľná: „*O tom, že územie Slovenska nepretržite obývali naši slovenskí predkovia, svedčia slovenské mená našich hôr, potokov, dedín, miest a hradov. (...) Z mien starých Slovákov povstali i mená slovenských dedín, ako Bohunice z mena Bohúň, Bohuslavice z mena Bohuslav, Mojtiň z mena Mojta, Radošina a Radošovce z mena Radoš, Tvrdošín z mena Tvrdoš.*“⁴⁷ Argumentácia pomocou názvov miest pôsobí na prvý pohľad ako dôkaz, no v skutočnosti je to pseudovedecký prvok, ktorého cieľom je podporiť predstavu historického nároku Slovákov na dané územie.

Pomerne výrazným aspektom je označovanie „odrodilcov“ a vnútorných nepriateľov, čo poukazuje na uzavretý rámec národnej identity, pričom všetko mimo neho je nutne negatívne. „*Stávalo sa často, že slovenský chlapec, vychovaný maďarskou školou, zradil nielen svoj slovenský národ, ale i svoju slovenskú mať. Pekné slovenské priezvisko si pomad'arčil, lebo sa hanbil i za slovenské meno svojho otca. To boli tí najhorší odrodilci, ktorí škodili slovenskému národu viac, ako praví rodení Maďari.*“⁴⁸ Tento výrok otvorene hodnotí a zároveň vyzdvihuje lojalitu k národu ako zásadnú cnosť, pričom za najväčšiu hrozbu nepovažuje vonkajších nepriateľov, ale odklon od slovenskej identity. V podobnom duchu sa nesú aj ďalšie časti učebnice, napr.: „*Najväčšími nepriateľmi slovenského národa neboli cudzinci, ale odrodili Slováci...*“⁴⁹ Tu dochádza k nacionalistickej polarizácii, ktorá ostro rozlišuje medzi „pravými“ a „falošnými“ členmi národa a podporuje naratív „my“ vs. „oni“.

Učebnica ponúkala žiakom obraz dejín Slovenska a Slovákov ako neustály zápas o prežitie národnej identity a štátnosti – najprv proti Maďarom, potom proti Čechom a napokon aj proti vnútorným „odrodilcom“. Tento konfliktný naratív vytváral a podporoval atmosféru trvalého ohrozenia, čo je známa stratégia používaná na posilnenie národnej identity a národného

⁴⁵ Hrušovský, František: *Dunaj. Dejepis pre ôsmy postupný ročník slovenských ľudových škôl*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 1940, s. 3.

⁴⁶ Tamže, s. 4.

⁴⁷ Tamže, s. 5.

⁴⁸ Tamže, s. 41.

⁴⁹ Tamže, s. 72.

vedomia. Dejiny sú v učebnici spracované najmä prostredníctvom biografickej metódy – teda cez príbehy významných osobností, ktoré sú doplnené početným obrazovým materiálom.

Učebnica *Dunaj. Dejepis pre ôsmy postupný ročník slovenských ľudových škôl* mala silný nacionálny potenciál, a to prostredníctvom emocionálne zafarbeného, esencialistického a normatívneho rámca. Žiak bol v takto nastavenom výklade dejín postavený pred morálnu voľbu – buď bude lojálnym členom slovenského národa, alebo sa zaradí medzi „odrodilcov“. Namiesto analytického prístupu k minulosti sa historické povedomie a vedomie využívali predovšetkým ako nástroj výchovy a ideologického formovania.

Z celkovej analýzy obsahov učebníc vyplýva, že autor prezentoval národné dejiny s výraznými etnickými a teritoriálnymi tendenciami, pričom vo svojich prácach vyslovene uvádzal, že slovenské dejiny sú predovšetkým dejinami slovenského národa žijúceho na území slovenskej krajiny, Slovákov, ktorí museli opustiť slovenské územie, napr. kvôli práci, a tiež neslovenských národov, ktoré v minulosti žili na slovenskom území. Vo výklade učiva sa veľmi silne prejavujú nacionalistické tendencie, ktoré sa zrkadlia nielen v názvoch jednotlivých kapitol, ale tiež vo výbere a prezentácii tém. Hrušovský interpretoval historické udalosti zaujato v prospech štátom presadzovanej ideológie, pričom udalosti, ktoré by jej mohli odporovať, boli často zamlčané. Je však nutné dodať, že v učebniciach nevystupoval striktne vyhranene voči Čechom či ČSR. Výrazné odchýlky sa prejavovali najmä v témach cirkevných dejín, ktoré boli prezentované v ich prospech. V doplnkových textoch autor nabádal žiakov k čítaniu slovenskej poézie a spievaniu slovenských ľudových piesní, ktoré svojim obsahom podnecovali k národnej hrdosti. Autor obhajoval slovenské autonomistické snahy a voči medzivojnovnej ČSR a Čechom sa vyjadroval pomerne kriticky. Učebnice sú pomerne bohaty ilustrované dielami známych akademických maliarov (E. Lehotský a K. Ondrejička) a prezentovaný obsah vhodne dopĺňajú aj cielene vybrané fotografie a mapy podčiarkujúce nacionalistické tendencie výkladu dejín. Oproti predchádzajúcemu „československému“ výkladu dejín teda došlo k výrazne odlišnej interpretácii minulých udalostí, v ktorej však opäť absentovala potrebná objektivita.

Analýza didaktickej vybavenosti učebníc dejepisu pre 6., 7., a 8. ročník od F. Hrušovského podľa metodológie Jana Průchy⁵⁰

Kvalitu učebnice okrem samotnej informačnej bázy určuje tiež jej štruktúra a rozloženie či zastúpenie rôznych zložiek, ktoré by mali byť funkčne prepojené a vytvárať tak celistvý systém. Jan Průcha predstavil pomerne jednoduchý, no sofistikovaný analytický nástroj skúmajúci didaktickú vybavenosť učebníc. Zjednodušene by sme mohli povedať, že vďaka nemu možno zistiť, ako efektívne prebehol proces didaktickej transformácie vedeckých poznatkov do vzdelávacieho obsahu, aby učebnica mohla čo najefektívnejšie plniť funkciu edukačného média,⁵¹ a tak sprostredkovať žiakom vzdelávací obsah a naplňovať edukačné ciele. Meranie didaktickej vybavenosti učebníc je založené na vyhodnotení rozsahu využitia štrukturálnych komponentov a jeho vyhodnotenie je vyjadrené pomocou kvantitatívnych koeficientov. Didaktickú vybavenosť učebnice posudzujeme pomocou analytického nástroja – *miery didaktickej vybavenosti učebnice*.⁵²

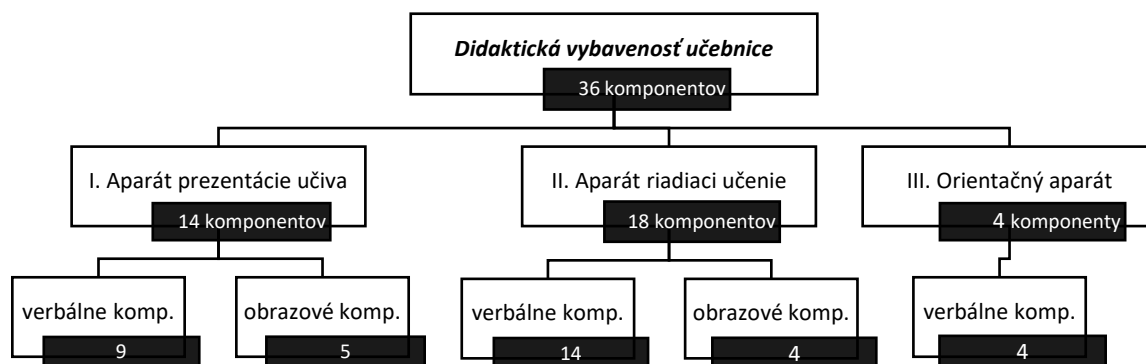
V štruktúre učebníc rozlišujeme 36 komponentov, ktoré sú rozdelené do troch skupín podľa príslušnej didaktickej funkcie:

⁵⁰ Jan Průcha (1934 – 2021) bol český vysokoškolský pedagóg, popredný odborník v oblasti pedagogickej teórie a výskumu a zakladateľ *Českej asociácie pedagogického výskumu*. Je autorom a spoluautorom množstva monografií a odborných štúdií z pedagogiky a komparatívnej pedagogiky. K najznámejším prácam patrí napr. *Srovnávací pedagogika* (2012), *Pedagogický slovník* (2013) či *Moderní pedagogika* (2013).

⁵¹ Učebnica je útvar zložený zo štrukturálnych komponentov rôznej povahy. Tieto komponenty sú nositeľmi čiastkových funkcií, ktoré vytvárajú bázu pre hlavnú funkciu učebnice, t. j. byť edukačným médiom. Bližšie pozri Průcha, Jan: *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média*. Brno: Paido, 1998, 148 s.

⁵² Tamže, s. 94.

1. aparát prezentácie učiva E I – 14 komponentov,
 2. aparát riadiaci učenie E II – 18 komponentov,
 3. orientačný aparát E III – 4 komponenty,
- a do dvoch skupín podľa spôsobu vyjadrenia:
1. verbálne komponenty E_v ,
 2. obrazové komponenty E_o .

Každý z uvedených 36 komponentov má svoj význam a nezastupiteľné miesto v štruktúre učebnice (bližšie pozri Tabuľka 1, 2, 3).⁵³

Tabuľka 1 *Aparát prezentácie učiva E I*

	Štruktúrne komponenty	Funkcia
Verbálne komponenty	Výkladový text jednoduchý	prezentuje základné učivo, ktoré je pre štúdium a osvojenie žiakmi povinné
	Výkladový text sprehľadnený	prezentuje základné študijné informácie vo forme prehľadových schém, tabuliek a pod.
	Zhrnutie učiva k celému ročníku	poskytuje prehľad najzákladnejších informácií z tej, ktorej poznatkovej bázy, na ktoré majú žiaci nadviazať pri získavaní nových poznatkov
	Zhrnutie učiva k témam	
	Zhrnutie učiva k predchádzajúcemu ročníku	
	Doplňujúce texty	slúžia na prehĺbenie a upevnenie učiva obsiahnutého v základnom texte
	Poznámky a vysvetlivky	doplňajú poznatkovú bázu a uľahčujú prácu s učebnicou
	Podtexty k vyobrazeniam	
	Slovníky pojmov, cudzích slov	
Obrazové komponenty	Umelecké ilustrácie	slúžia na zintenzívnenie poznávacieho, estetického a emocionálneho vplyvu na učenie
	Náuková ilustrácia	
	Fotografie	
	Mapy, kartogramy, plány, grafy, diagramy a i.	
	Obrazová prezentácia farebná	

⁵³ Upravené a doplnené podľa: PRŮCHA, Jan: *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média*. Brno: Paido, 1998, 148 s.; TUREK, Ivan: *Didaktika*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2014, s. 328 – 330; ZUJEV, Dmitrij Dmitrijevič: *Ako tvoriť učebnice*. Bratislava: SPN, 1986, 296 s.

Tabuľka 2 *Aparát riadiaci učenie E II*

	Štruktúrne komponenty	Funkcia
	Verbálne komponenty	využívajú sa pri samoštúdiu žiakov, slúžia na motiváciu, aktivizáciu a fixáciu, napomáhajú pri osvojovaní si učiva, uľahčujú prácu s učebnicou
	Predhovor/Úvod	
	Návod k práci s učebnicou	
	Stimulácia celková	
	Stimulácia detailná	
	Rozlíšenie úrovne učiva	
	Otázky a úlohy za témami, lekciami	
	Otázky a úlohy k celému ročníku	
	Otázky a úlohy k predchádzajúcemu ročníku	
	Inštrukcie k úlohám komplexnejšej povahy	
	Námety na mimoškolskú činnosť s využitím učiva	
	Explicitné vyjadrenie cieľov učenia pre žiakov	
	Prostriedky/inštrukcie k sebahodnoteniu pre žiakov	
	Výsledky úloh a cvičení	
	Odkazy na iné zdroje informácií	
Obrazové komponenty	Grafické symboly vyznačujúce určité časti textu	slúžia na zintenzívnenie poznávacieho, estetického a emocionálneho vplyvu na učenie
	Využitie vlastnej farby pre určité časti verbálneho textu	
	Využitie zvláštneho písma pre určité časti verbálneho textu	
	Využitie prednej alebo zadnej obálky pre schémy, tabuľky a i.	

Tabuľka 3 *Orientačný aparát E III*

	Štruktúrne komponenty	Funkcia
Verbálne komponenty	Obsah učebnice	stimulujú a usmerňujú poznávaciu činnosť žiakov
	Členenie učebnice na tematické bloky, kapitoly, lekcie a i.	
	Marginálie, výhmaty, živé záhlavia a i.	
	Register (vecný, menný, zmiešaný)	

V učebniciach dejepisu sme sledovali výskyt jednotlivých štruktúrnych komponentov, ktorý sme zapisovali do evidenčných tabuliek (Tabuľka 4, 5, 6). Zo získaných údajov sme následne vypočítali päť čiastkových koeficientov didaktickej vybavenosti učebníc a tiež celkový koeficient didaktickej vybavenosti učebníc (Tabuľka 8), ktoré nám pomohli odhaliť didaktický potenciál učebníc, a teda potenciál efektívneho transferu vzdelávacieho obsahu prezentovaného v učebniciach do poznatkovej bázy žiakov.⁵⁴

⁵⁴ Metodika zisťovania miery didaktickej vybavenosti je podrobne popísaná v práci: PRŮCHA, Jan: *Učebnice: teorie a analýzy*, c. d., s. 141 – 143. Na tomto mieste uvádzame len základný rámec. Prostredníctvom zaznamenávania výskytu jednotlivých komponentov aparátu prezentácie učiva získame koeficient využitia aparátu

Pre jednoduchosť a prehľadnosť boli učebniciam pridelené zástupné písmená, aby nebolo potrebné vypisovať celé názvy. Analyzované učebnice sú označené takto:

- [A] HRUŠOVSKÝ, František. *Dunaj. Dejepis pre šiesty postupný ročník slovenských ľudových škôl*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 1939, 100 s.
- [B] HRUŠOVSKÝ, František. *Dunaj. Učebnica dejepisu pre siedmy postupný ročník slovenských ľudových škôl*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1942, 90 s.
- [C] HRUŠOVSKÝ, František. *Dunaj. Dejepis pre ôsmy postupný ročník slovenských ľudových škôl*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 1940, 90 s.

Výsledky analýzy komponentu aparát prezentácie učiva (E I) ukázali, že učebnice pre 7. a 8. ročník dosiahli rovnaký výsledok, pričom zaznamenali výskyt 7 zo 14 komponentov (50 %), a v porovnaní s učebnicou pre 6. ročník, ktorá obsahovala 6 komponentov (46,43 %) na tom boli o niečo málo lepšie. Všetky tri učebnice obsahovali výkladový text jednoduchý, podtexty k vyobrazeniam, umelecké a náukové ilustrácie, fotografie, mapy, kartogramy, plány, grafy, diagramy a i. Učebnice pre 7. a 8. ročník navyše obsahovali doplňujúce texty.⁵⁵

prezentácie učiva, ktorý sa vypočíta ako percentuálny podiel počtu skutočne využitých komponentov a všetkých možných komponentov:

$$E I = N1/14 * 100 = \quad \%$$

pričom E I označuje koeficient využitia aparátu prezentácie učiva a N1 počet vyskytujúcich sa komponentov. Zaznamenávaním výskytu komponentov aparátu riadiaceho učenie získame koeficient využitia aparátu riadiaceho učenie, ktorý vypočítame ako percentuálny podiel počtu skutočne využitých komponentov a všetkých možných komponentov:

$$E II = N2/18 * 100 = \quad \%$$

pričom E II označuje koeficient využitia aparátu riadiaceho učenie a N2 je počet vyskytujúcich sa komponentov. Zaznamenávaním výskytu komponentov orientačného aparátu získame koeficient jeho využitia, ktorý vypočítame ako percentuálny podiel počtu skutočne využitých komponentov a všetkých možných komponentov:

$$E III = N3/4 * 100 = \quad \%$$

pričom E III označuje koeficient využitia orientačného aparátu a N3 počet vyskytujúcich sa komponentov. Pre získanie celkového koeficientu didaktickej vybavenosti učebníc dejepisu potrebujeme zistiť ešte ďalšie dva čiastkové koeficienty. Prvým je koeficient využitia verbálnych komponentov, ktorý získame zaznamenávaním výskytu jednotlivých verbálnych komponentov a následným vypočítaním percentuálneho podielu počtu skutočne využitých komponentov a všetkých možných komponentov:

$$E_v = N4/27 * 100 = \quad \%$$

pričom E_v označuje koeficient využitia verbálnych komponentov a N4 počet vyskytujúcich sa komponentov. Koeficient využitia obrazových komponentov získame zaznamenávaním výskytu jednotlivých obrazových komponentov a následným vypočítaním percentuálneho podielu počtu skutočne využitých komponentov a všetkých možných komponentov:

$$E_o = N5/27 * 100 = \quad \%$$

pričom E_o označuje koeficient využitia obrazových komponentov a N5 počet vyskytujúcich sa komponentov. Celkový koeficient didaktickej vybavenosti učebnice získame prostredníctvom zaznamenávania výskytu jednotlivých komponentov a následným vypočítaním percentuálneho podielu skutočne využitých komponentov a všetkých možných komponentov:

$$E = N/36 * 100 = \quad \%$$

pričom E označuje koeficient didaktickej vybavenosti učebnice a N počet vyskytujúcich sa komponentov.

⁵⁵ Bližšie pozri Tabuľka 4.

Tabuľka 4 Aparát prezentácie učiva – E I

Štruktúrne komponenty		[A]	[B]	[C]	Celkom
Verbálne komponenty	Výkladový text jednoduchý	☐	☐	☐	3
	Výkladový text sprehľadnený				0
	Zhrnutie učiva k celému ročníku				0
	Zhrnutie učiva k témam				0
	Zhrnutie učiva k predchádzajúcemu ročníku				0
	Doplňujúce texty		☐	☐	2
	Poznámky a vysvetlivky				0
	Podtexty k vyobrazeniam	☐	☐	☐	3
	Slovníky pojmov, cudzích slov				0
Obrazové komponenty	Umelecké ilustrácie	☐	☐	☐	3
	Náuková ilustrácia	☐	☐	☐	3
	Fotografie	☐	☐	☐	3
	Mapy, kartogramy, plány, grafy, diagramy a i.	☐	☐	☐	3
	Obrazová prezentácia farebná				0
Celkom		6	7	7	

Z analýzy komponentu aparát riadiaci učenie (E II) vyplývajú veľmi obdobné výsledky. Učebnica pre 6. ročník obsahovala 5 z celkovo 18 komponentov (27,78 %). Naproti tomu učebnice pre 7. a 8. ročník obsahovali o jeden komponent viac, t. j. 6 komponentov (33,33 %). Všetky učebnice obsahovali prvky stimulácie detailnej, otázky a úlohy za témami a lekciami, námety na mimoškolskú činnosť, odkazy na iné zdroje informácií a využitie zvláštneho písma pre určité časti verbálneho textu. V učebniciach pre 7. a 8. ročník sa navyše vyskytovalo rozlíšenie úrovne učiva.⁵⁶

⁵⁶ Bližšie pozri Tabuľka 5.

Tabuľka 5 Aparát riadiaci učenie – E II

Štruktúrne komponenty		[A]	[B]	[C]	Celkom
Verbálne komponenty	Predhovor				0
	Návod k práci s učebnicou				0
	Stimulácia celková				0
	Stimulácia detailná	☐	☐	☐	3
	Rozlíšenie úrovne učiva		☐	☐	2
	Otázky a úlohy za témami, lekciami	☐	☐	☐	3
	Otázky a úlohy k celému ročníku				0
	Otázky a úlohy k predchádzajúcemu ročníku				0
	Inštrukcie k úlohám komplexnejšej povahy				0
	Námety na mimoškolskú činnosť s využitím učiva	☐	☐	☐	3
	Explicitné vyjadrenie cieľov učenia pre žiakov				0
	Prostriedky/inštrukcie k sebahodnoteniu pre žiakov				0
	Výsledky úloh a cvičení				0
	Odkazy na iné zdroje informácií	☐	☐	☐	3
Obrazové komponenty	Grafické symboly vyznačujúce určité časti textu				0
	Využitie vlastnej farby pre určité časti verbálneho textu				0
	Využitie zvláštneho písma pre určité časti verbálneho textu	☐	☐	☐	3
	Využitie prednej alebo zadnej obálky pre schémy, tabuľky a i.				0
Celkom		5	6	6	

Analýza komponentu orientačného aparátu (E III) odhalila iný trend. Všetky tri analyzované učebnice obsahovali členenie učebnice na tematické bloky, kapitoly, lekcie a i. a obsah. Celkom teda 2 zo 4 možných komponentov (50,00 %).⁵⁷

⁵⁷ Bližšie pozri Tabuľka 6.

Tabuľka 6 Aparát orientačný – E III

Verbálne komponenty	Štruktúrne komponenty	[A]	[B]	[C]	Celkom
	Obsah učebnice	☐	☐	☐	3
	Členenie učebnice na tematické bloky, kapitoly, lekcie a i.	☐	☐	☐	3
	Marginálie, výhmaty, živé záhlavia a i.				0
	Register (vecný, menný, zmiešaný)				0
Celkom		2	2	2	

Analýza verbálnych komponentov (E_v) ukázala opäť relatívne nízke hodnoty. Kým učebnice pre 7. a 8. ročník obsahovali 10 komponentov (37,04 %), učebnica pre 6. ročník obsahovala o dva komponenty menej, teda 8 z 27 komponentov (29,36 %). Rovnaké hodnoty však zaznamenali všetky analyzované učebnice v obrazovom komponente (E_o), pričom obsahovali po 5 z 9 komponentov (55,56 %).⁵⁸

Tabuľka 7 Početnosť štruktúrnych komponentov v analyzovaných učebniciach

Štruktúrne komponenty	[A]	[B]	[C]
Verbálne komponenty	8	10	10
Obrazové komponenty	5	5	5
Celkom	13	15	15

Sumárny prehľad výsledkov týkajúcich sa koeficientu didaktickej vybavenosti učebníc (E) prináša Tabuľka 8. Nižšiu hodnotu celkového koeficientu (36,11%) vykazuje učebnica *Dunaj. Dejepis pre šiesty postupný ročník slovenských ľudových škôl*, v ktorej bolo využitých 13 z 36 možných komponentov. Vyššiu hodnotu (41,67%) vykazujú učebnice *Dunaj. Dejepis pre siedmy postupný ročník slovenských ľudových škôl* a *Dunaj. Dejepis pre ôsmy postupný ročník slovenských ľudových škôl*, v ktorých bolo využitých po 15 komponentov.

Rozdiely medzi jednotlivými titulmi však nie sú výrazné. Je pravdepodobné, že jednotnosť v didaktickej štruktúre súvisí so skutočnosťou, že všetky učebnice zostavil ten istý autor, pričom pri ich tvorbe uplatnil veľmi podobný prístup k sprostredkovaniu vzdelávacieho obsahu.

Ďalším vysvetľujúcim faktorom môže byť aj to, že učebnice vznikali pomerne narychlo, a nebol tak dostatok priestoru na ich dôkladnejšie didaktické prepracovanie. Okrem toho je potrebné zohľadniť aj to, že analytický nástroj použitý v tejto práci bol vytvorený Janom Průchom až o niekoľko desaťročí neskôr, keď sa na štruktúru učebníc pozeralo už komplexnejším pohľadom. Podobu učebníc ovplyvňoval v neposlednom rade aj technický pokrok danej doby, ktorý limitoval možnosti vizuálneho či grafického spracovania.

⁵⁸ Bližšie pozri Tabuľka 4, 5, 6 a 7.

Tabuľka 8 Didaktická vybavenosť učebníc dejepisu *Dunaj* používaných na slovenských školách v rokoch 1939 – 1945

	Názov	E I (14)	E II (18)	E III (4)	E v (27)	E o (9)	E (36)
[A]	HRUŠOVSKÝ, František. <i>Dunaj. Dejepis pre šiesty postupný ročník slovenských ľudových škôl</i> . Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 1939, 100 s.	42,86	27,78	50,00	29,63	55,56	36,11
[B]	HRUŠOVSKÝ, František. <i>Dunaj. Dejepis pre siedmy postupný ročník slovenských ľudových škôl</i> . Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 1942, 90 s.	50,00	33,33	50,00	37,04	55,56	41,67
[C]	HRUŠOVSKÝ, František. <i>Dunaj. Dejepis pre ôsmy postupný ročník slovenských ľudových škôl</i> . Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 1940, 90 s.	50,00	33,33	50,00	37,04	55,56	41,67
	Priemer	47,62	31,48	50,00	34,57	55,56	39,82

Možno konštatovať, že hoci učebnice *Dunaj* vykazujú podľa moderných kritérií⁵⁹ nízku mieru didaktickej vybavenosti, ich potenciál ovplyvňovať žiakov v procese formovania národnej identity nemožno podceňovať.

Učebnice pracovali so špecifickým národno-kresťanským naratívom v zmysle štátnej ideológie, silne emocionálne zafarbeným jazykom a veľmi starostlivo vybranými príkladmi. Autor využíval relatívne priamočiary výklad histórie v podobe jednoduchých príbehov s jasným posolstvom, ktoré boli ľahko absorbovateľné a emocionálne účinné, čo sa najmä v kontexte slovenskej národnej propagandy osvedčilo ako veľmi efektívne. Použitý naratív navyše umožňoval žiakom identifikovať sa s „hrdinskými“ predkami. Ak bolo toto všetko doplnené ideologicky presvedčeným učiteľom, mohli byť tieto učebnice celkom účinným nástrojom nacionálneho pôsobenia v súlade s požiadavkami slovenského štátu.

Analýza troch učebníc Františka Hrušovského z obdobia vojnovnej Slovenskej republiky ukázala, ako cieľavedomé budovanie národného príbehu zodpovedajúceho režimu Slovenského štátu – prostredníctvom výberu udalostí, heroizácie osobností, zdôrazňovania kontinuity či vyčleňovania nepriateľov – slúžilo ako súčasť širšej ideologickej stratégie režimu. Ide teda o potvrdenie faktu, že učebnice dejepisu neboli len pasívnymi nosičmi informácií, ale aktívnymi nástrojmi formovania historického vedomia, hodnotových orientácií a kolektívnej identity v danej dobe.

Texty analyzovaných učebníc systematicky presadzovali predstavu o osobitosti slovenského národa, jeho historickom ukotvení a práve na samostatnú existenciu. Tento obraz bol podporený nielen výberom historických motívov, ale aj ich štylizáciou a sugestívnym jazykom, ktorý od žiakov očakával skôr než objektívnu reflexiu akési bezpodmienečné prijatie.

Takto koncipované učebnice boli nástrojmi politickej propagandy, ktorá vytvárala ideologicky podfarbené historické vedomie.

⁵⁹ Nepísané pravidlo hovorí, že učebnicu možno považovať za didakticky vhodne vybavenú v prípade, že obsahuje aspoň polovicu možných štrukturálnych komponentov, t. j. aspoň 18 z celkového počtu 36 komponentov.

Reflexia sledovaného obdobia je dôležitá nielen z hľadiska historiografie, ale aj z pohľadu didaktiky dejepisu. Otvára otázky, kde sa nachádza hranica medzi národným príbehom a jeho zneužitím a aké miesto má kritické myslenie vo vyučovaní histórie. V čase, keď sú verejné diskurzy o minulosti opäť polarizované a často politizované, považujeme za dôležité poznať príklady minulého ideologického modelovania.

Použitá literatúra:

- Bystrický, Valerián: Vznik Slovenského štátu. In: HRADSKÁ, Katarína a kol. *Slovenská republika 1939 – 1945. Slovensko v 20. storočí*. Bratislava: VEDA, 2015, s. 17-33.
- Dafčík, Ján – Klačanský, Róbert – Rumpel, Mikuláš: *Na stráž! Čítanka a učebnica pre I. triedu meštianskych škôl*. Bratislava: Štátne nakladateľstvo, 1940, 181 s.
- Dafčík, Ján – Klačanský, Róbert – Rumpel, Mikuláš: *Na stráž! Čítanka a učebnica pre II. triedu meštianskych škôl*. Bratislava: Štátne nakladateľstvo, 1941, 184 s.
- Dafčík, Ján – Klačanský, Róbert – Rumpel, Mikuláš: *Na stráž! Čítanka a učebnica pre III. triedu meštianskych škôl*. Bratislava: Štátne nakladateľstvo, 1942, 278 s.
- Duchovná náplň novej slovenskej školy musí vychovávať slovenskej mentalite a charakteru. Reč ministra J. Siváka na ružomerskom učiteľskom kongrese. In: *Slovák*, roč. 21, 1939, č. 189, s. 3.
- Gleichschaltung. *Merriam-Webster dictionary* [online]. © 2025 [cit. 2025-08-21]. Dostupné na internete: <<https://www.merriam-webster.com/dictionary/Gleichschaltung>>
- Gronský, Ján: *Komentované dokumenty k ústavným dejinám Československa I 1914 – 1945*. Praha: Karolinum, 2005, 584 s.
- Héc, Š.: Potreby nových osnov. In: *Slovenská škola: Pedagogicko-didaktický časopis slovenského učiteľstva*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, roč. 3, 1939, č. 4, s. 108-113.
- Hrušovský, František: *Dunaj. Dejepis pre šiesty postupný ročník slovenských ľudových škôl*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 1939, 100 s.
- Hrušovský, František: *Dunaj. Učebnica dejepisu pre 7. postupný ročník slovenských ľudových škôl*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1942, 90 s.
- Hrušovský, František: *Dunaj. Dejepis pre ôsmy postupný ročník slovenských ľudových škôl*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 1940, 90 s.
- Hrušovský František. *Encyclopaedia Beliana* [online]. 2010 [cit. 2025-08-21]. Dostupné na internete: <<https://beliana.sav.sk/heslo/hrusovsky-frantisek>>
- Hrušovský, František: *Slovenské dejiny*. Turčiansky sv. Martin: Matica slovenská, 1939, 448 s.
- Jusko, Andrej: Poznámky k reforme slov. školstva. In: *Slovenská škola: Pedagogicko-didaktický časopis slovenského učiteľstva*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, roč. 3, 1939, č. 4, s. 103-108.
- Jusko, Andrej: *Učebné osnovy pre ľudové školy*. Prešov: V. Baník, 1940, 65 s.
- Kázmerová, Ľubica: Riadiace orgány školstva na Slovensku a vzdelávací systém v rokoch 1918 – 1945. In: Kázmerová, Ľubica a kol.: *Premeny v školstve a vzdelávaní na Slovensku (1918 - 1945)*. Bratislava: Prodruma, 2012, s. 11-34.
- Kázmerová, Ľubica: *Príbeh učiteľa. Jozef Sivák v školských službách 1918 – 1944*. Bratislava: Veda, 2019, 108 s.
- Klimová, Anna a kol.: *Kto bol kto v histórii Banskej Bystrice*. Banská Bystrica: Štátna vedecká knižnica v Banskej Bystrici, 2002, 289 s.
- Letz, Róbert: *Slovenské dejiny V 1938 – 1945*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2012, 367 s.
- Manifest slovenského národa. In: *Slovák*, roč. 20, 1938, č. 228, s. 1. Dostupné na internete: <<http://digitalna.kniznica.info/zoom/93859/view?search=Slov%C3%A1k&page=3&p=separate&tool=search>>

- Maťovčík, Augustín a kol.: *Slovenský biografický slovník*. II. zväzok E – J. Martin: Matica slovenská, 1987, 589 s.
- Maťovčík, Augustín a kol.: *Slovenský biografický slovník*. V. zväzok R – Š. Martin: Matica slovenská, 1992, 557 s.
- Měchýř, Jan: *Slovensko v Československu: Slovensko-české vzťahy 1918 – 1991*. Dokumenty, názory, komentáre. Praha: Práce, 1991, 123 s.
- Päť rokov slovenského školstva: 1939 – 1943*. Bratislava: Štátne nakladateľstvo, 1944, 711 s.
- Pavlíková, Barbora: Európska integrácia – národná identita kultúra. *Ústav manažmentu kultúry a turizmu kulturológie FF UKF v Nitre* [online]. © 2025 [cit. 2025-05-15]. Dostupné na internete: <<https://kmkt.sk/kontexty/europska-integracia-narodna-identita-kultura/>>
- Průcha, Jan: *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média*. Brno: Paido, 1998, 148 s.
- Sivák, Jozef: *Národná osveta a ľudovýchova: Expozé ministra školstva a národnej osvety Jozefa Siváka prednesené v Kultúrnom výbore Snemu Slovenskej republiky 27. mája 1943*. Bratislava: Štátne nakladateľstvo, 1943, 45 s.
- Sivák, Jozef: *Nové slovenské školstvo: reči Jozefa Siváka, ministra školstva a národnej osvety, povedané v Kultúrnom výbore Snemu Slovenskej republiky*. Bratislava: Ministerstvo školstva a národnej osvety, 1940, 101 s.
- Slovenský zákonník*, roč. 1940, 679 s. Dostupné na internete: <<https://www.upn.gov.sk/data/pdf/Slovensky-zakonnik-1940.pdf>>
- Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna: Digitální knihovna: NS RČS 1935-1938: Poslanecká sněmovna: Stenoprotokoly: 151. schůze: Čtvrtek 17. listopadu 1938. *Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky* [online]. 1938 [cit. 2025-08-19]. Dostupné na internete: <<https://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/151schuz/s151001.htm>>
- Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna: Digitální knihovna: S SR 1939-1945: Stenoprotokoly: 5. schůze: Pátek 23. června 1939. *Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky* [online]. 1939 [cit. 2025-05-05]. Dostupné na internete: <<https://www.psp.cz/eknih/1939ssr/stenprot/005schuz/s005003.htm>>
- Štilla, Miloš: *František Hrušovský (1903 - 2003)*. Banská Bystrica: Trian, 2002, 66 s.
- Turek, Ivan: *Didaktika*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2014, 618 s.
- Ústavný zákon č. 185/1939 Sl. z. zo dňa 21. júla 1939 o ústave Slovenskej republiky. In: *Slovenský zákonník*, 1939, čiastka 41, s. 375-384.
- Výnos Ministerstva školstva a národnej osvety zo dňa 31. júla 1939, č. 78.489/39-I/1, ktorým sa upravujú a vyhlasujú dočasné normálne učebné osnovy pre ľudové školy. In: *Zvesti Ministerstva školstva a národnej osvety*. Bratislava: Štátne nakladateľstvo, roč. 2, 1939, zošit 10, s. 442-473.
- Zujev, Dmitrij Dmitrijevič: *Ako tvoriť učebnice*. Bratislava: SPN, 1986, 296 s.
- Zvesti MŠaNO, 1941, roč. 4, s. 384. Citované podľa: PÁLOVÁ, Oľga. Klérofašistická ideológia vo vyučovaní dejepisu na ľudových školách za tzv. Slovenského štátu. In: *Západné Slovensko*, zv. 3. *Vlastivedný zborník múzei Západoslovenského kraja*. Bratislava: Obzor, 1976, s. 168-208.

Mgr. Ivana Dendys, PhD.

Katedra histórie a didaktiky dejepisu

Pedagogická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

ivana.dendys@uniba.sk

REVÚCKE GYMNÁZIUM VO VEDECKOM DIELE JÁNA GALLA

Vladimír Michalička

Abstrakt: Ján Gallo patrí k trojici najvýznamnejších historikov pedagogiky pôsobiacich v Prešove. Vo svojej vedeckej práci sa zameriaval na dejiny školstva a pedagogiky staršieho i novšieho obdobia. V období svojho pobytu v Revúcej ho zaujali osudy historického revúckeho gymnázia. Toto odborné zameranie realizoval vo svojej priekopníckej vedeckej prvotine, v ktorej spracoval dejiny revúckeho gymnázia na základe bohatého archívneho materiálu. Štúdia približuje aj ďalšie zborníkové, časopisecké a novinové príspevky na túto tému.

Kľúčové slová: Ján Gallo, dejiny pedagogiky, revúcke gymnázium

Abstract: Ján Gallo is one of the three most important historians of education working in Prešov. In his scientific work, he focused on the history of education and pedagogy in older and newer periods. During his stay in Revúca, he became interested of destiny historical gymnasium Revúca. He implemented this professional focus in his pioneering scientific first work, in which he processed the history of the Revúca gymnasium based on rich archival material. The study also presents other anthology, magazine and newspaper contributions on this topic.

Keywords: Ján Gallo, history of pedagogik, grammar school Revúca

Dejiny Prvého slovenského ev. a. v. gymnázia v Revúcej boli už niekoľkokrát bádateľsky spracované. Základným dielom je predovšetkým práca jeho prvého správcu A. H. Škultétyho (1819 – 1892) pod názvom Pamäti slov. ev. a. v. gymnasia a s nim spojeného učiteľského semeniska vo Veľkej Revúci (1889), resp. jeho novodobá reedícia z roku 2022, na ktoré objavne nadviazal Ján Gallo (1922 - 2008) svojou monografiou Revúcke gymnázium (1862 – 1874) (1969) i monografiu Pedagogické portréty profesorov revúckeho gymnázia (2018) a nakoniec aj monumentálny príspevok dejinám tejto školy od Dušana Dubovského (1943 – 2016) Svätyňa osvetu a vzdelanosti (2012). Pravda, priebežne vznikali aj kratšie časopisecké štúdie a novinové príspevky, ktoré z rôznych strán prehlbovali pohľady na jej vývoj i historický význam.

Pre oživenie záujmu o toto gymnázium uskutočnili sa v Revúcej v roku 1962 oslavy storočnice, ktorej súčasťou bola vedecká konferencia.¹ Už počas jej konania odznela v kuloároch výzva Jánovi Gallovi z úst vtedy už rešpektovaného historika pedagogiky, Jozefa Máteja (1923 - 1987), monograficky spracovať históriu revúckeho gymnázia. *„Bola to škola, ktorá v nepriaznivom čase pre ľud tak po ekonomicko-sociálnej, ako aj národnej a kultúrnej stránke vychovávala slovenskú mládež v duchu demokratickom, národnom, vychovávala ju v duchu ušľachtilých princípov, ktoré hlásal náš nesmrteľný pedagóg J. A. Komenský, v duchu zásad Jána Kollára a Ľudovíta Štúra.“*²

V zmysle tejto výzvy pokračoval Ján Gallo zároveň v ďalšom zveľaďovaní pamätnej izby gymnázia, ktorú pripravil k uvedenému výročiu gymnázia. Zároveň sa venoval štúdiu získaných archívnych dokumentov a súbežne sa zamýšľal nad štruktúrou uvažovanej knižnej monografie pod názvom **Revúcke gymnázium (1862 – 1874)**. (Bratislava: Obzor, 1969. 204 s.). Jeho knižný debut vyšiel zásluhou Gemerskej vlastivednej spoločnosti v Rimavskej Sobote

¹ *Sto rokov revúckeho gymnázia 1862 – 1962*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1965, 120 s.

² Mátej, Jozef: Úvod. In: *Sto rokov revúckeho gymnázia*, c. d., s. 6.

nákladom 3 tisíc exemplárov v edícii Gemerské vlastivedné pohľady, ktorú redigoval Július Bolfík (1915 - 1993).³ Recenzentmi diela boli Jozef Mátej a Ján Kotoč (1913 - 1981).⁴

Ján Gallo rozčlenil svoju monografickú prácu do siedmich kapitol. Prvú venoval náčrtu hospodárskych, politických a kultúrnych pomerov Slovenska na prelome 50. a 60. rokov 19. storočia (s. 13 – 29), v ktorých dozrievala nerealizovaná myšlienka založiť v Revúcej slovenskú reálku. Druhá sa zaoberala budovaním slovenského evanjelického gymnázia vo Veľkej Revúcej (s. 30 – 37), približovala náročnú a zložitú procedúru zakladania školy, jej úskalia a východiská. Tretia kapitola Materiálna stránka gymnázia (s. 38 – 43) približuje jej finančné a materiálne zabezpečenie, umiestnenie školy a zriadenie alumnea. Ďalšia – štvrtá kapitola Pôsobenie školy (s. 44 – 73) predstavuje rozbor ťažiskovej pedagogickej problematiky. Od organizácie výchovného a vzdelávacieho procesu, pôsobenie učiteľského zboru, obsahu, metód, foriem a prostriedkov vyučovania a výchovy, ale aj žiactva, mnohostranné aktivity školy až po pokus o vzdelávanie pre výchovu dievčat. Osobitná – piata kapitola Učiteľské semenisko (s. 74 – 78) sa venuje príprave učiteľov ľudových škôl pod hlavičkou revúckeho gymnázia, tzv. učiteľského semeniska. Šiesta kapitola Zrušenie školy (s. 79 – 106) podáva obraz posledných mesiacov existencie tejto prvej slovenskej strednej školy. V záverečnej siedmej kapitole Význam gymnázia v dejinách slovenského školstva a národa (s. 108 – 113) sumarizuje jeho pedagogicko-didaktický, kultúrny, národný význam a prínos pre utužovanie bratstva a Čechov a Slovákov.

Rozsiahlu časť publikácie predstavujú prílohy slúžiace ako študijný materiál pre dôkladnejšie poznanie histórie a významu revúckeho gymnázia. V závere sú pripojené poznámky a vysvetlivky, zoznam použitej literatúry a prameňov, resumé v maďarskom, nemeckom a ruskom jazyku, menný register a v knihe sú umiestnené aj ilustrácie.

Pokiaľ nám je známe, existuje päť recenzií tohto diela. Prvá, z pera Jozefa Máteja, víta vydanie Gallovej monografie pri príležitosti 50. výročia obnovenia slovenského gymnázia v Revúcej pripadajúceho na rok 1969.⁵ Zaraďuje autora medzi tých učiteľov, ktorí sa popri vyučovacej práci venujú aj náročnej vedeckej činnosti vo svojom obľúbenom odbore, čo môže byť nasledovaniahodný príklad pre ďalších učiteľov. Samotná práca je – ako sa v tom čase požadovalo zdôrazniť – spracovaná z pozície materialistického chápania histórie školstva a pedagogiky.⁶ Recenzent konštatuje, že autor využil bohatý archívny materiál sústredený v autorovom pôsobisku, ktorý vhodne doplnil aj výskumom v iných archívoch, štúdiom dobovej literatúry a časopisov. Vyzdvihol predovšetkým pozornosť autora monografie na spracovanie pedagogických reálií revúckeho gymnázia a jeho pedagogický význam, predstavenie jeho profesorov a zároveň hodnotí pôsobenie a prínos slovenského gymnázia v širšom uhorskom priestore.

V ďalšej časti svojej recenzie J. Mátej podrobnejšie popisuje štruktúru Gallovej práce podľa jednotlivých kapitol. Za veľmi cennú súčasť monografie považuje uverejnenie vzácnych fotografií a prílohu s významnejšími dokumentami školy, najmä prehľad učebných plánov, rozvrhy hodín, zoznamy žiakov a pod., poznámky, menný register a trojjazyčné resumé práce, súhrnne kompletný vedecký aparát. V závere vyslovuje predpoklad, že autor sa bude problematikou revúckeho gymnázia naďalej zaoberať a zameria sa na podrobnejší rozbor a hodnotenie výchovno-vzdelávacej činnosti profesorského zboru, dôkladnejšiu analýzu obsahu, metód a foriem vyučovania a výchovy. Uzaviera svoju recenziu tým, že „*Gallovu monografiu*

³ Bolfík Július – pôvodne učiteľ, neskôr školský inšpektor, regionálny historik a zakladateľ Gemerskej vlastivednej spoločnosti. Výrazne sa zaslúžil o vydávanie knižných a zborníkových prác o histórii a národopise Gemera.

⁴ Kotoč, Ján – pôvodne učiteľ ľudovej školy, neskôr pedagogický pracovník a vysokoškolský profesor Katedry pedagogiky Filozofickej fakulty UK v Bratislave.

⁵ Mátej, J.: Ján Gallo: Revúcke gymnázium (1862 – 1874). In: *Jednotná škola*, 22, č. 6 (1970), s. 564 – 565.

⁶ Tamže, s. 564.

*o revúckom gymnáziu môžeme hodnotiť ako prínos do dejín slovenského školstva a pedagogiky.*⁷

Recenzia J. Antalíka⁸ v Učiteľských novinách je krátkym sumárom obsahu Gallovej knižnej práce. Recenzent osobitne kvituje pripojenie dvanástich príloh a obrazového materiálu, ktorý približuje čitateľom život tejto školy v zložitej spoločensko-politickej situácii. Celkovo oceňuje, že kniha *„mnohé problémy osvetľuje z nových pozícií. Napriek tomu, že látka monografie je z menej prebádanej oblasti, má širší vedecký význam a presahuje regionálny rámec.*⁹

Recenzia Henricha Janusa (1921 – 2004?)¹⁰ obsiahlejšie komentuje jednotlivé kapitoly monografie, zvlášť vyzdvihuje časti o pôsobení školy a učiteľského semeniska. Kriticky poznamenáva, že autor mohol priniesť podrobnejšie životopisy jednotlivých revúckych profesorov, ktorí zohrali významnú úlohu v histórii nášho národa. Jednoznačne konštatuje, že publikácia *„je cenným prínosom nielen do dejín školstva a pedagogiky, ale aj pre celú národnú históriu.*¹¹

Henrich Janus je autorom aj ďalšej recenzie, kde opakovane približuje obsah monografickej práce. K pozitívam revúckej školy uvádza, že gymnaziálni profesori boli autormi učebníc pre ľudové a stredné školy, najmä v prírodných vedách prispeli vypracovaním slovenskej terminológie, oceňuje aj prínos gymnázia pre kultúru a utužovanie česko-slovenských vzťahov.¹²

S odstupom času publikoval kontroverznú recenziu Gallovej práce Ján Vladimír Ormis (1903 – 1993)¹³ v periodiku Slovenská literatúra. Ján Gallo na to spomína: *„On sa mi zato neverejne ospravedlnil, napísal o mojej ďalšej práci priaznivý posudok.*¹⁴

Na záver ešte prinášame nadčasové a dodnes platné hodnotenie práce J. Galla z pera Júliusa Bolfíka, ktorý sa nachádza v úvode Gallovej monografie: *„Je to prvé vedecké dielo, v ktorom autor na základe viacročnej bádateľskej činnosti a štúdia bohatých prameňov a literatúry vedecky presvedčivo vysvetľuje zložité dejiny revúckeho gymnázia... venuje pozornosť na základe nových pohľadov aj pedagogickému významu školy, interpretujúc výchovno-vzdelávaciu problematiku školy (organizáciu školy, obsah vyučovania, metódy, formy a prostriedky výchovy), ako aj mimotriednu a mimoškolskú činnosť žiakov a profesorov... je cenným prínosom nielen pre dejiny slovenskej pedagogiky, ale aj pre celú národnú históriu.*¹⁵

Podobne ako mnohé iné, aj táto kniha má svoj osud. V literatúre sa v tej súvislosti používa výrok Terentia Maura z 2. st. n. l.: *„habent sua fata libelli.*“ Ján Gallo do úvodu svojej monografie doslova *„prepašoval“* skryto formulovaný dôvod jej neskorého vydania: *„Z rozličných príčin, v nemalej miere aj z tých, ktoré boli strašiakom a prekážkou v uskutočnení veľkolepejších osláv, o aké sa mnohí vlastenecky cítiaci občania našej vlasti usilovali vzhľadom na postavenie a význam gymnázia v dejinách slovenského národa a školstva, práca musela ležať niekoľko rokov v rukopise.*¹⁶ Ak aj po polstoročí od jej vydania monografie Revúcke gymnázium (1862 – 1874) vznikli ďalšie práce o tomto gymnáziu, Jánovi Gallovi patrí na tomto

⁷ Tamže, s. 565

⁸ Profil recenzenta sa nepodarilo identifikovať.

⁹ Antalík, J.: Publikácia o revúckom gymnáziu. In: *Učiteľské noviny*, 21, č. 38 (1970), s. 8.

¹⁰ Janus Henrich – pôvodne učiteľ na Orave, neskôr vysokoškolský docent, ktorý sa okrem otázok názorných vyučovacích pomôcok sa venoval aj dejinám školstva a pedagogiky.

¹¹ Janus, H.: Príspevok k dejinám slovenského školstva. In: *Spoločenské vedy ve škole*, 27, č. 2 (1971), s. 63.

¹² Janus, H.: Ján Gallo: Revúcke gymnázium (1862 až 1874). In: *Komenský*, 95, č. 2 (1970/71), s. 128.

¹³ Ormis, Ján Vladimír – vyštudovaný právnik bol známym erudovaným literárnym kritikom a bibliografom, zameraným na spresňovanie bio-bibliografických a literárnych faktov.

¹⁴ Gallo, J.: *V službách školy*. Prešov 2008, s. 38.

¹⁵ Bolfík, J.: Úvodom. In: Gallo, J.: *Revúcke gymnázium (1762 – 1874)*. Bratislava: Vydavateľstvo Obzor, 1969, s. 7.

¹⁶ Predhovor autora. In: Gallo, J.: *Revúcke gymnázium (1762 – 1874)*. Bratislava: Vydavateľstvo Obzor, 1969, s. 9.

poli oprávnené prvenstvo. Tým viac, že okrem odbornej erudície musel do jej spracovania a vydania vložiť aj kus občianskej odvahy.

Ján Gallo sa problematike dejín revúckeho gymnázia publikačne venoval aj naďalej. S odstupom času, najmä po roku 1989 zvažoval doplnené a rozšírené vydanie svojej práce. Zachoval aj list Jána Galla z 11. 7. 1991 ako odpoveď na výzvu vtedajšieho správcu Matice slovenskej v Martine Imricha Sedláka (1966 - 2016).¹⁷ ktorý napísal v súvislosti s prípravou výzvy na priznanie štatútu národnej kultúrnej pamiatky historickému gymnáziu v Revúcej. V odpovedi Ján Gallo privítal iniciatívu Matice slovenskej, prisľúbil pripraviť potrebné podklady. Zároveň navrhol uskutočniť potrebné kroky na pretvorenie pamätnej izby gymnázia na múzeum a pripraviť „reedíciu *Dejín revúckeho gymnázia (opraviť a upraviť) v slušnej paperbackovej forme*“.¹⁸ Z rôznych dôvodov, najmä však ekonomických, ku druhému opravenému vydaniu knižnej práce už nedošlo.

A Jánovi Gallovi v plnokrvnom skúmaní histórie a prínosu prináleží ešte jedno autorské prvenstvo. Jeho nezamýšľaným pokračovaním priekopníckej práce z roku 1969 bola monografia **Pedagogické portréty revúckych profesorov** (Bratislava: Centrum vedeckotechnických informácií SR, 2018, 157 s.), ktorú pripravilo Múzeum školstva a pedagogiky v Bratislave. V nadväznosti na dejiny gymnázia prináša podrobné životopisné a pedagogické profily všetkých „učbárov“ revúckeho gymnázia. Monografia je Gallovým vyjadrením presvedčenia, že ducha školy reprezentujú jeho vzdelaní, zapálení a obetaví učitelia, ktorí v symbióze so školou vytvárajú vhodnú atmosféru školy sú základným predpokladom úspešnej výchovnej a vzdelávacej práce školy.

Na prelome 20. a 21. storočia Dušan Dubovský (1943 – 2016)¹⁹ sa prezentoval niekoľkými prácami o revúckom gymnáziu: *Revúca – kolíska stredného školstva* (Revúca 1993), *Prvé slovenské gymnázium* (Revúca 2001), *Svätyňa osvety a vzdelanosti* (Revúca 2012), ktorými nadviazal na priekopnícku prácu Jána Galla o revúckom gymnáziu, ale aj o S. Ormisovi, Revúcej, biografickými lexikónmi a inými historickými príspevkami.²⁰

V rokoch 1962 – 2004 evidujeme (okrem knižnej monografie) celkovo 12 štúdií a článkov napísaných Jánom Gallom pri výročiach vzniku či zrušenia gymnázia, ktorými rozvíjal ďalšie aspekty témy viažuce sa ku gymnáziu a jeho prínosu k vzdelávaniu mládeže.

V Obzore Gemera uverejnil Ján Gallo v súvislosti so 110. výročím vzniku revúckeho gymnázia kratšie zamyslenie pod názvom **Revúcke gymnázium a naša socialistická súčasnosť** (Obzor Gemera, 3, č. 3 (1972), s. 79 – 80). Rekapituluje prínos vedeckej konferencie o revúckom gymnáziu z roku 1962 a pripomína, že školsko-pedagogický a kultúrny odkaz revúckeho gymnázia je naďalej aktuálny.

Druhým zaujímavým príspevkom bola obsažnejšia stat' **Revúcke gymnázium (1862 – 1874) v kontexte dejín národnej osvety** (Osvetová práca, 38, č. 3 (1988), s. 16 – 19), v ktorej prezentuje historické revúcke gymnázium ako súčasť národného kultúrneho dedičstva. V podstatnej časti príspevku podáva základné informácie o zámere vybudovať v Revúcej slovenskú podreálku, o predpokladoch k vybudovaniu gymnázia a o jeho ďalšom vývine, najmä však vyzdvihuje jeho vzdelávacie a výchovné pôsobenie, bližšie si všíma aj budovanie gymnaziálnej knižnice a zbierok učebných pomôcok.²¹

V osobitnej časti príspevku zaraďuje pôsobenie revúckeho gymnázia do kontextu dejín národnej osvety. Tento novší pohľad vyplýva z jeho vtedy nového zamerania sa na problematiku disciplíny dejín výchovy a vzdelávania dospelých, neskoršie premenovanej na dejiny

¹⁷ Sedlák Imrich – literárny a kultúrny historik, matičný pracovník, vysokoškolský učiteľ.

¹⁸ List Jána Galla z 11. 7. 1991. Archív rodiny Gallovcov.

¹⁹ Dubovský Dušan - správca Prvého slovenského ev. a. v. gymnázia, fotograf a historik.

²⁰ Pozri Dušan Dubovský: výberová personálna bibliografia. Rimavská Sobota: Knižnica M. Hrebendu, 2021.

²¹ Gallo, J.: *Revúcke gymnázium (1862 – 1874) v kontexte dejín národnej osvety*. In: *Osvetová práca*, 38, č. 3 (1988), s. 17.

andragogiky.²² V skúmaní fenoménu revúckeho gymnázia došlo v roku 1962 pri oslavách jeho storočnice k zásadnému zlomu. Podľa Galla „*marxistickým a leninským vedeckým aparátom sa očistili pokrokové prvky revúckeho gymnázia od názoru buržoáznej historiografie a cirkevných dejín.*“²³ Takto „*zaodetou marxistickou formulkou*“ chcel vyjadriť, že sa dejiny revúckeho gymnázia začali od spomenutého roku objektívnejšie posudzovať a hodnotiť, vyzdvihovali sa aj predtým zaznávané osobnosti úzko späté s gymnáziom. Vyzdvihuje – s ohľadom na poslanie časopisu – aj osvetovú činnosť gymnázia reprezentovanou hudobnými aktivitami, spevom, zriadením nedeľnej školy, propagáciou zdravotníckych poznatkov, zriadením Vzájomnej pomocnice či Potravného spolku. V texte pripája aj informáciu o reінštalácii Pamätnej izby revúckeho gymnázia a pripomína nedobrá stav tzv. druhej gymnaziálnej budovy. Navrhuje, aby sa v nej vybudovalo múzeum literárnych tradícií Gemera alebo múzeum školstva v Gemeri.²⁴ Pravda, udalosťami v nasledujúcom roku 1989 k naplneniu týchto zámerov už nedošlo, podarilo sa však v uvedenej budove v roku 1997 zriadiť Prvé slovenské literárne gymnázium, ktoré bolo neskôršie pre nedostatočný záujem včlenené do Gymnázia Martina Kukučína.

Krátky príspevok pri príležitosti 130. výročia vzniku školy pod názvom **Revúcke gymnázium** (Slovenské národné noviny, 3 (7), 1992, č. 30 (1992), s. 8) uverejnili Slovenské národné noviny. Stať je časťou prvej Gallovej monografie s krátkou notickou o autorovi.

Rovnako stručnú históriu revúckeho gymnázia uverejnil v matičnom kalendári pod názvom **Prvé slovenské gymnázium** (Národný kalendár 1997. Martin: Matica slovenská, 1996, s. 128 – 130).

Zo osobitnú zmienku stojí štúdia **Zrod, vývoj a historický význam Slovenského ev. a. v. gymnázia v Revúcej** (Literárnómúzejný letopis 18. Martin: Matica slovenská, 1998, s. 171 – 177). Stručne v nej načrtáva úsilie Revúcej o zriadenie slovenskej strednej školy a menovite gymnázia. Podstatnú časť venuje profesorskému zboru, ktorý v jeho ponímaní predstavoval najvýznamnejší moment pri naplňaní výchovno-vzdelávacích úsilí gymnázia. Mimoriadne závažná je záverečná myšlienka štúdie, ktorú pre jej osvietenosť uvádzame v plnom znení: „*Bohaté tradície revúckeho gymnázia, označovaného prívlastkom prvé slovenské gymnázium, boli a sú v slovenskom národe stále živé, aj keď pri organizovaní prvých osláv revúckeho gymnázia r. 1962, z najvyšších stranických a štátnych orgánov na Slovensku sa ozvali hlasy: Načo vyvolávať duchov? ... Odpoveď na uvedenú otázku bola známa už v antickom Grécku a Ríme, asi v tom zmysle: národ, ktorý chodí nevšímavo okolo pomníkov svojich slávnych predkov a šliape na ich hroby, nie je hoden nijakej cti.*“²⁵ To je mimoriadne aktuálny apel, ktorý však mohol Ján Gallo uverejniť až po roku 1989 a jeho odkaz je aktuálny aj v súčasnosti.

Ján Gallo sa svojou monografiou i neskoršími štúdiami a článkami úspešne začlenil do radov rešpektovaných historikov staršieho školstva na Slovensku a zároveň si vydobyl prvenstvo v mapovaní tejto najvýznamnejšej slovenskej strednej školy, gymnázia v Revúcej. Publikovanie Gallovej monografie o revúckom gymnázii v roku 1969, ktorej obsah bol známy medzi relevantnými historikmi pedagogiky už niekoľko rokov pred jej vlastným vydaním, bolo výzvou aj pre spracovanie monografií martinského gymnázia (Mátej, J.: Sto rokov martinského gymnázia v Martine (1867 – 1967, 1967) a znievskeho gymnázia (Štilla, M.: Znievske gymnázium, 1966). Publikovanie všetkých troch publikácií prinieslo zmapovanie najvýznamnejšieho slovenského školsko-pedagogického počinu 19. storočia.

²² Pred rokom 1989 sa táto oblasť bádania označovala ako výchova a vzdelávanie dospelých. Až po tomto roku sa presadilo jej označovanie ako andragogika, ktoré vtedy prevažovalo v anglosaskej (ale aj v juhoslovanskej) pedagogickej literatúre. Hlavným zdôvodnením bolo, že označenie výchova a vzdelávanie dospelých lepšie pokrývalo ideu celoživotnej výchovy a vzdelávania ako odkaz J. A. Komenského.

²³ Tamže, s. 17.

²⁴ Tamže, s. 19.

²⁵ Gallo, J.: *Zrod, vývoj a historický význam Slovenského ev. a. v. gymnázia v Revúcej*. In: Literárnómúzejný letopis 18. Martin: Matica slovenská, 1998, s. 176.

ŠKOLSKÉ MÚZEJNÍCTVO

VYSOKOŠKOLSKÉ DIPLOMY V ZBIERKOVOM FONDE MÚZEA ŠKOLSTVA A PEDAGOGIKY

Miroslava Slezáková

Vysokoškolské vzdelanie je najvyššie z možných dosiahnuteľných stupňov vzdelávania. Dnes je potvrdením o jeho úspešnom absolvovaní vysokoškolský diplom. Spolu s vysvedčením o štátnej záverečnej skúške je štátom vydaným a uznaným dokumentom. Autenticitu diplomu dosvedčujú podpisy najvyšších univerzitných autorít a odtlačok pečatidla alebo pečiatky na špeciálne vytvorenom tlačive. Tradične je vysokoškolský diplom odovzdávaný na promócii - slávnostnom akte za prítomnosti najvyšších predstaviteľov vysokej školy a príslušnej fakulty.

Informácie obsiahnuté na diplome odrážajú súdobý pohľad na dôležitosť jednotlivých údajov, kým prevedenie a vonkajší vzhľad odzrkadľuje estetické cítenie doby a zároveň aj praktickú ochranu pred falšovaním.

Za vysokú školu a univerzitu je v nasledujúcom texte považovaná najvyššia vzdelávacia inštitúcia, ktorá pripravuje najvyššie kvalifikovaných odborníkov. Ďalším kritériom pre zaradenie medzi vysoké školy je prijímanie absolventov stredoškolského štúdia ukončeného maturitnou skúškou.

Vysoké školy a univerzity na Slovensku – stručný náčrt:

Prvá vysoká škola na území Slovenska, bratislavská Academia Istropolitana, bola založená uhorským kráľom Matejom Korvínom v roku 1465. Z jej fungovania sa nezachovali univerzitné matriky ani iné dokumenty, nie je známa ani existencia písomného dokladu o jej absolvovaní. V prameňoch nie je zaznamenaný ani rok jej zániku, predpokladá sa postupné ukončenie činnosti po smrti svojho zakladateľa a mecenáša.

V roku 1635 bola z podnetu ostrihomského arcibiskupa Petra Pázmaňa kreovaná univerzita v Trnave, druhá vysokoškolská inštitúcia na území dnešného Slovenska. Postupne sa otvorila artistická (filozofická) a teologická, neskôr právnická a ako posledná lekárska fakulta. Po presune univerzity do Budína v roku 1777 na jej mieste v Trnave začala fungovať právnická akadémia (neskôr bola presunutá do Bratislavy). Jej transformáciou bola podľa zákona XXXVI. z roku 1912 zriadená tzv. Alžbetínska univerzita v Bratislave.

V poradí treťou univerzitou, ktorá vznikla na území Slovenska, je jezuitská Košická univerzita založená v roku 1657. Po rozpustení jezuitského rádu škola prešla pod správu štátu ako Košická kráľovská akadémia, neskôr Právnická akadémia.

Za vysokú školu možno označiť aj banskoštiavnickú Banskú a lesnícku akadémiu, založenú v roku 1762 z podnetu Márie Terézie. Ako jediná vtedajšia škola svojho druhu pripravovala teoreticky aj prakticky banských a lesníckych odborníkov pre celú habsburskú monarchiu.

V Košiciach bol na začiatku 20. storočia na vysokoškolskú inštitúciu prebudovaný hospodársky učebný ústav. Fungoval až do roku 1918 ako najvyššia poľnohospodárska škola v Uhorsku.

Po vzniku Československej republiky sa Alžbetínska univerzita presunula do Pécsu a Banská a lesnícka akadémia do Šopronu (Maďarsko). Slovenská časť mladého štátu tak zostala bez akejkoľvek najvyššej vzdelávacej inštitúcie. Už v júni 1919 preto bola zákonom zriadená Československá štátna univerzita v Bratislave, v novembri premenovaná na Univerzitu Komenského s právnickou, lekárskou, filozofickou a do roku 1939 nezriadenou prírodovedeckou fakultou. V rokoch 1939 – 1954 niesla pomenovanie Slovenská univerzita.

Slovenská vysoká škola technická (dnešná Slovenská technická univerzita) a Vysoká škola obchodná (dnes Ekonomická univerzita), obe so sídlom v Bratislave, vznikli až v roku 1938, resp. 1939. V prípade technickej vysokej školy bolo jej konštituovanie výsledkom takmer dvadsaťročných snáh slovenských elít. Nové vysokoškolské inštitúcie mali nahradiť neprístupné české školy a vychovávať nových slovenských odborníkov.¹

Po roku 1945 pokračoval rozvoj už existujúcich a vznik ďalších vysokoškolských inštitúcií na území Slovenska:

Vysoká škola múzických umení (1949, Bratislava)

Vysoká škola výtvarných umení (1949, Bratislava)

Vysoká škola veterinárska (1949, Košice, v rokoch 1952-1969 fakulta Vysokej školy poľnohospodárskej)

Vysoká škola technická (1952, Košice)

Vysoká škola poľnohospodárska (1952, Nitra)

Vysoká škola lesnícka a drevárska (1952, Zvolen)

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika (1959, Košice)

Vysoká škola dopravy a spojov (založená v roku 1953 v Prahe, v rokoch 1960-62 presídlená do Žiliny)

Vysokoškolské diplomy vo fonde MŠaP – prehľad:

Kolekciu vysokoškolských kvalifikačných diplomov Múzea školstva a pedagogiky tvorí 40 listín. Tieto sú dokladom o absolvovaní vysokoškolského štúdia, rigorózneho konania a udelení vedeckej hodnosti kandidát vied (CSc.) na území dnešného Slovenska, prípadne z celorepublikovej československej platnosti.

Rozdelenie vysokoškolských diplomov podľa škôl:

- Alžbetínska univerzita: 1 e. č. (vydaný až po roku 1918)
- Banská a lesnícka vysoká škola Banská Štiavnica: 1 e. č. (existovala do r. 1918)
- Uhorská kráľovská poľnohospodárska akadémia Košice: 1 e. č.
- Univerzita Komenského v Bratislave (+Slovenská univerzita): 17+6
- Slovenská vysoká škola obchodná v Bratislave (+Ekonomická univerzita): 2
- Slovenská vysoká škola technická Bratislava (+Slovenská technická univerzita): 3
- Vysoká škola pedagogická Bratislava: 3 e. č.
- Vysoká škola výtvarných umení v Bratislave: 1 e. č.
- Bez presnej školy: 3 e. č.

V rámci Univerzity Komenského v Bratislave (a Slovenskej univerzity) sú v zbierkach múzea zastúpené diplomy z týchto fakúlt:

- Právnická fakulta: 2+1
- Lekárska fakulta: 1+3
- Filozofická fakulta: 1+1+13
- Pedagogická fakulta: 0+1
- Fakulta telesnej výchovy: 2

Rozdelenie vysokoškolských diplomov podľa datovania:

- 1911 – 1920: 2 e. č.

¹ V rokoch 1940 – 1944 v Bratislave fungovala aj Vysoká škola vojenská. Mala pripravovať dôstojníkov generálneho štábu a dôstojníkov intendancie (zásobovania). Viac o škole pozri v: Slezáková, Miroslava: *Vysoká vojenská škola v Bratislave 1940 – 1944*. In: Kudláčová Blanka a kol.: *Pedagogické myslenie a školstvo na Slovensku v rokoch 1939 – 1955*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2015, s. 141 – 149.

- 1921 – 1930: 4 e. č.
- 1931 – 1940: 2 e. č.
- 1941 – 1950: 3 e. č.
- 1951 – 1960: 9 e. č.
- 1961 – 1970: 14 e. č.
- 1971 – 1980: 4 e. č.
- 1981 – 1990: 2 e. č.
- 1990 – súčasnosť: 0²

Diplomy potvrdili nasledujúce kvalifikácie absolventov: lesný inžinier, pôdohospodár, doktor práv, doktor medicíny, doktor filozofie, elektrotechnický inžinier, doktor pedagogiky, akademická maliarka, promovaná pedagogička, strojní inžinier, promován pedagóg, promován knihovník, diplomovaný technik, inžinier ekonómie.

Väčšina diplomov absolventov Filozofickej a Pedagogickej fakulty Univerzity Komenského (resp. v období rokov 1939 – 1954 pod názvom Slovenská univerzita) v Bratislave v zbierkach MŠaP bola udelená absolventom odboru pedagogiky. Súvisí to s orientáciou múzea na dejiny školstva a pedagogiky, dosiahnutým vzdelaním jeho vtedajších pracovníkov a vybudovanými kolegiálnymi kontaktami s osobnosťami pedagogiky 20. storočia na Slovensku.

Vysokoškolské diplomy v zbierkach MŠaP – prierez:

Nasledujúce diplomy zo zbierok MŠaP boli vybrané na základe svojej výnimočnosti alebo ako predstavitelia doby, nositelia informácie a estetických či funkčných kritérií.

Obdobie rakúsko-uhorskej monarchie:

Najstarší vysokoškolský diplom v zbierkach múzea pochádza z roku 1915. Bol udelený Jánovi (Jánosovi) Bellovi, rodákovi z Dolnej Lehoty (*1887, okr. Brezno), po absolvovaní odboru lesného inžinierstva na Banskej a lesníckej akadémii v Banskej Štiavnici a úspešnom zložení lesníckej štátnej skúšky v Budapešti. Okolnosti získania diplomu do zbierok múzea nie sú zaznamenané. Okrem diplomu deponuje múzeum aj jeho index zo štúdia aj s vlepenu fotografiou. Ďalšie osudy Jána Bellu a jeho profesionálna kariéra nie sú známe.

Pergamenová listina väčších rozmerov je ozdobný dokument s privesenou červenou pečaťou v drevenom puzdre. Text v maďarskom jazyku je zľava, zvrchu a čiastočne sprava orámovaný zložitým rastlinným vzorom, v strede ktorého je znak Krajín svätoštefanskej koruny. Pod ním je v rámičku s pozadím vetvičky ihličnatého stromu nápis OKLEVÉL (diplom). K spodnej časti diplomu podľa vzoru stredovekých listín je cez tzv. pliku (prehnutý spodný okraj slúžiaci na stabilnejšie upevnenie visiacej pečate) na ozdobnej šnúрке privesená červená vosková pečať v drevenom puzdre.

Podklad pre text tvorí päť dubových listov uložených stopkami k sebe. Predtlačený text v maďarskom jazyku dopĺňajú ručne písané nacionálne absolventa. V spodnej časti sú podpisy členov skúšobnej komisie a predsedu skúšobnej komisie – ministerského radcu.

Diplom vznikol v Uhorskej kráľovskej štátnej tlačiarňi v Budapešti. Je vytlačený na pergamene.

O darcovi a dátach získania diplomu do múzea sa nezachoval doklad.
Rozmery diplom v: 47,3 cm, š: 67,5 cm, pečať priemer: 8,5 cm

² Väčšina absolventov vysokých škôl z 80. a neskorších rokov 20. storočia je ešte pracovne činných a svoje diplomy potrebuje. Múzeum školstva a pedagogiky sa na ich zbieranie zameria v budúcnosti.

Obr. 1 Diplom z Banskej a lesníckej akadémie

Dva mladšie diplomy, ktoré múzeum získalo kúpou od zberateľa, resp. potomkov majiteľa, sú výnimočné svojim časom vzniku – obe boli vydané absolventom až po oficiálnom ukončení fungovania školy kvôli zmene politického režimu. Ich držiteľia patrili medzi posledných absolventov týchto vzdelávacích ustanovizní.

Prvým je absolventský diplom Poľnohospodárskej akadémie, pôvodne sídliacej v Košiciach. Ignác Bella (1898 – 1963),³ mladší brat už spomínaného Jána Bellu (absolventa štiavnickej Banskej a lesníckej akadémie), študoval počas 1. svetovej vojny v Mosonmagyaróvare a Košiciach na kráľovskej poľnohospodárskej akadémii. Štúdium dokončil a diplom získal až v roku 1920. Poľnohospodárska akadémia bola už v tom čase transformovaná na strednú - štátnu vyššiu poľnohospodársku školu. Poslucháči druhého a tretieho ročníka mohli do 31.7.1920 skončiť svoje štúdiá na hospodárskej akadémii v Mosonmagyaróvare.⁴ Po vzniku Československej republiky bola akadémia zmenená na strednú školu. Študenti 2. a 3. ročníka mohli do 31. júla 1920 dokončiť štúdium v Mosonmagyaróvári.⁵

³ Zootechnik, ovčiarsky a mliekarsky odborník, autor knižných prác a odborných článkov. Viac v Kol.: *Slovenský biografický slovník. I. zväzok A – D*. Martin: Matica slovenská, 1986, s. 190. kol.: *Biografický lexikón Slovenska I A – B*. Martin: Národný bibliografický ústav SNK, 2002, s. 314 – 315.

⁴ Petráš, Milan: *Dejiny technických škôl a vzdelávania na území terajšieho Slovenska do roku 1945*. 1. diel. Bratislava, Spektrum STU, 2022, s. 434.

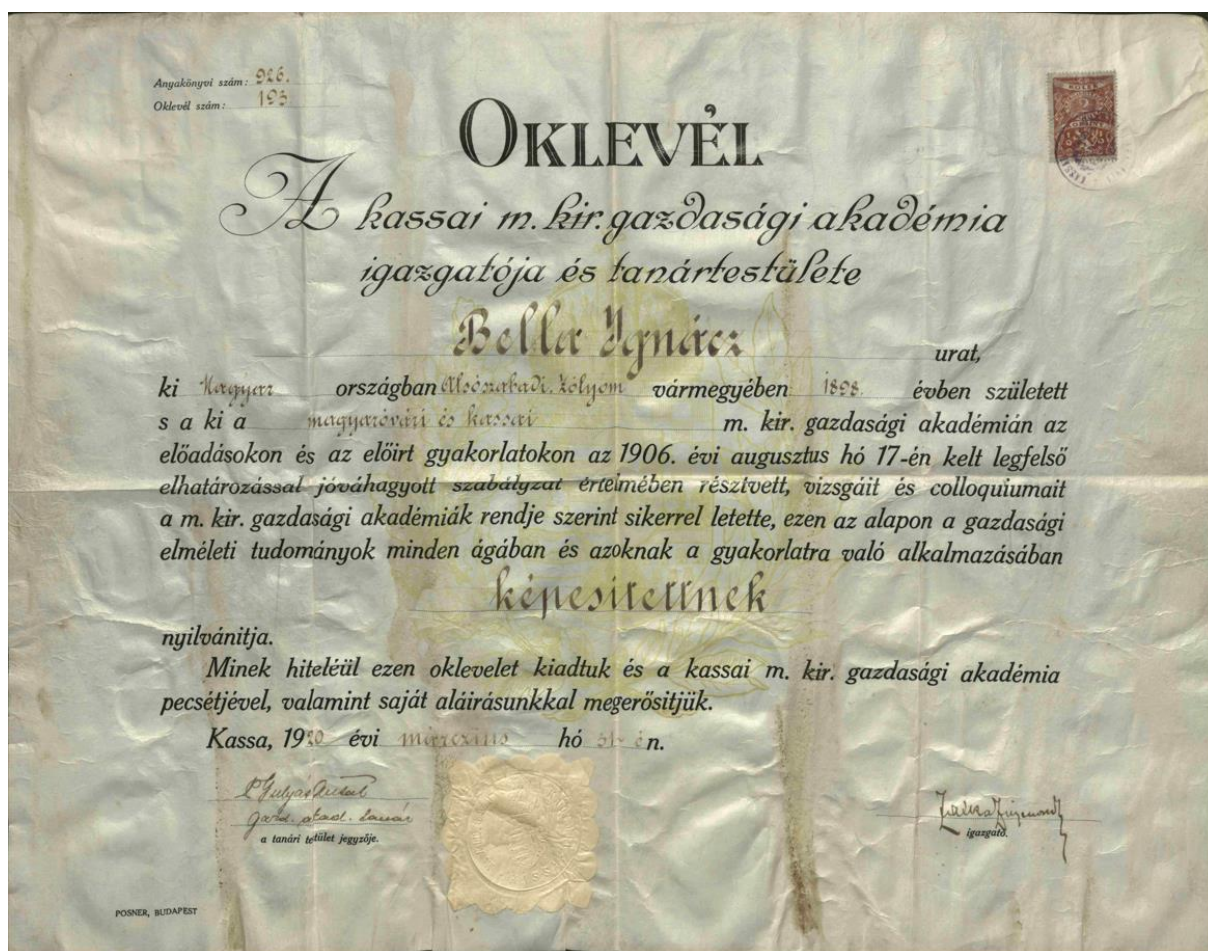
⁵ tamže.

Z dôvodu presunutia školy do maďarského Magyaróváru v diplome pôvodne vytlačenom ešte pre košickú akadémiu boli urobené zásahy. Diplom bol vydaný 31. marca 1920 v Košiciach.

Diplom je jednostranná listina väčších rozmerov, kde je tlač čiernym tlačným písmom doplnená čiernym ozdobným rukopisom. Celý dokument je v maďarskom jazyku. Okrem bledozeleného štátneho znaku Uhorska s dvoma vetvičkami po oboch stranách v podklade textu je listina bez grafickej výzdoby. V spodnej časti je ako znak pravosti reliéfny odtlačok pečate na terčíku.

Do múzea sa diplom dostal kúpou od súkromného zberateľa v roku 2024, ktorý k pozadiu jeho získanie bližšie informácie neposkytol.

Text je vytlačený pravdepodobne na pergamene vo vydavateľstve Posner, Budapešť. Rozmer v: 36 cm, š: 46 cm

Obr. 2 Diplom košickej poľnohospodárskej akadémie

Pôvodnú Alžbetínsku univerzitu v Bratislave reprezentuje doktorský diplom absolventa práva Jána Ferdinandyho⁶ zo 6. augusta roku 1921. Získaný bol kúpou v roku 2022 od jeho dedičky, ktorá poskytla aj informácie o jeho pôvodnom držiteľovi.

Archív Univerzity Komenského v Bratislave deponuje ďalšie dva diplomy doktorov práva Fakulty právnych a politických vied Uhorskej univerzity v Bratislave z rovnakého dňa.⁷

⁶ Ján Ferdinandy (1890 – 1964) otec sochárky Aliny Ferdinandy (1926 – 1974), pôsobil po štúdiu dlhé roky ako advokát a verejný notár v Košiciach. Po Viedenskej arbitráži sa s rodinou presťahoval do Bardejova.

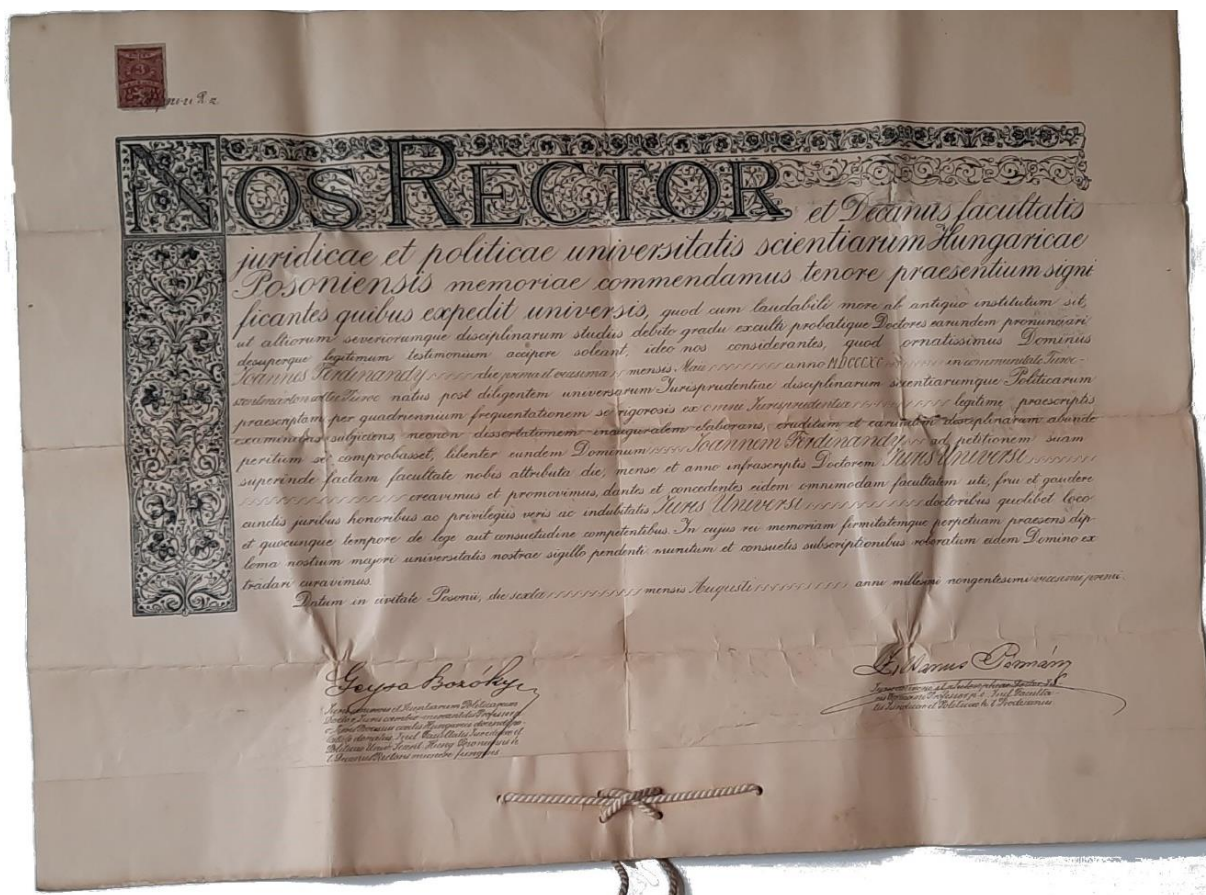
⁷ Informácia poskytnutá Archívom Univerzity Komenského v Bratislave.

Listina je papier väčších rozmerov s privesenou červenou voskovou pečaťou v drevenom puzdre s vrchnákom. Nesie na sebe stopy používania a skladania.

Naľavo od textu je zvislý rám vyplnený zložitým rastlinným vzorom, ktorý prechádza aj vodorovne cez slová Nos rector.

K diplomu je béžovou šnúrkou privesené červená vosková pečať v jednoduchom drevenom zatváracom puzdre. Na pečati je text POZSONYI MAGYAR EGYETEM po obvode a jog és ellemi tudomány kara. Znak ani erb nemá.

Text diplomu je vytlačený na hrubom papieri väčších rozmerov bez uvedeného pôvodu. Rozmer v: 45,7 cm, š: 62,5 cm

Obr. 3 Diplom Alzbetínskej univerzity

Obr. 4 Detail privesenej pečate univerzity

Prvá československá republika:

Po vzniku Československej republiky sa text formulárov diplomov novovzniknutej Univerzity Komenského unifikoval podľa upravených predpisov pre rakúske (a teda aj české univerzity) ešte z roku 1873.⁸ Nariadenie uvádza presné formulácie v latinskom jazyku⁹ vo variantoch pre doktorské diplomy pre právnikov, medikov a filozofov. V prípade absolventov – doktorov z filozofických fakúlt sa dopĺňala aj téma ich dizertačnej práce a odbor štúdia.¹⁰ Predtlačené i dopísané krstné mená univerzitných predstaviteľov i absolventov sú uvádzané v latinskej variante a vyskloňované.

Príkladom prvorepublikových diplomov v zbierkach MŠaP sú doktorské diplomy doktora práva Aladára Miklósku (mladšieho) z roku 1926 a doktora filozofie v odbore filozofie a československých dejín Vladislava Ružičku z roku 1933.

O Aladárovi Miklóskovi a jeho profesnom pôsobení sa nepodarilo nájsť žiaden informácie. Jeho otec s rovnakým menom (1862 – 1931) pôsobil ako sudca, úradník a neskorší primátor Nových Zámkov v rokoch 1906 – 1917.¹¹

Meno Vladislava Ružičku (1894 – 1973) je v historicko-pedagogických kruhoch známym pojmom. Český rodák sa v období 1. Československej republiky etabloval ako učiteľ a pedagóg na učiteľských ústavoch. Po roku 1945 pracoval v Matici slovenskej v Martine a Pedagogickom kabinete SAV v Bratislave. Vo vedeckých prácach sa venoval dejinám školstva a pedagogiky na Slovensku.¹²

Oba diplomy sú približne rovnakých rozmerov 49 x 69,8 cm, resp. 50,6 x 69,8 cm. Ich výzdoba sa z grafických vzorov zúžila na ozdobné, rukou písané písmo. Vydavateľstvo a tlačiareň nie sú uvádzané.

Pôvodne zdobené a nepraktické privesené voskové pečate v drevenom puzdre boli nahradené odtlačkami reliéfnej pečate školy s textom SIGILLUM UNIVERSITATIS

⁸ Placht, Otto – Havelka, František: *Předpisy pro vysoké školy republiky československé*. Praha: nákl. vlastním, 1932, s. 64.

⁹ Aj so skratkou Q. F. F. Q. S. – *Quod felix, faustum, fortunatumque sit* (Nech sa stane, čo je dobré, priaznivé a šťastné.) ako odkazom na pozdravnú formuláciu na univerzitných diplomoch od čias humanizmu.

¹⁰ Placht, Otto – Havelka, František: *Předpisy pro vysoké školy republiky československé*, c. d., s. 1579 – 1580.

¹¹ <https://www.novezamky.sk/Cn/1999/1999-augs/strba.htm>

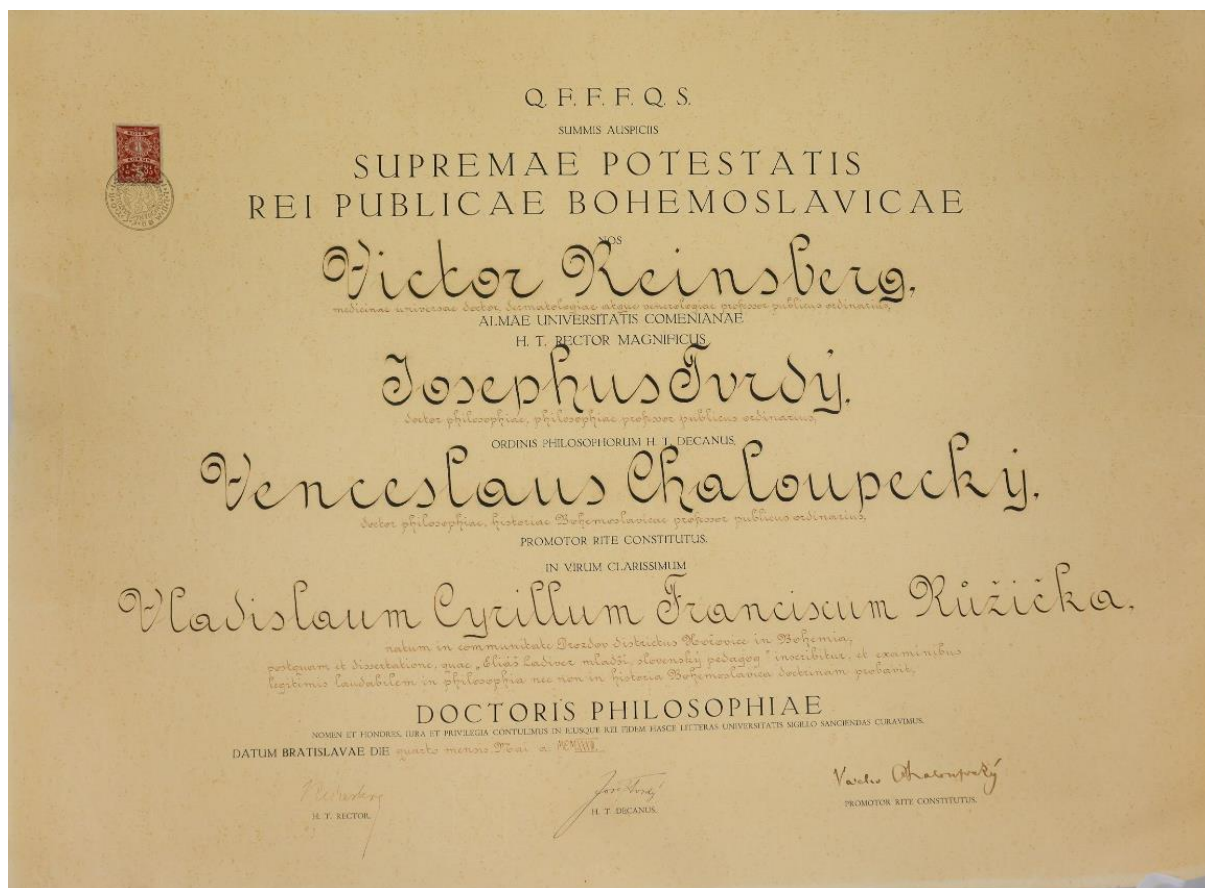
¹² Kol.: *Pedagogická encyklopédia Slovenska 2*. Bratislava: Veda, 1985, s. 208.

COMENIANAE BRATISLAVENSIS 1919 po obvode a štátnym znakom v strede. Diplomy sa odovzdávali a uchovávali zrolované v tubusoch.

Pri diplome Aladára Miklósku nemá múzeum záznamy o jeho darcovi a ceste do zbierok. Vysokoškolský diplom spolu s ďalšími listinami z pozostalosti dr. Ružičku po jeho smrti darovali jeho príbuzní.

Obr. 5 diplom z Právnickej fakulty UK

Obr 6. Diplom z Filozofickej fakulty UK

Roky 1939 – 1945:

Z obdobia existencie Slovenskej republiky (1939 – 1945) deponuje múzeum len jeden vysokoškolský diplom. Jedná sa o diplom absolventa Lekárskej fakulty Slovenskej univerzity (premenovanej Univerzity Komenského) Fridricha (Bedricha) Valentšika z októbra 1940.¹³ Od prvorepublikových exemplárov, pomerne strohých a jednoduchých, sa diplom líši svojou zložitou grafickou výzdobou a štylistikou imitujúcou stredoveké latinské listiny.

Dlhý predtlačený kvetnatý text vytlačený v zjednodušenej gotickej minuskule je doplnený iba menom adepta a identifikačnými údajmi (meno otca a miesto narodenia). V dolnej časti diplomu sú podpisy rektora (Vojtech Tuka) a dekana lekárskej fakulty.

Vľavo od textu vedie zvislý pruh zo žltých prepletených konárov, na ktorých je slovenský štátny znak, postava sediaceho študenta, erb Bratislavy, postavy Cyrila a Metoda a doplnený erb rodu Huňadyovcov (havran s prsteňom v zobáku, sediaci na knihe a pere – symbolický odkaz na Mateja Korvína, zakladateľa stredovekej Akadémie Istropolitany v Bratislave). Ozdobné listy tvoria aj podklad písma N a pokračujú v jednoduchšom prevedení po celej hornej strane texty.

Červená pečať v jednoduchom drevenom puzdre je k dokumentu privesená bielo-modro-červenými niťami, ktoré cez pečať a puzdro prechádzajú. Po obvode pečate je text *Sigillum Universitatis Slovaca Istropolitanae er. A. D. 1467 recr. 1939*. V strede pečate sú reliéfne postavy sv. Cyrila a Metoda, nad ich hlavami slovenský štátny znak a pod nimi erb Huňadyovcov.

¹³ Fridrich (Bedrich) Valentšík (1916 – 1966) sa počas a po absolvovaní medicíny zaoberal gynekológiou a pôrodníctvom, o ktorom aj publikoval štúdie. Od roku 1965 pôsobil v Alžírsku. Kol.: *Slovenský biografický slovník*. VI. Zväzok T – Ž. Martin: Matica slovenská, 1994, s. 215.

Vysokoškolský diplom spolu s ďalšími materiálmi darovali múzeu potomkovia absolventa v roku 2021.

Rozmer: v: 40,3 cm, š: 54,1 cm

Obr. 7 Diplom z Lekárskej fakulty SU

Obr. 8 Detail privesenej pečate

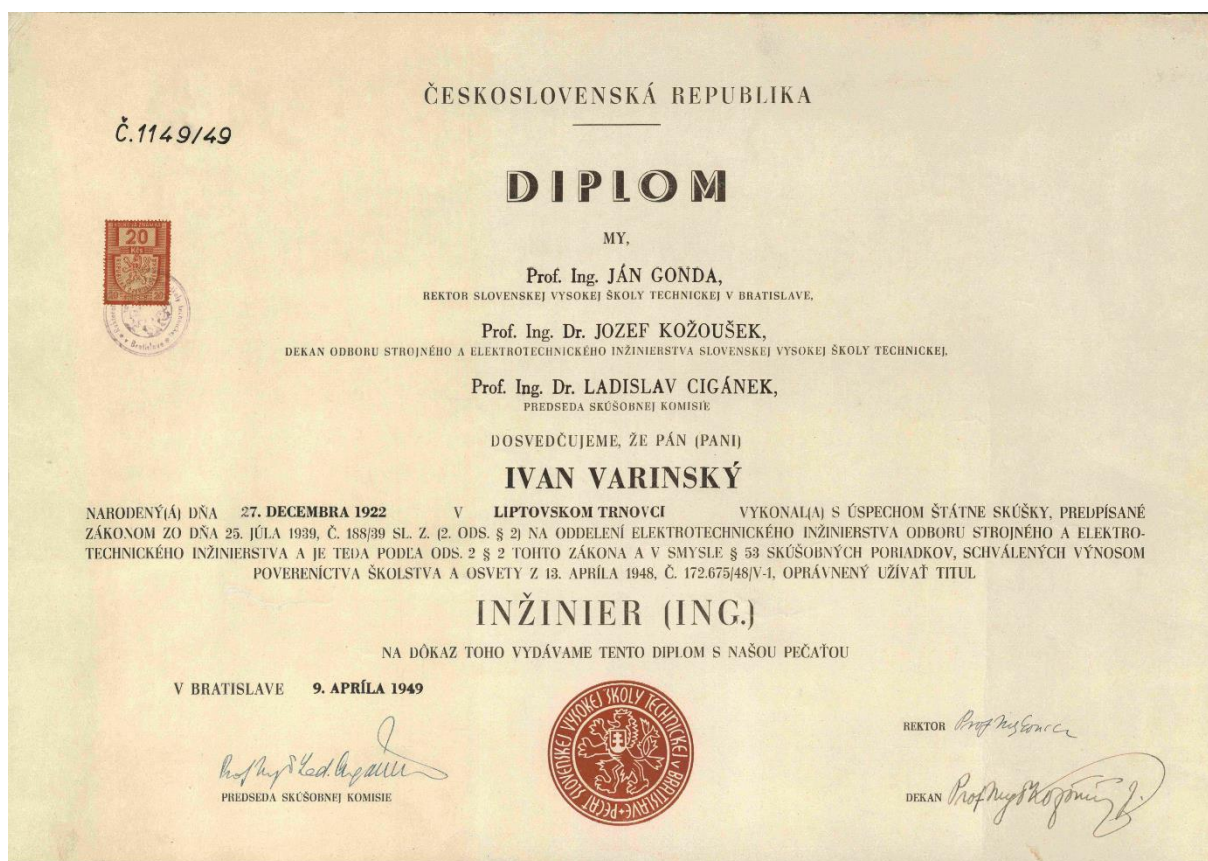
Po roku 1945:

Slovenská vysoká škola technická v prvých rokoch svojej existencie prijala vzhľad svojich absolventských diplomov podľa vzoru starších univerzít. Príkladom je diplom inžiniera Ivana Varinského z apríla roku 1949. Text listiny väčších rozmerov, pôvodne uložená v papierovom tubuse, je síce v slovenskom jazyku, avšak v dikcii stredovekých listín (*My, profesor... dosvedčujeme, že pán ...*). Vzhľadom na spôsob uloženia sa ustúpilo od privesenej historizujúcej pečate, ktorú nahradil červený predtlačený obrázok predstavujúci pečať školy. Pripravené texty sú doplnené tlačným menom a miestom a dátumom narodenia absolventa. Jediné rukou dopísané texty sú podpisy rektora, dekana a predsedu skúšobnej komisie. V diplome sa prvýkrát ako identifikačný údaj objavuje dátum narodenia a vynecháva sa meno otca.

Absolvovanie slávnostného aktu udelenia diplomu – promócie – nebolo podmienkou jeho udelenia. Ing. Varinskému bol podľa nápisov na tubuse zaslaný poštou do Prahy.

Diplom darovali múzeu dedičia absolventa.

Rozmer: diplom: š: 49,7 cm, v: 35 cm; tubus: v: 44 cm, priemer 7,5 cm

Obr. 9 Diplom zo STŠT

Po roku 1945 sa Slovenská univerzita v Bratislave vrátila k pôvodnému jednoduchému vzhľadu svojich absolventských diplomov. To je prípad aj diplomu doktora pedagogických vied (dr. paed., neskôr PeadDr.)¹⁴ Jozefa Schuberta z roku 1953 získaného na Pedagogickej fakulte Slovenskej univerzity.

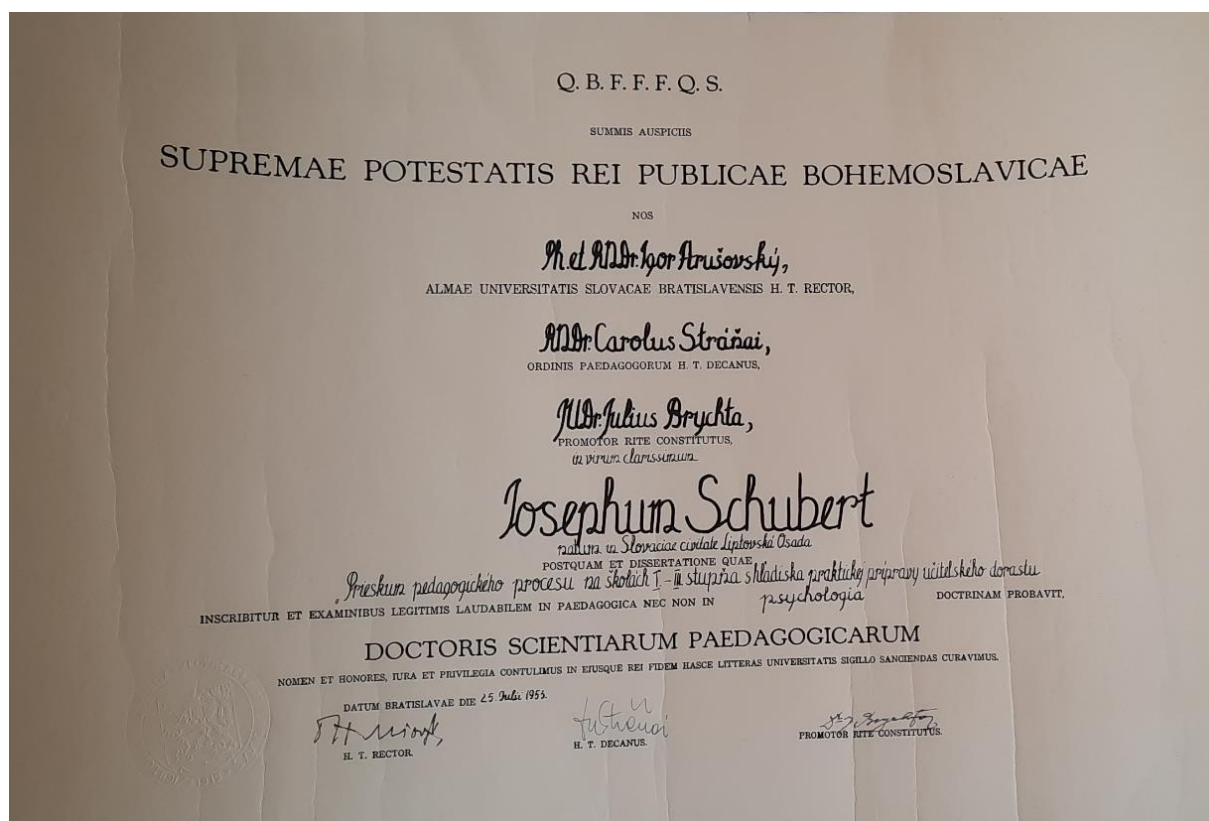
¹⁴ Podľa §5 pre získanie hodnosti doktora pedagogických vied (dr. paed.) musí poslucháč študovať osem semestrov a vykonať štátnu skúšku učiteľskej spôsobilosti, predložiť vedeckú rozpravu (dizertáciu) a absolvovať prísnu skúšku. (viac v <https://www.epi.sk/zz/1946-170> zo dňa 6. mája 2025 Nariadenie vlády č. 170/1946 Zb. Nařízení, kterým se vydává statut pedagogických fakult a určuje studijní doba učitelů. zo dňa 13.5.2025) Titul mohol byť udelený poslucháčom pedagogických fakúlt a fakúlt telesnej výchovy a športu.

Prof. PaedDr. Jozef Schubert, CSc. (1904 – 2000) bol učiteľ a pedagóg. Pred absolvovaním Pedagogickej fakulty Univerzity Komenského učil na viacerých ľudových školách. Po r. 1950 pôsobil na Pedagogickej fakulte UK, Vyššej pedagogickej škole, Pedagogickom inštitúte v Trnave a Pedagogickej fakulte UK v Trnave (v rokoch 1966 – 1969 bol jej dekanom). Vo vedeckej práci sa zaoberal dejinami slovenského školstva a pedagogiky 19. a 20. storočia a tvorbou skrípt.¹⁵

Do formuláru vysokoškolského diplomu doktora pedagogiky boli ozdobným písmom doplnené mená a podpisy rektora, dekana, promotora a absolventa spolu s témou jeho dizertačnej práce. Naľavo od podpisu rektora je odtlačok reliéfnej pečate školy s textom SIGILLUM UNIVERSITATIS SLOVACAE BRATISLAVENSIS 1919 po obode a československým štátnym znakom v strede. Nevhodne zvolený tvrdší papier sa zrolovaním do tubusu polámal.

Diplom získalo múzeum darom od potomkov prof. Schuberta v rámci obsiahlej akvizície jeho pozostalosti v roku 2000.

Rozmer: v: 41 cm, š: 59,7 cm

Obr. 10 Diplom z Pedagogickej fakulty SU

Vysoké školy založené po druhej svetovej vojne reprezentuje diplom akademickej maliarky Dagmar Kmoškovej z Vysokej školy výtvarných umení v Bratislave z roku 1955.

Dagmar Kmošková (1926 – 1990) bola maliarka, grafička a výtvarná pedagogička. Pred Vysokou školou výtvarných umení študovala na výtvarnom oddelení Slovenskej vysokej školy technickej a kreslenie a zemepis na Pedagogickej fakulte Slovenskej univerzity v Bratislave. Od r. 1964 pôsobila ako vedúca výtvarného oddelenia Ľudovej školy umenia v Bratislave-Petržalke.¹⁶

¹⁵ PES 2, s. 222 – 223.

¹⁶ Kol.: Biografický lexikón Slovenska V Km – L. Martin: Slovenská národná knižnica, 2013, s. 20.

Diplom je jednostranný dokument na ručne vyrábanom papieri s vodoznakom. Všetky texty vrátane mena absolventky sú vytlačené čiernou a červenou farbou, ručne dopísané sú len podpisy. Pod podpisom rektora je okrúhly otláčok reliéfnej pečate školy s textom VYSOKÁ ŠKOLA VÝTVARNÝCH UMENÍ V BRATISLAVE po obvodě a štátnym znakom v strede.

Diplom Múzeu školstva a pedagogiky darovala príbuzná absolventky spolu s ďalšími školskými dokumentami svojich starých rodičov.

Rozmer: v: 43 cm, š: 60 cm

Obr. 11 Diplom z VŠVU

V období rokov 1918 – 1953 boli diplomy vydávané iba absolventom vysokých škôl, ktorí získali titul doktor (medicíny, práva, filozofie). V roku 1953 sa vyhláškou ministra vysokých škôl (neskôr ministra školstva) zaviedli označenia absolventov vysokých škôl univerzitných prívlastkom promovaný a názov odboru, absolventi vysokých škôl technických boli označení titulom inžinier spojeným s konkrétnym odborom štúdia.¹⁷ Tituly sa nemali skracovať a po spôsobe starých titulov sa nemali uvádzať pred menom.¹⁸ Aj títo absolventi vysokoškolského štúdia teda dostali potvrdenie o jeho absolvovaní vo forme vysokoškolského diplomu.

Namiesto veľkých listín sa začali vydávať diplomy menšieho formátu, čiastočne vlepene do modrého alebo červeného plastového obalu. Na prednej strane bol vtlačený (prípadne aj vyplnený farbou) štátny znak a nápis Diplom.

Vydávanie a distribúciu tlačív diplomov si nezabezpečovali už samotné vysoké školy, táto právomoc bola delegovaná na štátny podnik Štatistické a evidenčné vydavateľstvo tlačív

¹⁷ Martinic, Jaroslav – Rambousek, Jiří – Buriánek, Bohuslav: *Základní předpisy o vysokých školách*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958, s. 246 – 250.

¹⁸ Tamže, s. 245.

(ŠEVT). Tlačivá diplomov boli priamo tlačené pre jednotlivé vysoké školy (okrem informácií o absolventovi sa dopĺňala fakulta) alebo bolo potrebné vypísať aj celý názov školy. Výzdobu a zároveň ochranný prvok diplomu tvorí štátny znak s lipovými ratolesťami po oboch stranách a pod nimi v stuhe text REPUBLIKA ČESKOSLOVENSKÁ, po roku 1968 bledý štátny znak s malými symbolmi a skratkou ČSSR.

Dátum a miesto narodenia sa stali štandardnými identifikačnými znakmi absolventa, upustilo sa od uvádzania mena otca.

Prikladom sú kvalifikačné diplomy pedagóga Gustáva Čecha z roku 1960, diplomovaného knihovníka Františka Kureka z roku 1962, absolventa odboru telesná výchova a šport Štefana Kammerhofera z roku 1966 a inžiniera ekonómie Petra Trefila z roku 1972.

Všetky diplomy darovali múzeu príbuzní spomínaných absolventov spolu s ďalšími materiálmi viazanými na ich školskú dochádzku. Diplomy majú približne rovnakú veľkosť cca 15 cm na výšku a 10-11 cm na šírky (zatvorené).

Gustáv Čech (1912 – 1986) bol učiteľ, školský inšpektor a verejný funkcionár. Múzeum školstva a pedagogiky získalo aj niektoré z jeho školských dokumentov, vysokoškolské diplomy, výkaz o štúdiu a menovacie dekréty za učiteľa a školského inšpektora.

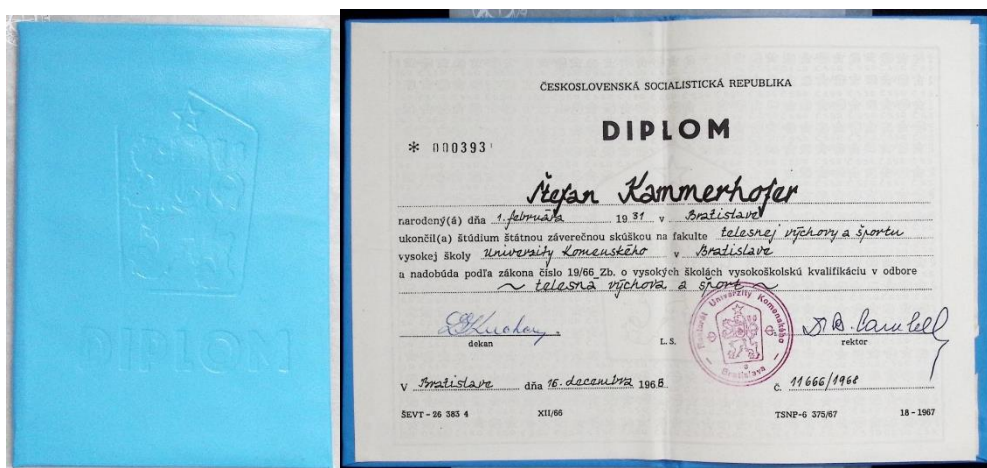
Červená farba dosiek obalu diplomu a text S VYZNAMENANÍM znamená, že študent dosiahol počas štúdia mimoriadne výsledky.

Obr. 12 Diplom z Fakulty spoločenských vied Vysokej školy pedagogickej v Bratislave

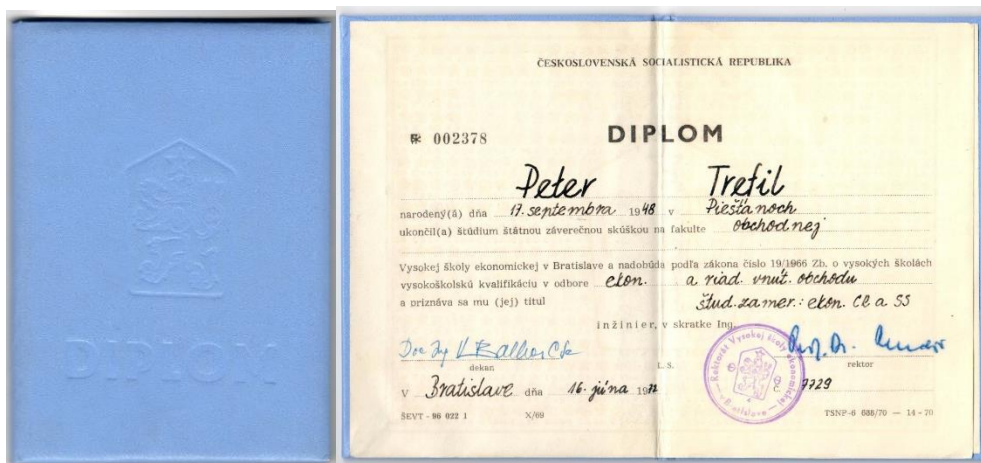

Obr. 13 Obal a diplom z Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave

Obr. 14 Obal a diplom z Fakulty telesnej výchovy a športu Univerzity Komenského v Bratislave

Tlačivo diplomu Petra Trefila bolo vytlačené pre Vysokú školu ekonomickú, dopísala sa len fakulta.

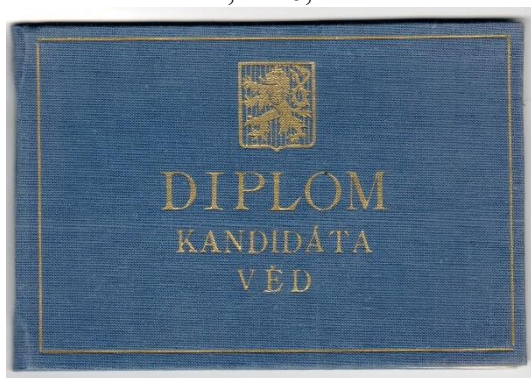
Obr. 15 Obal a diplom z Obchodnej fakulty Vysokej školy ekonomickej v Bratislave

Vládnym nariadením č. 60 z roku 1953 sa zaviedli dve nové vedecké hodnosti: kandidát vied (CSc.) a naň nadväzujúca hodnosť doktor vied (DrSc.).¹⁹ Boli udeľované po úspešnej obhajobe kandidátskej a doktorskej dizertačnej práce Štátnou komisiou pre vedecké hodnosti pri Ministerstve školstva ČSR. Na diplome nebola pôvodne uvedená konkrétna vysokoškolská inštitúcia (školiace pracovisko), na ktorej kandidát aspirantúru vykonal.²⁰

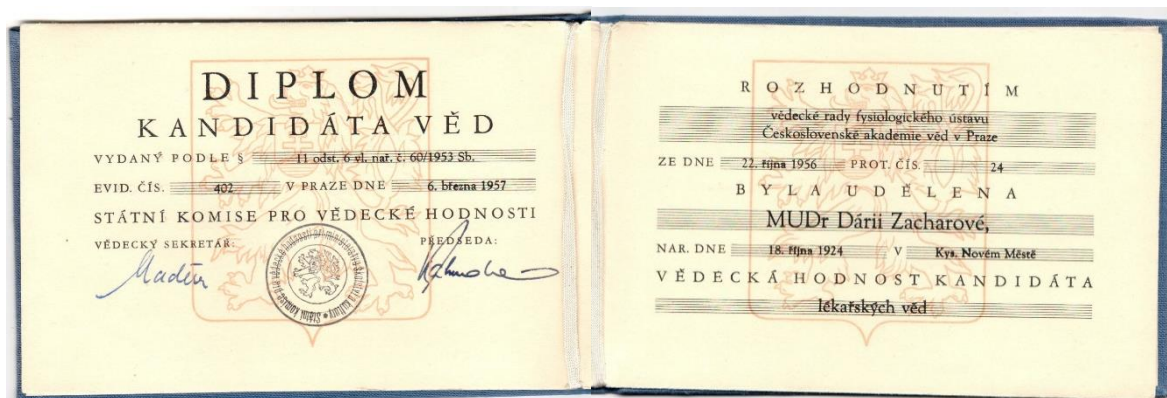
Diplom kandidátky lekárskeho vied MUDr. Dárie Zacharovej z roku 1956 je dokument vložený do pevných dosiek potiahnutých modrou tkaninou s reliéfnym vtlačeným štátnym znakom a zlatým vtlačeným nápisom DIPLOM KANDIDÁTA VĚD v zlatom ráme na prednej strane. V doskách je textilnou šnúrou upevnenou vo väzbe pripojený dvojhárok. Na každej z jeho strán je v podklade červený štátny znak. Na prvej strane je cezeň vytlačený text ČESKOSLOVENSKÁ REPUBLIKA STÁTNÍ KOMISE PRO VĚDECKÉ HODNOSTI PŘI MINISTERSTVU ŠKOLSTVÍ. Predtlačená texty na vnútorných stranách dvojháru sú doplnené čiernym tlačeným písmom.

Diplom spolu s celou kolekciou vysvedčení aj ďalších svojich príbuzných daroval syn držiteľky diplomu.

Rozmer v: 11 cm, š: 16,2 cm

Obr 16. obal diplomu kandidáta vied vydaný Komisiou pre vedecké hodnosti pri MŠ ČSR

Obr. 17 detail diplomu

Najmladší vysokoškolský diplom v zbierke múzea je datovaný rokom 1986. Bol udelený Milade Nedavaškovej, rod. Hobzovej po úspešnom zložení rigózneho skúšky v odbore učiteľstvo všeobecnovzdelávacích predmetov - teória vyučovania telesnej výchovy na Fakulte telesnej výchovy športu Univerzity Komenského v Bratislave. Priznával sa jej ním titul "doktor pedagogiky" (v skratke "PaedDr.).

¹⁹ <https://www.slov-lex.sk/ezbierky/pravne-predpisy/SK/ZZ/1953/60/19550314.html> zo dňa 13.5.2025.

²⁰ Do konca r. 1980 bolo na Slovensku udelených 6614 hodností CSc. a 551 hodností DrSc. Kol.: *Pedagogická encyklopédia Slovenska 1*. Bratislava: Veda, 1984, s. 388 a s. 199. Múzeu školstva a pedagogiky uchováva 8 diplomov kandidátov vied, nevlastní žiadny diplom doktora vied.

Záver:

Vysokoškolské diplomy v zbierke Múzea školstva a pedagogiky tvoria malú, rôznorodú skupinu dokumentov. Sú odkazom na dávne univerzitné tradície, prejavom umeleckého cítenia a estetiky svojej doby a tiež v praktickom zmysle chápania identifikačných údajov držiteľa. V prvom rade sú však úradným dokumentom o najvyššom dosiahnutom vzdelaní.

Predstavené diplomy sú len ukážkami zo zbierky múzea. Pri ďalšej práci kurátorov múzea je potrebné sa zamerať na aktívne získavanie ďalších dokladov o nadobudnutom vysokoškolskom vzdelaní, najmä z mimobratislavských škôl, ktoré vznikli po roku 1945.

Použitá literatúra:

kol.: *Biografický lexikón Slovenska I A – B*. Martin: Národný bibliografický ústav SNK, 2002, 638 s.

kol.: *Biografický lexikón Slovenska V Km – L*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2013, 852 s.

kol.: *Pedagogická encyklopédia Slovenska 1*. Bratislava: Veda, 1984, 742 s.

kol.: *Pedagogická encyklopédia Slovenska 2*. Bratislava: Veda, 1985, 702 s.

kol.: *Slovenský biografický slovník*. I. zväzok A – D. Martin: Matica slovenská, 1986, 539 s.

kol.: *Slovenský biografický slovník*. VI. Zväzok T – Ž. Martin: Matica slovenská, 1994, 659 s.

Martinic, Jaroslav – Rambousek, Jiří – Buriánek, Bohuslav: *Základní předpisy o vysokých školách*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958, 303 s.

Placht, Otto – Havelka, František: *Předpisy pro vysoké školy republiky československé*. Praha: nákl. vlastním, 1932, 2214 s.

Petráš, Milan: *Dejiny technických škôl a vzdelávania na území terajšieho Slovenska do roku 1945*. 1. diel. Bratislava, Spektrum STU, 2022, 446 s.

Slezáková, Miroslava: *Vysoká vojenská škola v Bratislave 1940 – 1944*. In: Kudláčová Blanka a kol.: *Pedagogické myslenie a školstvo na Slovensku v rokoch 1939 – 1955*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2015, s. 141 – 149.

Elektronické zdroje:

<https://www.novezamky.sk/Cn/1999/1999-augs/strba.htm>

<https://www.epi.sk/zz/1946-170>

<https://www.slov-lex.sk/ezbierky/pravne-predpisy/SK/ZZ/1953/60/19550314.html>

Mgr. Miroslava Slezáková, PhD.

Múzeum školstva a pedagogiky, Charkovská 1, Bratislava

miroslava.slezakova@cvtisr.sk

KRONIKA

Pripomínáme si výročia významných historikov školstva a pedagogiky

Ambíciou tohto príspevku je pripomenúť meno a dielo troch slovenských historikov školstva a pedagogiky, ktorých život a dielo sa zatvorilo už pred niekoľkými desaťročiami. Napriek tomu však ich vedecké práce živú ďalej aj v súčasnosti a patria k trvalému dedičstvu slovenskej pedagogickej spisby.

Prof. PhDr. Peter Vajcik (17. apríl 1904 Špania Dolina, okr. Banská Bystrica – 5. jún 1985 Bratislava).

Peter Vajcik po vysokoškolských štúdiách v Prahe a Bratislave pôsobil na viacerých učiteľských postoch vo Vrútkach, Banskej Bystrici, Bratislave, Martine a opäť v Bratislave. Popri učiteľskej práci príležitostne publikoval z oblasti teológie, filozofie, histórie a pedagogiky. Práve oblasť dejín školstva a pedagogiky sa v 40. rokoch 20. storočia stali pre Petra Vajcika najproduktívnejšie. V klasickom pedagogickom časopise *Pedagogický sborník* či v *Sborníku profesorov Slovákov* publikoval viaceré state k metodickým otázkam výuky, recenzie pedagogických a historických prác, ale aj historicko-pedagogických štúdií, z ktorých treba spomenúť *J. A. Komenský a Slovensko* pri príležitosti 350. výročia narodenia v *Sborníku profesorov Slovákov* (1941), *Štúrovci a boj o slovenskú školu* (1942), ale najmä *obsiahle Dejiny školstva na Slovensku* (na pokračovanie 1943 až 1947).

O osobnom a svetonázorovom profile Petra Vajcika svedčí jeho účasť na práci Povereníctva SNR školstva a osvety, po prechode frontu však hľadal uplatnenie v učiteľskej a vedeckej profesii. Podieľal sa na vzniku Pedagogickej fakulty UK v Bratislave, kde aj pedagogicky pôsobil. Po jej zrušení prešiel v roku 1953 na Vysokú školu pedagogickú, po zrušení tejto vysokej školy zakotvil na Filozofickej fakulte UK v Bratislave, kde pôsobil až do odchodu na dôchodok v roku 1974.

V rokoch pôsobenia na FFUK v Bratislave vznikli jeho hlavné historicko-pedagogické diela. V roku 1955 publikoval svoje erbové dielo *Školstvo, študijné a školské poriadky na Slovensku v XVI. storočí*, v ktorom zúročil svoje znalosti cirkevnej histórie, dejín školstva a latinského jazyka. Po úvodnej časti, v ktorej priblížil fakty o prvých školách na Slovensku, nasledoval vývin mestských škôl a obraz organizačnej a vyučovacej praxe na nich. Kniha prináša autentický text siedmich historických prameňov a ich preklad. Toto Vajcikovo dielo je dodnes neprekonaným a na margo toho P. Kompolt uvádza, že táto monografia je „pravdepodobne kontinuálne najcitovanejšou prácou z oblasti vied o výchove na Slovensku.“²¹ P. Vajcik je aj autorom ďalších historických štúdií: *Najstarší pedagogický dokument XVI. storočia a Leonard Stockel* (1954), *Collegium oeconomikum v Senci* (1982) a monografie *Pedagogické skúmanie a pedagogický denník* (1963).

Prof. PhDr. Jozef Schubert, CSc. (19. marec 1904 Liptovská Osada, okr. Liptovský Mikuláš – 24. apríl 2000 Bratislava)

Neuveriteľných 96 rokov trvala životná púť prof. PhDr. Jozefa Schuberta, CSc. Ako mnohí jeho súčasníci sa vyučil najprv za zámočníka, ale ťahalo ho to k učiteľskému povolaniu: pripravoval sa najprv súkromne, potom navštevoval Učiteľský ústav v Spišskej Kapitule.

²¹ Kompolt, P.: Konceptia pedagogickej diagnostiky u Petra Vajcika. In: *Paedagogica* 16. Zborník FFUK. Bratislava: UK, 2002, s. 38

Následne ho už čakali učiteľské stanice na východnom Slovensku, v južnom pohraničí a v Banskej Bystrici, kde ho zastihlo Slovenské národné povstanie, ktorého sa zúčastnil ako vojak. Po vojne pracoval v Reformnom oddelení Povereníctva SNR pre školstvo a osvetu, významne prispel k vybudovaniu Pedagogickej fakulty UK v Bratislave, ktorej prednášaťelom sa stal v roku 1950. V roku 1959 prešiel najprv na Pedagogický inštitút v Trnave a po jeho zrušení pôsobil na Pedagogickej fakulte UK, v rokoch 1966 – 69 ako jej dekan.

Ťažiskom jeho vedeckej práce boli dejiny školstva a pedagogiky. Jeho habilitačný spis *Z dejín vysokoškolského vzdelávania učiteľov základných škôl na Slovensku* (1955) zachytil historický vývoj učiteľskej prípravy základných škôl na Slovensku. Na tento spis nadviazal rozsiahlymi štúdiami *Dvadsať rokov vysokoškolského vzdelávania učiteľov na Slovensku* (1966) a *Reformy učiteľského štúdia v ČSSR ako faktor determinujúci morálny profil učiteľa* (1970). Precízne v nich zachytil históriu tejto problematiky a nikdy sa nebál vysloviť aj kritické poznámky na okraj voluntaristických zásahov do tejto oblasti.

Z menších prác je dodnes platná štúdia *Pokrokové snahy v pedagogickej a osvetovej činnosti Jána Zigmundika* (1963) a štúdia *Rehlingenov prínos k teórii predškolskej výchovy v trnavskej detskej opatrovni* (1982).

Vyvrcholením jeho historicko-pedagogickej tvorby Jozef Schuberta bola bezpochyby koncepčná a autorská spolupráca na vysokoškolských učebniciach a učebných textoch: *Vybrané kapitoly z dejín školstva a pedagogiky na Slovensku* (1971), *Dejiny českej a slovenskej pedagogiky* (1976) a *Výber z prameňov k dejinám školstva a pedagogiky* (1981).

Trvale sa venoval aj komeniologickej problematike a spolupracoval aj na tvorbe *Pedagogickej encyklopédie Slovenska* (1984, 1985), ba aj na nepublikovaných *Dejinách bratislavského školstva*.

Ani v pokročilom veku neútlchal jeho záujem o školské a pedagogické dianie, pravidelne sa zúčastňoval na vedeckých konferenciách doma i v zahraničí, kde zaznieval jeho kritický hlas. Dodnes platné je jeho presvedčenie, že naše školstvo a pedagogika by sa mali v budúcnosti viac opierať o historické poučenie.

Doc. PhDr. Tomáš Srogoň, CSc. (6. 11. 1920 Oravská Lesná – 11. 7. 1995 Košice)

Sú tomu tri desaťročia, čo komunitu slovenských historikov školstva a pedagogiky opustil predstaviteľ východoslovenského vysokého školstva, skromný učiteľ, vysokoškolský docent, historik pedagogiky Doc. PhDr. Tomáš Srogoň, CSc.

Pochádzal z Oravy, kde získal základné vzdelanie a po jeho absolvovaní sa rozhodol pre učiteľskú dráhu. Odborné stredoškolské vzdelanie nadobudol na Štátnom učiteľskom ústave v Turčianskych Tepliciach (1936 – 40) a následne si ho rozšíril vysokoškolským štúdiom na Filozofickej fakulte UK v Bratislave. V roku 1940 nastúpil na prvú učiteľskú stanicu najprv v rodisku, potom v Žakarovciach (okr. Gelnica), Bratislave, Leviciach a na strednej škole v Košiciach (1950 – 57). Skúsenosti z učiteľského prostredia uplatnil vo funkcii školského inšpektora v Krajského národného výboru v Košiciach (1957 – 59) a od roku 1959 pôsobil ako odborný asistent na Pedagogickom inštitúte v Košiciach. V roku 1964 prešiel na Katedru pedagogiky Pedagogickej fakulty UPJŠ v Prešove, kde začal vykonávať funkciu vedúceho katedry.

Jeho hlavným odborným zameraním boli dejiny slovenského školstva a pedagogiky. S historicko-pedagogickým príspevkom *Založenie a význam revúckeho gymnázia v dejinách školstva na Slovensku v druhej polovici 19. storočia* vystúpil na oslavách storočnice revúckeho gymnázia (1862 – 1874) a bol poverený zredigovať zborník z vedeckej konferencie *Sto rokov revúckeho gymnázia* (Bratislava: SPN, 1965) k tomuto výročiu. V roku 1964 obhájil kandidátsku prácu *K otázke vzniku a výchovno-vzdelávacej činnosti Slovenského ev. a. v. gymnázia v Revúcej (1862 – 1874)* titul CSc. V roku 1971 bol vymenovaný za docenta po

obhajobe habilitačnej práce Revúcke gymnázium v dejinách slovenskej pedagogiky. Vyvrcholením jeho vedeckej práce bolo spracovanie učiteľského pôsobenia a pedagogického odkazu jedného z najvýznamnejších profesorov revúckeho gymnázia v monografii *Samuel Ormis – život a dielo* (Bratislava: SPN, 1976).

V osemdesiatych rokoch 20. storočia viedol kolektív autorov vysokoškolskej učebnice *Dejiny školstva a pedagogiky* (Bratislava: SPN, 1986) a dodatok k nej *Výber z prameňov k dejinám školstva a pedagogiky* (Bratislava: SPN, 1981).

Okrem početných príspevkov v zborníkoch a časopisoch z jeho pera vznikli aj kapitoly v učebnicovom texte *Vybrané kapitoly z pedagogiky pre postgraduálne štúdium učiteľov 1. - 5. ročníka ZDŠ*. (Bratislava: SPN 1973).

PhDr. Vladimír Michalička, CSc.

Recenzie

Gahér, F. a kol.: Medaily Univerzity Komenského v Bratislave 1924 – 2024. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2024. 302 s. ISBN 978-80-223-5846-0.

Kolektív pracovníkov Archívu Univerzity Komenského v Bratislave pod vedením Františka Gahéra pripravila v súvislosti so storočnicou vydania prvej medaily Univerzity Komenského z roku 1924 monografiu, dokumentujúcu sto rokov vydávania jedného zo segmentu školských hmotných pamiatok – medaily.

V úvode publikácie hlavný autor podčiarkuje fakt, že medaily ako súčasť univerzitných insígnií zdôrazňujú dôstojnosť univerzitnej inštitúcie a jej pracovníkov a zároveň sú symbolom jej právnej subjektivity.

Nasleduje kapitola, v ktorej načrtáva podrobnejšiu históriu vydávania a tvorby medailí univerzity, vrátane noriem pre ich udeľovanie. Na počiatku ich vydávania stála pamätná medaila Komenského univerzity z roku 1923, ktorá bola rozoslaná s adresou (pozdravným listom) vládam kultúrnych štátov, vysokým školám a vedeckým korporáciám. Bola dielom českého medailéra prof. Otakara Španiela (1881 – 1955).

Ťažiskovými časťami publikácie sú dve obsažné kapitoly. Prvá nesie názov Tvorcovia medailí Univerzity Komenského v Bratislave (s. 27 – 107). Obsahuje abecedný zoznam 21 medailérov opatrených portrétnou fotografiou, životnými dátami, charakteristikou ich medailérskej tvorby, súpisom vyznamenaní a ocenení, príp. ich výber, členstvo v profesných organizáciách, súpisom medailí vytvorených pre Univerzitu Komenského v Bratislave a bibliografiu príspevkov v tlači alebo v elektronických zdrojoch. Kapitola poukazuje na široký okruh významných tvorcov vysokoškolskej symboliky.

Ďalšia katalógová časť publikácie predstavuje vyobrazenie realizovaných medailí Univerzity Komenského v Bratislave (109 - 275), pričom jednotlivé medaily sú začlenené do skupiny Pamätné medaily Univerzity Komenského v Bratislave, Pamätné medaily jednotlivých fakúlt Univerzity Komenského v Bratislave a Zásluhové medaily Univerzity Komenského v Bratislave a jej fakúlt, ktoré sú určené pre jednotlivé skupiny ocenených nositeľov vyznamenaní.

Pri každej medaile je uverejnený obraz reverzu a averzu, príp. len reverzu, jej označenie, kratší alebo obsažnejší popis medaily, t. j. jej história, vlastný popis reverzu a averzu, meno autora, rok a miesto razby, rozmery, použitý materiál a počet kusov v zbierke Archívu UK.

Záver publikácie pozostáva z viacerých príloh tvoriacich vedecký aparát publikácie: terminologického slovníka, zoznamu fotografií medailérov a samotných medailí, zoznamu skratiek, prameňov, literatúry, právnych noriem a elektronických zdrojov, ktorý umožňuje dôkladnejšie skúmanie predmetnej historickej a múzejnej problematiky.

Predložená knižná práca je hodnotnou publikáciou fundovane približujúcou menej známú stránku pôsobenia Univerzity Komenského v uplynulom storočí jej existencie. Mohlo sa uvažovať aj o cudzojazyčných popiskách k jednotlivým medailám a o záverečnom anglickom či nemeckom resumé. V každom prípade je však vďačnou inšpiráciou pre podobnú publikácia ostatných slovenských univerzít a vysokých škôl.

PhDr. Vladimír Michalička, CSc.

Durec, J.: Dejiny Zemského učiteľského spolku na Slovensku (1919 – 1942). Martin: Matica slovenská, 2024. 143 s. ISBN 978-80-8128-341-3.

Kniha Mgr. Jaroslava Dureca, PhD. prináša do histórie slovenského školstva a pedagogiky po prvýkrát monograficky spracovanú tému rešpektovanej učiteľskej organizácie Zemského učiteľského spolku na Slovensko, ktorého činnosť spadá do obdobia medzivojnového školstva s presahom do obdobia Slovenskej republiky.

Popri úvode obsahuje šesť kapitol, Záver, Zoznam použitej literatúry a Zoznam príloh.

V prvej kapitole Spolková činnosť na Slovensku na prelome 19. a 20. storočia, načrtáva stručný prehľad vzniku a účinkovania učiteľských združení a organizácií pred vznikom Československej republiky. V tejto kapitole treba poopraviť autorovu informáciu o prvom učiteľskom spolku na Slovensku. V druhej kapitole sleduje podmienky vzniku Zemského učiteľského spolku pre Slovensko 4. augusta 1919 (ZUS) a poukazuje na problémy, z ktorými pri vzniku a v jeho počiatočnej etape zápasil (aktivizovanie učiteľov, vzťah k českým učiteľom, vznik ďalších učiteľských spolkov a pod.). Tretia kapitola (roky 1920 – 1927) sa venuje hľadaniu smerov, v ktorých by mal spolok účinkovať. Musel si nevyhnutne nájsť vzťah k ďalším učiteľským spolkom (evanjelických učiteľov, Slovenskej obci učiteľskej a ďalším), riešiť postoje k otázke poštátnenia slovenského školstva a ďalším otázkam budúcnosti školstva. Štvrtá kapitola sleduje vývoj Krajinského učiteľského spolku (KUS) v rokoch 1928 – 1937, keď v jeho radoch sa riešili otázky školskej reformy ľudových a meštianskych škôl, spolupráca s ďalšími spolkami a pod. Piata kapitola približuje spolkové dianie v prelomovej politickej a spoločenskej situácii – vzniku autonómie Slovenska a nakoniec vzniku Slovenskej republiky, keď došlo k jeho premenovaniu na Krajský katolícky učiteľský spolok (KKUS). Od tohto medzníka sa cielene orientoval na formovanie výchovného a vzdelávacieho zamerania slovenskej národnej školy, nadobudol katolícky charakter až po jeho zánik v roku 1942. V záverečnej šiestej kapitole autor sumarizuje prínos ZUS-u pre rozvoj slovenského školstva a kultúry.

Monografická práca Mgr. J. Dureca je hodnotnou prácou, ktorá pre bádateľov v oblasti dejín školstva a pedagogiky na Slovensku otvára doteraz obchádzanú oblasť učiteľských združení a organizácií významne sa podieľajúcich na rozvoji slovenského školstva v dávnejšej i nedávnej histórii. Autorovi sa podarilo pomerne krátku historickú cestu pôsobenia spolku zaplniť početnými učiteľskými osobnosťami, ktoré v doterajších historických prácach absentovali a ktoré mohli byť v publikácii zachytené v mennom registri. Pozitívom práce je aj autorovo úsilie každú kapitolu knihy zhrnúť v hutnej skratke. Rovnako by sa žiadalo hneď v úvodnej časti spresniť, že prvým učiteľským spolkom bola Spoločnosť čiže bratstvo rektorov a preceptorov v Gemeri (1740 – 1777), ako k tomu prišiel prešovský historik pedagogiky doc. PhDr. Ján Gallo, CSc. (1922 – 2008) v nepublikovanom rukopise dizertačnej práce. Podľa jeho názoru bola prvou v Uhorsku a pravdepodobne aj v celej strednej Európe.²²

PhDr. Vladimír Michalička, CSc.

²² Gallo, J.: *Z dejín učiteľských združení a organizácií na Slovensku (1740 – 1945)*. Kópia rkp. Prešov 1985, s. 64. Kópia práce sa nachádza v Múzeu školstva a pedagogiky v Bratislave.

Anotácie

Hudáčeková, M., Budzáková, M.: 65-ročná cesta spomienok vzdelávania v Lendaku 1960 – 2025. Lendak: Spojená škola Lendak. 2024. 71 s.

Spomienková práca o vzniku školy v Lendaku (prvá zmienka 1681). Podrobnejšie zachytáva vývoj školy a udalosti spojené s ňou od obdobia výstavby modernej školskej budovy v roku 1960, pôsobenie učiteľského zboru, úspešnú mimoškolskú činnosť žiakov, a to všetko doplnené farebnými fotografiami. (vm)

Všeobecný školní řád Marie Terezie z roku 1774: edice původního českého překladu (1776). Ed. M. Halířová a J. Linda. Praha: Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského, 2024. 174 s. ISBN 978-80-86935-66-9.

Tento školský dokument iniciovaný Máriou Teréziou z roku 1774 je publikovaný po prvý raz v českom jazyku. Popri úvodnom predhovore editori historického dokumentu prinášajú jeho preklad v českom jazyku, jeho faksimile a edičnú poznámku druhého editora. (vm)

Kázmerová, Ľ. a kol.: Učitelia v politickom a verejnom živote spoločnosti. Známe i neznáme učiteľské osobnosti. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV – Historický ústav SAV, 2024. 247 s. ISBN 978-80-224-2082-2.

Zborník prináša 11 statí, ktoré približujú cesty učiteľov do politického a verejného života slovenskej spoločnosti v prvej polovici 20. storočia. Tak prezentujú politickú a čiastočne učiteľskú dráhu Pavla Teplanského (M. Hanula a M. Hertel), Antona Hancka (M. Viršínská), Pavla Floreka (P. Matula), Pavla Galla (A. Bocková) a viacerých evanjelických učiteľov (M. Sokolová). Objavné sú aj portréty učiteľov Karola Rapoša (B. Mlyneková), Františka Loubala (L. Krajčír) a trnavských osobností medzivojnového obdobia (L. Osyková), až kriminalistický portrét Alexandra Grilla (M. Slezáková), spisovateľa a učiteľa Fraňa Kráľa (Ľ. Kázmerová) a osudy učiteľov v odpore a odboju voči ľudáckemu režimu (M. Posch). Zborníková práca je doplnená menným registrom, notickami o autoroch a zoznamom prameňov a literatúry. (vm)

Pokyny pre autorov

Periodikum Historicko – pedagogické fórum vydáva Múzeum školstva a pedagogiky v Bratislave, dočasne vychádza 1x ročne ako dvojčíslo elektronickou formou. Uverejňuje pôvodné autorské príspevky v kategóriách Dejiny školstva a pedagogiky, Školské múzejníctvo, Kronika a Správy, Recenzie, Anotácie.

Sú vítané odborné príspevky z histórie pedagogického myslenia, dejín jednotlivých škôl a osobností z oblasti školstva a pedagogiky. Pri príprave príspevkov žiadame autorov o dodržiavanie citačnej normy podľa vzoru:

Ružička, Vladislav: *Školstvo na Slovensku v období neskorého feudalizmu (po 70. roky 18. storočia)*. Bratislava: SPN, 1974, 409 s.

Kol: *Pedagogická encyklopédia Slovenska I (A – O)*. Bratislava: Veda, 1984, 734 s.

Michalička, Vladimír: Medaila Jána Amosa Komenského. In: *Historicko-pedagogické fórum*, roč. 6, 2017, č. 1, s. 28 – 29. ISSN 1338-693X.

Opakované citácie v skrátenom tvare: Ružička, V.: *Školstvo na Slovensku*, c. d. s. 55

Pri odkazoch na internetový zdroj prosíme okrem presného zdroja uviesť aj dátum citácie.

K príspevku je potrebné pripojiť abstrakt v slovenskom a anglickom jazyku na max. 10 riadkov, kľúčové slová, použitú literatúru a stručne súčasné pôsobisko autora s kontaktom. Obrázky a tabuľky je potrebné označiť číslom a stručným popisom. Ak je autor fotografie iný ako autor príspevku, je potrebné uviesť jeho meno alebo internetový zdroj. Redakcia si vyhradzuje právo dlhšie príspevky po porade a autorom rozdeliť do viacerých čísiel časopisu. Prosíme používať písmo Times New Roman, veľkosť 12, jednoduché riadkovanie.

Adresa redakcie

Múzeum školstva a pedagogiky
Charkovská 1, 841 07 Bratislava

Kontakty na redakciu

Mgr. Miroslava Slezáková, PhD., Múzeum školstva a pedagogiky,
miroslava.slezakova@cvtisr.sk, +421 917 693 235.

Dátum uzávierky: 31. máj 2025; **Dátum vydania č. 1 - 2 / 2025:** november 2025

Číslo 1 – 2 /2025 Historicko – pedagogického fórum (periodikum o dejinách školstva a pedagogiky a školskom múzejníctve) zostavila redakčná rada: PhDr. ThMgr. Libor Bernát, CSc. (Nová Dubnica), PhDr. Ľubica Kázmerová, CSc. (Bratislava), prof. PhDr. Ing. Blanka Kudláčová, PhD. (Trnava), doc. PhDr. Eduard Lukáč, PhD. (Prešov), PhDr. Janka Medved'ová, PhD. (Bratislava), PhDr. Vladimír Michalička, CSc. (Bratislava)
Redaktorka: Mgr. Miroslava Slezáková, PhD. (Bratislava)
Technická spolupráca: Mgr. Zuzana Kunšteková (Bratislava)

